Cerca Trova

Een analyse van de
Italiaanse maffia
in Nederland

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen 6

1 Inleiding 7
1.1 Achtergrondschets 7
1.2 Onderzoeksvragen 8
1.3 Wanneer is een persoon lid van de maffia? 8
1.4 Werkwijze van het project Cerca Trova 9
1.4.1 Integrale samenwerking 9
1.4.2 Informatiebronnen en uitvoering van het project 10
1.5 Leeswijzer 10

2 De Italiaanse maffia 11
2.1 Inleiding 11
2.2 Cosa Nostra 11
2.2.1 Historie en activiteiten 11
2.2.2 Organisatiestructuur 15
2.3 Camorra 17
2.3.1 Historie en activiteiten 17
2.3.2 Organisatiestructuur 19
2.4 'Ndrangheta 20
2.4.1 Historie en activiteiten 20
2.4.2 Organisatiestructuur 21
2.5 Sacra Corona Unita 23
2.5.1 Historie en activiteiten 23
2.5.2 Organisatiestructuur 24
2.6 De Italiaanse maffia internationaal 25
2.7 Besluit 28

3 De Italiaanse maffia in Nederland: eerste verkenning 30
3.1 Inleiding 30
3.2 Eerder onderzoek naar de Italiaanse maffia in Nederland 30
3.3 Internationale rechtshulp tussen Nederland en Italië 33
3.4 Maffiagerelateerde rechtshulp 35
3.5 Besluit 38

4 Nederland als schuilplaats 40
4.1 Inleiding 40
4.2 De aard van de problematiek 40
4.2.1 Voortvluchtige maffialeden in Nederland 40
4.2.2 Combinatie met het plegen van strafbare feiten 42
4.2.3 Waarom Nederland? 43

4.3 Praktische aspecten van het schuilen 43
4.3.1 Huisvesting en transportmiddelen 44
4.3.2 Financiën 45
4.3.3 Afschermingsmaatregelen 46
4.3.4 Dienstverleners en ondersteuners 47
4.3.5 Contacten met Italië 48
4.4 Besluit 48

5 De handel in verdovende middelen via Nederland 49
5.1 Inleiding 49
5.2 De aard van de problematiek 49
5.2.1 Soorten verdovende middelen en maffia's 49
5.2.2 Waarom Nederland? 50
5.3 Praktische aspecten van de drugssmokkel 51
5.3.1 Handelscontacten 51
5.3.2 Uitvoering van transporten 52
5.4 Geweld met betrokkenheid van de Italiaanse maffia 54
5.4.1 Inleiding 54
5.4.2 Maffiagerelateerde moorden in Nederland 55
5.4.3 Motieven 57
5.5 Besluit 57

6 Vermogenscriminaliteit in relatie tot Nederland 58
6.1 Inleiding 58
6.2 De aard van de problematiek 58
6.3 Aan Nederland gerelateerde afpersing 59
6.4 Aan Nederland gerelateerde fraude 60
6.4.1 Fraude in de bloemensector 60
6.4.2 Fraude met overheidsopdrachten 62
6.5 Overige vermogenscriminaliteit in relatie tot Nederland 63
6.6 Besluit 63

7 Witwassen in en via Nederland 65
7.1 Inleiding 65
7.2 Investeringen in Nederlandse bedrijven 65
7.2.1 Investeringen in de Italiaanse horeca 65
7.2.2 Investeringen in overige bedrijvigheid 69
7.3 Geldstromen via Nederland 70
7.4 Meldingen van ongebruikelijke en verdachte transacties 72
7.5 Geldsmokkel naar of via Nederland 73
7.6 Besluit 74

8 De aanpak van de Italiaanse maffia in Nederland 75
8.1 Inleiding 75
8.2 Preventie van maffia-invloed in Nederland 75
8.2.1 De rol van Nederland als 'drugsrotonde' 75
8.2.2 Preventieve screening op banden met de maffia 76
8.2.3 Overige preventiemaatregelen 77
8.3 Opsporing van de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland 78
8.3.1 Signalering van maffia-activiteiten 79
8.3.2 Juridische kaders voor de strafrechtelijke samenwerking met Italië 80
8.3.3 Overlevering van latitanti: een specifiek vraagstuk 81
8.3.4 Organisatorische kaders voor de strafrechtelijke samenwerking met Italië 84
8.3.5 Bestraffing van pentiti voor in Nederland gepleegde feiten 86
8.4 Besluit 86

9 Algemeen besluit 88
9.1 Inleiding 88
9.2 Bevindingen 88
9.3 Aanbevelingen 92

Summary 94

Literatuurlijst 98

Lijst van afkortingen

BIBOB	(Wet) Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het Openbaar Bestuur
BKA	Bundeskriminalamt (Duitsland)
BVH	Basisvoorziening Handhaving
BVO	Basisvoorziening Opsporing
CRI	Centrale Recherche Informatiedienst
DDA	Direzioni Distrettuali Antimafia (Italië)
DIA	Direzione Investigativa Antimafia (Italië)
DNA	Direzione Nazionale Antimafia (Italië)
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
FIOD	Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst
FIU	Financial Intelligence Unit
GEFIS	Geïntegreerd fraude informatiesysteem
HKS	Herkenningsdienstsysteem
KLPD	Korps Landelijke Politiediensten
LIRC	Landelijk Internationaal Rechtshulpcentrum
LURIS	Landelijk Uniform registratiesysteem Rechtshulp in Strafzaken
NCO	Nuova Camorra Organizzata (Italië)
OLW	Overleveringswet
PEO	Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden
PVS	Processenverbaalsysteem
RBS	Recherche Basis Systeem
RIEC	Regionaal Informatie- en Expertisecentrum
SCU	Sacra Corona Unita (Italië)
SUO	Schengen Uitvoeringsovereenkomst
WETS	(Wet) Wederzijdse Erkenning en Tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende en voorwaardelijke Sancties
Wpg	Wet politiegegevens
Wwft	Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme

1 Inleiding

1.1 Achtergrondschets

Italiaanse maffiaorganisaties zijn belangrijke spelers op zowel hun nationale als de internationale criminele markt. Zij zijn bijvoorbeeld betrokken bij grootschalige (inter)nationale drugshandel, wapenhandel, vervalsing van merkartikelen, smokkel van accijnsgoederen, milieucriminaliteit, afpersing, subsidiefraude en het witwassen van daarbij verkregen crimineel vermogen. Strikte naleving van interne gedragscodes, zoals de omertà (zwijgplicht) en afschrikwekkende sancties op de overtreding daarvan, waarbij ook familieleden worden vermoord, maakt het voor de opsporingsinstanties doorgaans moeilijk om bewijs te verzamelen. Hoewel de in 1991 gecreëerde wettelijke waarborgen voor spijtoptanten (collaboratori di giustizia, ofwel pentiti) een doorbraak betekenden, blijft het vooral bij de sterk op bloedbanden gebaseerde Calabrische 'Ndrangheta moeilijk om informanten en kroongetuigen te vinden, of infiltratietrajecten op te zetten.

De Nederlandse Parlementaire Onderzoekscommissie Opsporingsmethoden stelde in 1996 vast dat de Italiaanse maffia al decennia in ons land aanwezig was. Dit is sindsdien niet veranderd, zo blijkt uit opsporingsonderzoeken en rechtshulpverkeer, alsmede uit de aanhoudingen van enkele tientallen leden van maffiaclans die in Italië veelal tot aanzienlijke gevangenisstraffen waren veroordeeld of werden gezocht als verdachten van (zeer) ernstige misdrijven.

Het in 2011 verschenen rapport 'De 'Ndrangheta in Nederland' liet zien dat op dat moment nog onvoldoende inzicht bestond in de aard en omvang van de activiteiten van de 'Ndrangheta en andere Italiaanse maffiagroeperingen in ons land. [1] Daarnaast was het de vraag tot op welke hoogte in Nederland geboren of al lang in ons land woonachtige personen – al dan niet met Italiaanse wortels – banden hebben met de Italiaanse maffia. Het was evenmin helder of louter sprake is van handelscontacten tussen Nederlandse criminelen en maffialeden en het gebruiken van ons land als (tijdelijke) schuilplaats, of dat de Nederlandse samenleving ook op andere manieren wordt bedreigd en ondermijnd.

Deze vragen vormden aanleiding om een nadere analyse te laten uitvoeren. Deze richtte zich op de 'Ndrangheta uit Calabrië, op de Siciliaanse Cosa Nostra, op de Camorra uit Campanië en op de Sacra Corona Unita uit Apulië. Deze groeperingen worden in dit rapport samen opgevat als 'de' Italiaanse maffia. [2] Het analyseproject kreeg de naam 'Cerca Trova'. De doelstelling ervan was tweeledig. Om te beginnen moest meer zicht worden gekregen op de aard en de reikwijdte van de activiteiten van de voornoemde maffiagroepen in Nederland. Ten tweede moest het project informatie opleveren ten behoeve van (integrale) interventies, waar mogelijk in samenwerking met de Italiaanse autoriteiten en daarbij ondersteuning en advies bieden.

[1] KLPD 2011.

[2] Behalve deze maffiagroeperingen zijn of waren er nog kleinere maffia-achtige groeperingen bekend in Italië, zoals de Banda della Magliana (in de periode van eind zeventiger tot begin negentiger jaren van de vorige eeuw actief in Rome en omgeving), de huidige Romeinse Mafia Capitale, de Banda della Comasina (actief in Milaan en omstreken), de Sti(d)da (actief op Zuid-Sicilië) en de Mala del Brenta, ook wel bekend als Mafia Veneta of Mafia del Piovese uit Veneto (Noordoost-Italië). Deze blijven in dit rapport, op een enkele uitzondering na, verder buiten beschouwing.

Het project Cerca Trova is in augustus 2012 begonnen als samenwerkingsverband van de Nationale Politie, de Belastingdienst, de FIOD, en het Openbaar Ministerie . Het project werd in 2015 inhoudelijk afgesloten en de thans voorliggende rapportage werd vastgesteld in april 2016. Dit rapport is opgesteld door een schrijfgroep bestaande uit medewerkers van het projectteam, onder eindredactie van prof. dr. T. Spapens, hoogleraar criminologie aan Tilburg University.

1.2 Onderzoeksvragen

In dit rapport staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. *Wat is de aard en reikwijdte van de criminele activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland?*
2. *Welke maatregelen kunnen daartegen worden genomen?*

Deze onderzoeksvragen zijn nader uiteengelegd in de volgende 4 subvragen:

1. Met welke strafbare feiten worden leden van de Italiaanse maffia in Nederland in verband gebracht en welke rollen vervullen zij hierin?
2. Welke afschermingsmethoden, met inbegrip van corrumpering, hanteert de Italiaanse maffia in Nederland?
3. Op welke manieren wordt de Nederlandse rechtsorde door deze activiteiten ondermijnd?
4. Welke maatregelen kunnen worden genomen om de geconstateerde criminele activiteiten (beter) te bestrijden?

1.3 Wanneer is een persoon lid van de maffia?

Een belangrijke vraag bij de afbakening van het onderzoek, is wanneer een persoon kan worden beschouwd als een lid van de maffia. Het is vanzelfsprekend niet zo dat bij alle in Nederland gepleegde criminaliteit waarbij een verband met Italië bestaat, sprake is van betrokkenheid van de maffia. Dat is pas aan de orde wanneer de deelnemers aan de illegale activiteiten lid zijn van een maffia-achtige organisatie. Het Italiaanse Wetboek van Strafrecht stelt in artikel 416bis dat daarvoor aan de volgende definitie moet worden voldaan:

‘Het samenwerkingsverband is te beschouwen als van het maffia-type wanneer de leden geweld of intimidatie toepassen om strafbare feiten te plegen of de controle te verkrijgen, direct of indirect, over economische activiteiten; opdrachten te verwerven die de overheid uitbesteedt aan private partijen, op een oneerlijke wijze winsten te maken voor zichzelf of anderen, alsmede het vrije stemrecht in gevaar te brengen of stemmen te werven voor zichzelf of anderen bij verkiezingen. Deze activiteiten moeten voortvloeien uit het lidmaatschap van het samenwerkingsverband en in opdracht daarvan en in ondergeschiktheid te worden uitgevoerd, waarbij het zich moeten houden aan de zwijgplicht (omertà) is inbegrepen.’

‘Het samenwerkingsverband is te beschouwen als van het maffia-type wanneer de leden geweld of intimidatie toepassen om strafbare feiten te plegen of de controle te verkrijgen, direct of indirect, over economische activiteiten; opdrachten te verwerven die de overheid uitbesteedt aan private partijen, op een oneerlijke wijze winsten te maken voor zichzelf of anderen, alsmede het vrije stemrecht in gevaar te brengen of stemmen te werven voor zichzelf of anderen bij verkiezingen. Deze activiteiten moeten voortvloeien uit het lidmaatschap van het samenwerkingsverband en in opdracht daarvan en in ondergeschiktheid te worden uitgevoerd, waarbij het zich moeten houden aan de zwijgplicht (omertà) is inbegrepen.’

Dit betekent dat in Italië iemand pas wordt verondersteld lid te zijn van de maffia wanneer hij of zij deel uitmaakt van een organisatie die zich zowel met 'gewone' criminele activiteiten bezighoudt, alsook met activiteiten in de 'bovenwereld' en met beïnvloeding van politici en andere instituties. De Italiaanse overheid beschouwt op grond daarvan maar een beperkt aantal criminele groepen als van het maffia-type. In het project Cerca Trova staan zoals gezegd de 4 belangrijkste maffiagroepen centraal:

- Camorra
- Cosa Nostra
- 'Ndrangheta
- Sacra Corona Unita

Hoe valt echter vast te stellen of deze misdaadorganisaties inderdaad in Nederland actief zijn? Hierna gaan we op die vraag nader in.

Personen die in Italië bekend zijn als leden van de maffia

Om te beginnen kunnen in Nederland personen verblijven, die bij de Italiaanse autoriteiten bekend zijn als verdacht of veroordeeld lid van één van bovengenoemde maffiagroepen. In dat geval is in het kader van het project Cerca Trova gesteld dat we inderdaad te maken hebben met een (vermoedelijk) maffialid. Daarmee is uiteraard nog niet gezegd dat zij zich ook in ons land schuldig maken of hebben gemaakt aan strafbare feiten. Hoewel ingewijde leden van deze organisaties in principe hun hele leven beschikbaar moeten blijven voor criminele activiteiten [3] , kunnen zij zich in ons land ook slechts hebben schuilgehouden (zie hoofdstuk 4).

Personen die in Italië niet als maffialid bekend zijn

Er kan daarnaast worden gestuit op personen van Italiaanse herkomst – de maffia accepteert zelden of nooit buitenlanders als lid – waarvan in Italië niet bekend is dat zij tot de maffia behoren. Een voorbeeld waarop werd gestuit betrof een Italiaan die al jarenlang in Nederland woonachtig is en waarvan werd vastgesteld dat hij hand- en spandiensten verleende aan een bekend maffialid dat zich in ons land verschool. Is zo iemand wel of geen lid van de maffia? Zonder diepgaandere informatie over de aard van de relatie valt daarover geen uitspraak te doen en die informatie was doorgaans niet voorhanden. In deze situaties is volstaan met vast te stellen dat in elk geval sprake was van banden met maffialeden.

1.4 Werkwijze van het project Cerca Trova

1.4.1 Integrale samenwerking

In het project is gekozen voor een integrale benadering om optimaal gebruik te kunnen maken van de aanwezige specialistische kennis en expertise van de deelnemende organisaties. De ervaring leert dat een dergelijke aanpak leidt tot betere inzichten in de problematiek. [4] Binnen het project Cerca Trova zijn een regiegroep, een projectgroep en een informatiecel gevormd. De regiegroep had als taken om de voortgang van het project te bewaken en de onderzoeksonderwerpen te bepalen. De projectgroep begeleidde en faciliteerde de informatiecel. De informatiecel was verantwoordelijk voor de informatieverzameling en –analyse.

[3] Falcone en Padovani 1992.

[4] Emergo 2011, Spapens e.a. 2015.

1.4.2 Informatiebronnen en uitvoering van het project

In deze subparagraaf worden de gebruikte informatiebronnen en werkwijze van Cerca Trova kort geschetst.

Voor de analysewerkzaamheden is gebruik gemaakt van gegevens van de Belastingdienst, de FIOD en de Nederlandse politie. Informatie die voorhanden was bij de Nederlandse politieliaisonpost in Rome vormde een belangrijk startpunt, aangezien deze post op de hoogte is van vrijwel alle afgesloten en lopende opsporingsactiviteiten tussen Nederland en Italië. Op grond van deze gegevens is in 2012 een overzicht gemaakt van de voor het project relevante informatie. Aan de hand daarvan is verder gezocht naar in Nederland beschikbare gegevens en is informatie opgevraagd bij de Italiaanse opsporingsinstanties, alsmede bij de Italiaanse politieliason in Nederland, bij Europol en bij Eurojust.

Belangrijke open bronnen waren:
- academische publicaties over de maffia
- de resultaten van beleidsstudies en criminaliteitsbeelden, zoals het al genoemde onderzoek naar de activiteiten van de 'Ndrangheta in Nederland
- de (half)jaarlijkse rapportages van de Italiaanse autoriteiten die belast zijn met de (coördinatie van de) bestrijding van de maffia
  - de *Direzione Investigativa Antimafia* (DIA, politiediensten), respectievelijk de
  - *Direzione Nazionale Antimafia* (DNA, openbaar ministerie).

Voorts is gebruik gemaakt van mediaberichten en journalistieke boeken.

1.5 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd.

Allereerst wordt in hoofdstuk 2 kort ingegaan op de historie, de organisatie en de (internationale) activiteiten van de 4 Italiaanse maffiagroepen die in dit rapport centraal staan. Degenen die reeds thuis zijn in de omvangrijke literatuur over de maffia, kunnen dit hoofdstuk overslaan.

In hoofdstuk 3 staat de aard en omvang van de strafrechtelijke samenwerking tussen Nederland en Italië centraal en wordt geschetst wat er over de illegale activiteiten van de Italiaanse maffia in ons land bekend is uit eerder onderzoek.

In de hoofdstukken 4 tot en met 7 wordt achtereenvolgens dieper ingegaan op 4 onderwerpen: het gebruiken van Nederland als schuilplaats, als plaats voor de handel in verdovende middelen en daaraan gerelateerde geweldscriminaliteit, als plaats om vermogensmisdrijven te plegen en als locatie om crimineel geld wit te wassen, waarbij het kan gaan om investeringen in bedrijven of vastgoed, het verplaatsen van geld via Nederland en geldsmokkel via ons land.

Vervolgens biedt hoofdstuk 8 een overzicht van de mogelijkheden om de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland preventief dan wel repressief in te perken of te bemoeilijken.

Hoofdstuk 9, tot slot, geeft een samenvattend overzicht van de onderzoeksbevindingen en de daaruit voortvloeiende aanbevelingen. De gehaaste lezer kan met dit hoofdstuk volstaan.

2 De Italiaanse maffia

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de 4 Italiaanse maffiagroepen die in dit rapport centraal staan kort geschetst. Daarbij gaat het om zaken als hun ontstaansgeschiedenis, wijze van organisatie en de aard van de criminele activiteiten waarbij deze groepen betrokken zijn.

- Cosa Nostra (paragraaf 2.2)
- Camorra (paragraaf 2.3)
- 'Ndrangheta (paragraaf 2.4)
- Sacra Corona Unita (paragraaf 2.5)
- de internationale activiteiten van de 4 maffia's, dat wil zeggen: de criminaliteit waar ze buiten het grondgebied van Italië, met uitzondering van Nederland, bij betrokken zijn (paragraaf 2.6)
- een kort overzicht van de bevindingen (paragraaf 2.7)

De historie van de ontwikkeling van de Cosa Nostra komt in dit hoofdstuk wat uitgebreider aan de orde, aangezien ze in zekere zin model staat voor de 3 andere maffia's. De 4 maffia's worden hier weliswaar apart beschreven, maar de lezer moet in gedachten houden dat ze in de praktijk ook vaak samenwerken.

2.2 Cosa Nostra

2.2.1 Historie en activiteiten

Cosa Nostra, wat 'Onze Zaak' betekent, is de maffiagroepering die aan het begin van de 19e eeuw is ontstaan op het Italiaanse eiland Sicilië. In die tijd leefde een groot deel van de Sicilianen in bittere armoede, vaak als landarbeiders (*campieri*) die uitgebuit werden door feodale grootgrondbezitters (*latifundia*). Deze patriciërs hadden grote invloed binnen de lokale besturen en organiseerden gewapende groepen om hun bezittingen te beschermen, ook omdat ze zelf vaak langdurig elders verbleven. [5] Na afschaffing van het feodale systeem in 1812, waren deze beschermers echter niet meer nodig en ontwikkelden ze zich tot criminele bendes.[6]

Het bestaan van dergelijke groepen is op zichzelf niet uniek voor Sicilië, want vergelijkbare 'plattelandsbendes' waren op dat moment in grote delen van Europa een plaag. [7] Waar deze echter vrijwel overal in de 19e eeuw in rap tempo verdwenen, konden zij op Sicilië blijven bestaan en zich tot een machtsfactor ontwikkelen. Van cruciaal belang daarbij was dat er op dat eiland geen modern bestuur tot ontwikkeling werd gebracht, met inbegrip van een effectief optredende justitie die deze bendes had kunnen bestrijden. De macht bleef in handen van de oude aristocratische elite, die bij gebrek aan een functionerend handhavingsapparaat onvoldoende tegen de groepen kon optreden. [8] Integendeel, om de eigen veiligheid te waarborgen gingen ze de criminelen wederom als 'beschermers' gebruiken en werden ze ervan afhankelijk. Ook nadat Sicilië in 1861 deel ging uitmaken van het Italië zoals wij dat kennen, bleef het centrale gezag zwak en veranderde er weinig.

[5] Blok 1974, p. 89–92.
[6] Gambetta 1993.
[7] Fijnaut 2014; Blok 1991.
[8] Fijnaut 2014, p. 68.

De aanduiding 'maffia' duikt in relatie tot deze plattelandsbendes in 1865 voor het eerst op in een officieel document. [9] Belangrijke bezigheden van deze maffia waren afpersing, chantage en veediefstal, terwijl het innen van *pizzo* ('belasting' of protectiegeld) op dat moment al een belangrijke bron van inkomsten was. De bendes waren voorts al vroeg betrokken bij economische delicten. Zo pachtten ze goedkoop grond van de door hen 'beschermde' landeigenaren, om die vervolgens tegen woekerprijzen door te verpachten aan boeren. [10]

Hoewel de bendes verweven waren met de machtsstructuren op het eiland, konden ze zeker niet ongestoord hun gang gaan. De politie greep regelmatig hard in, doorgaans wanneer moord en doodslag de spuigaten uitliepen en arresteerde soms tientallen of zelfs honderden *maffiosi* tegelijk. [11] De Siciliaanse maffia werd echter pas voor het eerst echt systematisch bestreden onder het fascistische regime van Benito Mussolini, die in 1924 de macht naar zich toetrok. De 'ijzeren prefect' van Palermo, Cesare Mori, liet duizenden (vermeende) maffialeden arresteren en gevangen zetten. Hij gebruikte de aanklacht 'samenspannen ten behoeve van criminele activiteiten', om verdachten zonder veel omhaal te kunnen arresteren en veroordelen, terwijl ook de verhoormethoden om arrestanten tot bekentenissen te dwingen niet bijster zachtzinnig waren. [12]

Alleen al door de hoeveelheid arrestaties – in 1928 stond de teller al op 11.000 – is het onmiskenbaar dat de maffia zwaar werd getroffen. Honderden leden namen bovendien de wijk naar de Verenigde Staten en naar andere landen. Als gevolg hiervan daalde het aantal gevallen van moord binnen 4 jaar na het aantreden van Mori vrijwel tot nul. [13] Toch werden er later de nodige kanttekeningen bij het optreden van de prefect geplaatst. Die betroffen bijvoorbeeld de verhoormethoden en het op grond van vage aanklachten gevangen zetten van verdachten. Een kritiekpunt was voorts dat Mori de machtsstructuren achter de maffia intact had gelaten. Anderen stellen daarentegen dat de prefect juist werd geslachtofferd vanwege te veel dadendrang en juist daarom al in 1929 werd overgeplaatst naar Noord-Italië. Hij zou op het punt hebben gestaan om ook de Siciliaanse politici en aristocraten aan te gaan pakken en dat zou zelfs de fascisten te ver zijn gegaan. [14]

De resultaten hadden een beperkte houdbaarheid. Mede omdat in de jaren dertig vele veroordeelden amnestie kregen, was de situatie tegen het eind van het decennium alweer grotendeels bij het oude. Toen de geallieerden in de tweede helft van 1943 Sicilië veroverden met behulp van de Cosa Nostra en de Italiaans Amerikaanse maffia, maakten ze bovendien de fout om de fascistische burgemeesters te vervangen zonder de achtergrond van de nieuwkomers na te trekken. Het gevolg was dat een groot deel van de nieuwe bestuurders ofwel zelf lid van de maffia was, of er nauw aan was verbonden. [15]

Deze benoemingen waren vooral desastreus omdat de overheid na afloop van de Tweede Wereldoorlog een grote opdrachtgever van bouwprojecten werd. Ten eerste vanwege de vele wederopbouwprojecten als gevolg van oorlogsschade en even later omdat er in de jaren vijftig en zestig ook steeds meer geld voor infrastructurele werken naar Zuid-Italië begon te stromen. [16] Bovendien moest er worden gebouwd vanwege de trek van het platteland naar de stad, vooral naar Palermo.

[9] Hess 1973, p. 5.

[10] Newark 2007, p. 35

[11] Follain 2008

[12] Newark 2007, p. 34

[13] Newark 2007, p. 43.

[14] Follain 2008.

[15] Dickie 2013, p. 14. Hierbij moet overigens worden aangetekend dat de machtsbasis van de maffia altijd op het westelijke deel van het eiland heeft gelegen. In het oosten van Sicilië zou slechts één clan (Santapaola) actief zijn, in de stad Catania. Of het hele eiland besmet raakte met 'maffiaburgemeesters' is dus de vraag.

[16] Follain 2008.

De contacten met gecorrumpeerde bestuurders en politici boden de Cosa Nostra een uitgelezen kans om met bedrijven waarvan maffialeden op de achtergrond de eigenaar waren, bouwopdrachten te verwerven tegen veel hogere kosten dan de marktprijs. De winsten werden verder opgevoerd door abominabele kwaliteit te leveren, of de projecten helemaal niet te realiseren. [17] Als gevolg van corruptie werden bouwwerken aanbesteed waar niemand op zat te wachten. [18] Deze zogenoemde 'Kathedralen in de woestijn' waren louter bedoeld om overheidssubsidies te kunnen opstrijken. Fraude met overheidsaanbestedingen ontwikkelde zich tot één van de belangrijkste inkomstenbronnen van de Cosa Nostra. [19]

Een tweede nieuwe activiteit was de handel in illegale sigaretten. Tijdens de gezagsperiode van de geallieerden had zich al een omvangrijke zwarte markt ontwikkeld, omdat de binnenlandse tabaks- en sigarettenproductie vrijwel stil was komen liggen. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog ging de Cosa Nostra zich ook toeleggen op het zelf naar Italië smokkelen van rookwaar. [20] De geïmporteerde sigaretten, zoals het toen populaire merk Chesterfields, waren niet alleen van betere kwaliteit, maar door de accijnzen te ontduiken kon de maffia het product bovendien tegen betaalbare prijzen aanbieden.

Ten derde raakte de Cosa Nostra eind jaren vijftig betrokken bij de productie van heroïne en de smokkel van deze drug naar (vooral) de Verenigde Staten. Kopstukken van de Siciliaanse en de Italiaans-Amerikaanse maffia kwamen, vermoedelijk tijdens een bijeenkomst in Palermo in 1957, overeen om hierin gezamenlijk actief te worden. Het gevolg was de zogenoemde *Pizza Connection*. Ruwe opium die in Turkije of Azië uit papaver werd gewonnen, ging naar kleine fabriekjes op Sicilië, waar ze werd geraffineerd tot zuivere heroïne. Vervolgens werd het product op allerlei manieren naar de Verenigde Staten gesmokkeld. De distributie in de grote steden aan de Oostkust van dat land vond onder meer plaats onder de dekmantel van pizzeria's of fabriekjes van Italiaanse kaas. [21]

De productie van en de internationale handel in heroïne vergde forse investeringen en daarom nauwere samenwerking tussen de clans. Op advies van de Amerikaans Italiaanse maffia en naar het voorbeeld van hun *'Commission'*, werd daarom de zogenoemde *Cupola* opgericht. Dit was een overlegorgaan ter bespreking van strategische beslissingen, maar ze diende ook voor de beslechting van onderlinge geschillen. [22] Op dat laatste vlak was het succes overigens beperkt. Een ruzie over een verloren gegane heroïnezending en een moord, vormden al begin jaren zestig de aanleiding tot een ware oorlog, die op zijn beurt leidde tot een forse reactie van de Italiaanse overheid.

[17] Dickie 2013, p. 111.

[18] Nog in de jaren tachtig werd bijvoorbeeld in het stadje Giarre (28.000 inwoners) begonnen met de bouw van een polostadion met een beoogde capaciteit van 20.000 toeschouwers, terwijl deze sport op Sicilië nagenoeg onbekend is. Het project werd, evenals enkele tientallen andere, nooit afgemaakt.

[19] Paoli 2014, p. 132.

[20] Dickie 2013, p. 125.

[21] Falcone en Padovani 1992.

[22] Dickie 2013, p. 134-135.

De directe reden voor dat ingrijpen was de dood, op 30 juni 1963, van 5 politiemensen en 2 militairen. [23] In reactie op dit zogenoemde Ciaculli-bloedbad werden 1.200 maffialeden aangehouden, die dit keer forse gevangenisstraffen kregen. De *Cupola* werd ontbonden en veel gangsters die aan arrestatie waren ontsnapt – onder hen de latere spijtoptant Tommaso Buscetta – vluchtten naar Noord- en Zuid-Amerika. De decimering van veel families zorgde er opnieuw voor dat het aantal maffiagerelateerde moorden in Palermo vrijwel tot nul daalde, terwijl op sommige plekken zelfs de protectiegelden niet meer werden betaald. [24]

Deze resultaten zouden, net als in de jaren dertig, ook dit keer niet beklijven. In de tweede helft van de jaren zestig en in de jaren zeventig bleef de heroïnehandel één van de grootste inkomstenbronnen van de Cosa Nostra, terwijl andere genoemde vormen van misdaad, zoals afpersing en fraude met overheidsaanbestedingen, gewoon doorgingen. Bovendien hebben begin jaren zestig naar alle windstreken gevluchte maffialeden ook buiten de Verenigde Staten nieuwe lucratieve afzetmarkten tot ontwikkeling gebracht. Hierdoor werd de internationale drugshandel nog verder uitgebreid. De heroïneinkomsten waren echter verre van evenredig verdeeld over de families. Sommige hadden vooral een uitvoerende taak bij de productie en de smokkel, terwijl andere clans juist de lucratieve groothandel monopoliseerden. Eind jaren zeventig kwam het ongenoegen hierover tot uitbarsting in een nieuwe 'maffiaoorlog'. Tal van kopstukken werden om het leven gebracht, waarbij hun vrouwen en kinderen soms niet werden gespaard. [25] Tussen 1981 en 1990 werden op Sicilië zeker 2.905 moorden gepleegd. [26] Ook overheidsdienaren behoorden tot de slachtoffers. Een voorbeeld is generaal van de Carabinieri en succesvol terreurbestrijder Carlo Alberto dalla Chiesa, die in 1982 als prefect naar Sicilië was gestuurd en in september van datzelfde jaar in Palermo werd doodgeschoten.

De families die de kant van de clans uit het bergdorp Corleone (*de Corleonesi*) hadden gekozen kwamen, onder leiding van Salvatore 'Toto' Riina, als winnaars uit deze strijd. Echter, na de moord op Dalla Chiesa was nieuwe wetgeving tot stand gebracht en werden onder andere een kroongetuigeregeling en een getuigenbeschermingsprogramma ingevoerd. In de jaren tachtig maakten steeds meer leden van de Cosa Nostra daarvan gebruik, vooral die van de door de onderlinge machtsstrijd zwaar getroffen families. Deze spijtoptanten stelden een groep magistraten, waaronder Giovanni Falcone en Paolo Borsellino, in 1986 en 1987 in staat een massaproces tegen de Siciliaanse maffia te voeren. Daarin stonden 474 *maffiosi* terecht, waarvan er in eerste aanleg 360 werden veroordeeld tot lange gevangenisstraffen. Aan de basis daarvan lagen onder andere verklaringen van één van de eerste maffiakopstukken die ook in de rechtbank de *omertà* doorbrak: Tomasso Buscetta. Het effect werd verminderd doordat in hoger beroep of in cassatie een belangrijk deel van de verdachten weer werd vrijgesproken, veelal op minieme technische gronden. Vooral opperrechter Carnevale stond om die reden bekend als de 'vonnissendoder'. [27]

De Cosa Nostra sloeg bovendien terug met moordaanslagen op Falcone (23 mei 1992) en zijn collega Borsellino (19 juli 1992). Dit keer was ook voor de Siciliaanse bevolking de maat vol en werden de maffia en de landelijke politiek voor het eerst geconfronteerd met openlijke volkswoede tegen het criminele geweld. De Italiaanse regering stuurde 20.000 militairen naar het eiland om de zwaar overbelaste politie te ondersteunen bij de rechtshandhaving. Op 15 januari 1993 hielden de Carabinieri Riina in Palermo aan. Zijn veronderstelde opvolger Bernardo Provenzano volgde in 2006.

[23] Zij kwamen ter plaatse om een verdachte Alfa Romeo te inspecteren, waarbij het voertuig ontplofte. De autobom was waarschijnlijk bedoeld voor een in de buurt wonend maffiakopstuk, maar door de bestuurder in paniek achtergelaten toen het voertuig een lekke band kreeg.

[24] Dickie 2013, p. 137.

[25] Falcone en Padovani 1992, p. 81-82.

[26] Dickie 2013, op basis van Italiaans parlementair onderzoek naar aantallen dodelijke slachtoffers van de georganiseerde misdaad in Zuid-Italië tussen 1981 en 1990.

[27] Dickie 2013, p. 370.

Op 5 november 2007 werd op zijn beurt Provenzano's opvolger Salvatore lo Piccolo gearresteerd. Deze aanhoudingen vonden overigens pas plaats nadat deze kopstukken zich tientallen jaren met succes hadden weten schuil te houden. De huidige veronderstelde leider van de Cosa Nostra is Matteo Messina Denaro en ook hij is al vele jaren voortvluchtig.

Na de aanhouding van Riina keerde op Sicilië de rust ogenschijnlijk terug en werd de overheid beduidend minder vaak doelwit van maffiageweld. De leiders van de Cosa Nostra lijken tot het besef te zijn gekomen dat ongebreideld geweld te veel negatieve consequenties heeft. [28] Hoewel de Cosa Nostra al jaren geen aanslagen op overheidspersoneel meer heeft gepleegd, neemt dit niet weg dat intimidatie van plaatselijke politici, officieren van justitie en rechters, door middel van briefjes, telefoontjes en het beschadigen van hun auto's of andere bezittingen, nog steeds aan de orde van de dag is. [29]

De banden tussen de Cosa Nostra en politici, een belangrijke factor die de hardnekkigheid van het fenomeen verklaart, zouden tegenwoordig minder sterk zijn dan ze ooit waren in het tijdperk waarin de Christendemocratische partij (*Democrazia Cristiana*) de belangrijkste politieke factor in Italië was. Toch zou het verwerven van overheidsopdrachten nog altijd een centrale inkomstenbron van de maffia zijn. [30] Fraude met Europese subsidies wordt daarbij evenmin geschuwd.

Een van de methoden daarbij is om door middel van intimidatie grond van boeren afhandig te maken, of met vervalste eigendomscertificaten de grond op naam van maffialeden te zetten, om vervolgens EU-subsidies aan te vragen voor landbouwactiviteiten, die uiteraard nooit worden uitgevoerd. [31] Wanneer het geld niet bij de fraudeurs kan worden teruggevorderd, hetgeen vrijwel nooit lukt, draait de Italiaanse staat en dus de samenleving ervoor op. Al met al kan worden vastgesteld dat, hoewel er veel winst is geboekt, de strijd tegen de Cosa Nostra nog altijd een substantiële inspanning van de Italiaanse autoriteiten vergt.

2.2.2 *Organisatiestructuur*

De Cosa Nostra bestaat uit afzonderlijke families of clans, die hiërarchisch georganiseerd zijn. Daarbij gaat het niet (alleen maar) om familieleden in biologische zin. [32] Het aantal families wordt geschat op ongeveer 150. Over de omvang van de groepen lopen de schattingen uiteen. In de jaren tachtig waren er families met twee à driehonderd leden, terwijl op dat moment vijftig personen als een goed gemiddelde werd gezien. [33] De Siciliaanse maffia heeft in de afgelopen decennia echter forse klappen moeten incasseren en de Italiaanse overheid schat het aantal actieve leden thans op ongeveer 2.000, terwijl dit er midden jaren negentig nog 3.000 zouden zijn geweest. [34] Dit betekent dus dat de huidige clans veel kleiner zijn en vaak zelfs uit minder dan 10 leden bestaan. [35] Bovendien zou de Cosa Nostra, vanwege een restrictief toelatingsbeleid, niet snel grote aantallen nieuwelingen kunnen rekruteren. [36]

[28] Longrigg 2008, p. 311.
[29] Paoli 2014, p. 132.
[30] La Spina 2011.
[31] Humo, 'Siciliaanse landbouw: de melkkoe van de maffia', 22 december 2015.
[32] Paoli 2014, p. 127.
[33] Falcone en Padovani 1992, p. 75-76.
[34] Ministerio dell'Interno 2012.
[35] Paoli 2014, p. 127.
[36] Paoli 2003, p. 90–91.

De families worden geleid door een hoofd (*rappresentante*) en diens plaatsvervanger (*vicerappresentante*), bijgestaan door een adviseur (*consigliere*). De grotere families zijn onderverdeeld in groepen van 10 leden, die worden geleid door een *capodecina* (hoofd van 10). De ingezworen leden worden aangeduid als *soldati*. [37]

De keuze van het hoofd is de uitkomst van een democratisch proces. Deze verkiezing, die soms schriftelijk wordt gehouden, wordt voorafgegaan door een serie opiniepeilingen en gesprekken over en weer. Degene die kandidaat gesteld is, wordt meestal met algemene stemmen verkozen. Vervolgens kiest hij zelf een adjunct en soms nog een of meer raadgevers. Hoewel deze verkiezingen jaarlijks plaatsvinden, komt het er meestal op neer dat steeds dezelfde personen worden gekozen, soms tientallen jaren achter elkaar. [38]

De Cosa Nostra hanteert een inwijdingsritueel voor nieuwelingen. De eedaflegging bestaat onder meer uit het prikken in de wijsvinger zodat er een druppel bloed uitkomt die op een heiligenprentje wordt afgeveegd. Daarna wordt het prentje in brand gestoken, waarbij degene die de eed aflegt plechtig zweert de regels van de Cosa Nostra niet te zullen verraden, of hij zal branden net als de beeltenis. [39] Het doel van dergelijke rituelen, die overigens verre van uniek zijn voor de Cosa Nostra, is eerst en vooral om het 'groepsgevoel' en de loyaliteit tussen de leden onderling te versterken. [40] De precieze inhoud van het ritueel is op zich niet erg relevant, zolang de leden er zelf maar van overtuigd zijn dat zij, door het te ondergaan, toetreden tot een unieke 'broederschap'. Een belangrijk onderdeel van het lidmaatschap is de eis van *omertà*, ofwel de zwijgplicht ten aanzien van buitenstaanders en de opsporingsinstanties in het bijzonder.

De kern van het clansysteem is dat iedere familie de controle uitoefent over de illegale activiteiten in een bepaald gebied. Andere families kunnen daar zonder toestemming van de plaatselijke *rappresentante* niet actief zijn. Dat geldt ook voor niet als maffialid ingewijde misdadigers die in dat territorium opereren. Deze criminelen kunnen overigens wel hand- en spandiensten aan de Cosa Nostra verlenen.

Door de jaren heen is voortdurend discussie gevoerd over de vraag of de Cosa Nostra moet worden beschouwd als één strak geleide criminele organisatie of als een conglomeraat van min of meer zelfstandig optredende clans, die slechts op vrijwillige basis samenwerken wanneer dat wederzijds voordeel oplevert. Cruciaal in deze discussie is de rol van de *Cupola*: het coördinatiemechanisme boven de afzonderlijke families.

Er zouden 2 koepels of 'commissies' (hebben) bestaan: één voor de provincie Palermo en één voor de rest van Sicilië. [41] In de jaren tachtig van de vorige eeuw kozen de familiehoofden van de clans die actief waren in dezelfde Siciliaanse provincie (Catane, Agrigente, enzovoorts) een chef uit (een *capo mandamento*), die zitting nam in de regionale commissie. In Palermo was sprake van een marginaal ander model. Daar werd de *capo mandamento* afgevaardigd door een aantal (meestal 3) wijken, om zitting te nemen in de commissie voor de provincie Palermo

Volgens toenmalig magistraat Falcone vaardigden de commissies decreten uit, keurden ze 'wetten' goed, waaronder een 'wet' die kidnapping in Sicilië verbood en bemiddelden ze in conflicten tussen de clans.

[37] Falcone en Padovani 1992, p. 76.

[38] Paoli 2003.

[39] Falcone en Padovani 1992, p. 73–75.

[40] De 'bokkenrijders' en andere plattelandsbendes kenden vergelijkbare rituelen en ze kunnen bijvoorbeeld ook worden aangetroffen bij motorbendes.

[41] Paoli 2014, p. 128.

De grote strategische beslissingen zouden eveneens door de commissies worden genomen. [42] Hij trok hieruit de conclusie dat de Cosa Nostra moest worden gezien als een hecht geïntegreerde en strak geleide criminele organisatie. Falcone werd hierin vooral bijgevallen door schrijvers van populaire boeken. [43]

Het kleine gezelschap van (Italiaanse) criminologen die zelf feitelijk onderzoek naar de Cosa Nostra hebben gedaan, is door de jaren heen echter zonder uitzondering sceptisch geweest over de organisatorische kracht van deze maffia op een hoger niveau dan de afzonderlijke clans. Ze stellen, bijvoorbeeld aan de hand van diepgaande studies van verklaringen van spijtoptanten, dat het beeld van de *Cupola* veel te geromantiseerd is. Deze moet volgens hen in de praktijk niet worden gezien als 'raad van bestuur' van een multinational in de misdaad.

De commissie stuurt zelden of nooit de criminele activiteiten aan, maar is eerst en vooral bedoeld om interne conflicten op te lossen en om het geweld, zowel onderling als tegen vertegenwoordigers van de overheid, te reguleren. [44] Sinds de eeuwwisseling zouden de beide commissies van de Cosa Nostra zelfs helemaal niet meer bij elkaar zijn gekomen, omdat het risico om de belangrijkste maffiakopstukken op één plek te laten vergaderen, veel te groot zou zijn geworden. Bovendien bevonden de meeste leiders zich vanaf de tweede helft van de jaren 2000 in de gevangenis. [45]

De vraag hoe de Cosa Nostra in die omstandigheden nog kan optreden als één samenhangende organisatie, zo het die ooit al is geweest, is dus legitiem. Daar komt bij dat de Siciliaanse maffia, ofschoon niet in de moderne vorm, al ruim een eeuw bestond voordat er zoiets als een commissie noodzakelijk werd. Coördinatie werd pas noodzakelijk toen de Cosa Nostra in de heroïnehandel ging. Als 'mediator' waren de beide *Cupole* maar matig succesvol, gezien het zware onderlinge geweld tussen de clans dat ook nadien volgde, op een schaal die ondenkbaar zou zijn geweest binnen een strak geleid syndicaat.

Zonder daarmee het ondermijnende effect van de Cosa Nostra op de Siciliaanse samenleving ter discussie te willen stellen, lijkt er al met al vooral reden om de maffia te beschouwen als een los verband van 'families', die gemakkelijk kunnen samenwerken op grond van een gedeelde (organisatie)cultuur, maar die elkaar evengoed tegenwerken en naar het leven staan wanneer daarvoor aanleiding bestaat. Datzelfde geldt, zoals we hierna zullen zien, voor de 3 andere maffia's.

2.3 Camorra

2.3.1 Historie en activiteiten

De Camorra is de verzamelnaam voor criminele organisaties die van oudsher actief zijn in Napels en in de omliggende regio Campanië. De term Camorra werd in Napels al in de 16e eeuw in het lokale dialect gebruikt voor de in de stad opgerichte geheime, criminele genootschappen. [46] In 1820 werd een reglement ontdekt, il frieno della camorra, waarin rituelen, codes en gebruiken van de Camorra werden beschreven. Aan het begin van de 19e eeuw was het genootschap Bella Società Riformata opgericht, die ook wel wordt gezien als de eerste *clan*. [47]

[42] Falcone en Padovani 1992.

[43] Voorbeelden zijn journaliste Claire Sterling in het boek Octopus (Sterling 1990) en meer recent de Engelse cultuurwetenschapper John Dickie (Dickie 2013). De publicaties van laatstgenoemde geven adequate feitenoverzichten – reden waarom ze ook hier regelmatig worden aangehaald – maar zijn criminologisch van geringe waarde.

[44] Paoli 2003, p. 51–64.

[45] Paoli 2014, p. 128.

[46] Behan 2002.

[47] Schwarzbach 2008.

Aan het begin van 20e eeuw hield de Camorra zich voornamelijk bezig met het illegale gokken en georganiseerde diefstallen. [48] Daarna ging ze zich ook richten op het smokkelen van tabakswaren en het afpersen van (kleine) ondernemers. Tijdens het fascistische bewind van Mussolini (1922-1945) werd ook de Camorra fel bestreden, maar zij kon zich na de Tweede Wereldoorlog herstellen.

Evenals de Cosa Nostra profiteerde de Camorra in de naoorlogse jaren van de modernisering van de verarmde en verpauperde regio rond Napels en verwierf ze inkomsten met zwarthandel en bouwopdrachten. [49] Een andere parallel is dat ook voor de Camorra het nastreven van territoriale criminele controle kenmerkend is. Dit kan de controle over een wijk in de stad zijn, of over een verzameling dorpen in het achterland van Napels. Om deze territoriale macht te verkrijgen, zijn intimidatie en geweld de belangrijkste middelen. [50] De Camorra houdt zich ook bezig met de handel in illegale goederen, zoals vervalste merkartikelen, waarbij ze vooral opportunistisch 'marktkansen' zou benutten, zowel lokaal, nationaal als internationaal. [51]

In de jaren zestig van de vorige eeuw was Napels het (regionale) knooppunt voor sigaretten- en drugssmokkel. De drugshandel werd met name ontwikkeld door Raffaele Cutolo, die in 1970 de *Nuova Camorra Organizzata* (NCO) oprichtte. [52] De NCO hield zich daarnaast bezig met het afpersen van ondernemers en het bemachtigen van overheidsopdrachten voor de wederopbouw na aardbevingen. [53] In de jaren zeventig kwam de NCO in conflict met de oude en meer traditionele Camorra-clans, die zich verenigden in het *Nuova Famiglia*-kartel. Een bloedige strijd om de macht was het gevolg: tussen 1978 en 1983 leidden deze onderlinge vetes tot honderden doden. [54]

Het excessieve geweld noopte ook hier de Italiaanse overheid tot ingrijpen. Vanaf 1983 werden meer dan 600 leden van de Camorra veroordeeld op basis van het anti-maffia-artikel 416bis, voornamelijk leden van de NCO. De veroordeling van Raffaele Cutolo tot een levenslange gevangenisstraf en het uitschakelen van complete clans, leidde zelfs tot het verdwijnen van de NCO. Zonder deze gemeenschappelijke vijand viel ook het *Nuova Famiglia*-kartel weer uiteen in afzonderlijke clans. [55] Tegenwoordig houden de Camorra-clans zich, behalve met de al genoemde vormen van criminaliteit, bezig met wapenhandel, merkvervalsingen, de illegale handel in huisvuil en het dumpen van industrieel afval. [56] De Camorra oefent daarnaast nog altijd controle uit over belangrijke economische activiteiten in Campanië, zoals de afvalverwerking en de (wegen)bouw. [57]

Naast de Camorra zijn in de regio Campanië ook veel 'gewone' criminele bendes actief. Een lid daarvan wordt vaak als *guappo* aangeduid, ofwel als iemand die zich gedraagt als een *maffioso*. De Camorra werkt met deze bendes samen, hoewel meestal niet structureel.

[48] Lunde 2004.

[49] Lunde 2004.

[50] Allum 2012.

[51] Fulvetti 2004; Allum 2012.

[52] Interpol 2012.

[53] Behan 2002.

[54] BKA 2012.

[55] BKA 2012.

[56] Forgione, 2010.

[57] Interpol 2012.

De bendes fungeren daarnaast als kweekvijver om nieuwe leden uit te rekruteren: ze ondersteunen de activiteiten van de Camorra en ze knappen het vuile werk voor hen op, zoals het uitvoeren van liquidaties. *Guappi* zien de overheid als een natuurlijke vijand en de Camorra als een soort verlosser, die hen kan bevrijden uit hun uitzichtloze leven in de verpauperde wijken van Napels. [58]

2.3.2 Organisatiestructuur

De Italiaanse autoriteiten schatten het aantal actieve clans van de Camorra op dit moment op 127. Deze zijn hoofdzakelijk geconcentreerd in 2 provincies: Napels (78 clans) en Caserta (21 clans). Het geschatte aantal ingezworen leden van de Camorra bedraagt ongeveer 5.000 personen met daarnaast nog eens 70.000 *fiancheggiatori* (aanhangers). Een van de grootste en machtigste groeperingen is het uit de stad Caserta en omgeving afkomstige *Casalesi*-kartel, dat bestaat uit één hoofdclan en ongeveer 15 gelieerde clans.

De Camorra als geheel kent geen strakke vastomlijnde, uniforme en hiërarchische organisatiestructuur. Het gaat in plaats daarvan om een pluriforme verzameling van zelfstandig opererende clans, die veelal gebaseerd zijn op familiebanden tussen leden die afkomstig zijn uit dezelfde plaats of wijk. [59] De clans zelf kennen wel een strakke interne hiërarchie. Door het gebrek aan centrale aansturing zijn de allianties die Camorraclans onderling aangaan los en opportunistisch. Er heerst een sterk wantrouwen en onderlinge conflicten zijn aan de orde van de dag. [60] Wel is het mogelijk dat zij (tijdelijke) kartels vormen, zoals hierboven al werd beschreven.

Er worden 2 soorten Camorra-clans onderscheiden.

Ten eerste de goed ingeburgerde 'familiebedrijven' die een territorium controleren en in staat zijn in het lokale overheidsapparaat te infiltreren. Zij proberen veelal een dominante positie in de plaatselijke bedrijvigheid te verkrijgen, bijvoorbeeld door afpersing en overname van ondernemingen. Zij specialiseren zich in de economische activiteiten die in het desbetreffende deel van Campanië belangrijk zijn. Italiaanse rechercheurs stellen bijvoorbeeld dat wanneer in een bepaald gebied veel handel in agrarische producten plaatsvindt, de plaatselijke Camorra-clan zich ook daarop toelegt.

Ten tweede zijn er de minder goed georganiseerde clans die zich concentreren rondom één leider. Deze clans zijn voortdurend betrokken bij vetes en zijn hierdoor kwetsbaar voor liquidaties of overheidsoptreden. [61] Volgens een geïnterviewde Italiaanse politiefunctionaris vallen dit soort clans regelmatig uiteen wanneer een leider wegvalt door bijvoorbeeld aanhouding, of verzwakt hun machtspositie snel.

Aan het hoofd van een Camorra-clan staat de *capo* of *capofamiglia*. Wanneer de *capo* wordt aangehouden of gedood, is zijn opvolger een eerder aangewezen familielid (dit hoeft niet per se een man te zijn). Onder de *capo* staan vaak meerdere *capizona* die verantwoordelijk zijn voor een deel van het door de clan beheerste gebied.

[58] BKA 2012.

[59] Dickie 2013; Paoli 2014.

[60] Cantone 2009; Dickie 2013.

[61] Interpol 2012

Binnen de clans bestaan vaak verschillende *gruppi*. Ingezworen clanleden worden *affiliati* genoemd en voeren criminele activiteiten uit namens en in het belang van hun clan. Na de affiliati komen de al genoemde *fiancheggiatori*. Zij behoren niet (officieel) tot een clan, maar worden gebruikt als stroman of fungeren met hun legale bedrijven als dekmantel bij de criminele activiteiten van de clanleden. Deze aanhangers hebben meestal zelf geen criminele antecedenten en zijn daarom vaak niet degenen op wie de maffiabestrijders hun aandacht richten. *Fiancheggiatori* weten dat ze hand- en spandiensten voor de Camorra verrichten. Vaak zijn dit de wat meer passieve delicten zoals identiteitsfraude waarbij ze hun paspoort aan een *affiliato* afstaan. Ze worden daarom ook wel 'passieve' leden genoemd. [62]

De huidige Camorra kent eigenlijk geen inwijdingsrituelen of vaste gebruiken meer. In het verleden zijn deze er wel geweest, onder andere in de machtsperiode van Raffaele Cutolo en zijn NCO. [63]

2.4 'Ndrangheta

2.4.1 Historie en activiteiten

De 'Ndrangheta is qua ledenaantal op dit moment de grootste van de 4 maffiagroeperingen die in dit hoofdstuk worden beschreven en ze wordt ook gezien als de machtigste en meest internationaal georiënteerde. [64] Dat laatste heeft ook betrekking op de criminele samenwerking tussen de 'Ndrangheta en misdaadgroeperingen in andere landen (zie paragraaf 2.6). Deze maffia is gebaseerd in de regio Calabrië in de zuidelijkste punt van het Italiaanse vasteland.

Als criminele organisatie wordt ze voor het eerst genoemd in een vonnis van een Calabrese rechtbank aan het einde van de negentiende eeuw. De families die de kern vormen van sommige grotere groepen binnen de 'Ndrangheta, bezitten al ruim honderd jaar machtsposities in de steden en dorpen waar zij vandaan komen. [65] De 'Ndrangheta hield zich in het verleden voornamelijk bezig met misdrijven tegen personen en eigendommen, zoals ontvoeringen en diefstallen. [66] Daarnaast was tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw afpersing, al dan niet via kidnapping, een belangrijke inkomstenbron voor deze groepering.

In de jaren vijftig konden de illegale activiteiten van de 'Ndrangheta groeien als gevolg van dezelfde ontwikkelingen die de Cosa Nostra en de Camorra in de kaart speelden: de vraag naar illegale sigaretten en, nog belangrijker, het misbruik maken van overheidsgeld voor infrastructurele werken. [67] Dergelijke werken werden in Calabrië meestal uitgevoerd door Noord-Italiaanse bouwbedrijven, waarbij de 'Ndrangheta zich ging richten op de 'bescherming' van de bouwplaatsen, maar ook op de toelevering van bouwmaterialen, die lokaal werden betrokken en op het transport daarvan. Evenals op Sicilië werden sommige projecten, zoals de bouw van een luchtmachtbasis bij Crotone, nooit afgemaakt. Behalve als inkomstenbron, waren deze activiteiten voor de 'Ndrangheta belangrijk omdat ze toegang boden tot de 'bovenwereld' en leden in staat stelden maatschappelijk aanzien te verwerven. *Maffiosi* verschenen bijvoorbeeld op de foto met directieleden van respectabele bouwbedrijven en met bestuurders en politici die verantwoordelijk waren voor de overheidsaanbestedingen. [68]

[62] BKA 2012.
[63] Schwarzbach 2008.
[64] Ciconte 2014, p. 33.
[65] Ciconte 1992; Gratteri en Nicaso 2010.
[66] Gratteri en Nicaso 2010.
[67] Ciconte 2014. In tegenstelling tot het eiland Sicilië en de regio Campanië, werd de meest zuidelijke helft van de Italiaanse laars nauwelijks door oorlogsgeweld getroffen. Wederopbouw was dus niet op grote schaal nodig.
[68] Ciconte 2014, p. 39.

Ook de 'Ndrangheta is zich vanaf de jaren zeventig gaan bezighouden met de handel in verdovende middelen, met vanaf de jaren negentig cocaïne als speerpunt. Voor die ontwikkeling worden, afgezien van de explosief gestegen vraag naar cocaïne in algemene zin, uiteenlopende verklaringen aangedragen. De eerste is dat de 'Ndrangheta in de loop der jaren ook wist te wortelen in Noord-Italië en op die manier, meer dan de andere maffia's, toegang had tot afzetmarkten in het rijke industriële deel van het land. De tweede is dat de Cosa Nostra in de jaren negentig zwaar te lijden had onder de opsporingsdruk van de Italiaanse overheid, waardoor de 'Ndrangheta de mogelijkheid kreeg om in het ontstane gat te springen. [69]

De 'Ndrangheta trok lange tijd verhoudingsgewijs weinig publieke belangstelling, in vergelijking met de Cosa Nostra en de Camorra. Daar kwam pas na de eeuwwisseling verandering in. Om te beginnen vermoordde de 'Ndrangheta in 2005 Francesco Fortugno, een vooraanstaand politicus in de regio Calabrië. Dit is in de 21e eeuw tot op heden de enige maffiamoord op een politicus in Italië. Een nog grotere impact had een zesvoudige moord in Duisburg in 2007, als gevolg van een conflict tussen rivaliserende clans. Daarmee is overigens niet gezegd dat er eerder geen gewelddadige conflicten binnen de 'Ndrangheta waren. In de jaren zeventig brak er al eens een onderlinge strijd uit waarbij enkele honderden dodelijke slachtoffers vielen. Tussen 1985 en 1991 woedde opnieuw een conflict, ditmaal tussen de clans in de provincie Reggio Calabria, waarbij ruim 600 personen werden vermoord.

2.4.2 Organisatiestructuur

De Italiaanse autoriteiten schatten het aantal leden van de 'Ndrangheta op minstens 10.000, waarvan meer dan 9.000 in Calabrië zelf. [70] De 'Ndrangheta zou bestaan uit zo'n 150 verschillende families. [71] Opmerkelijk is dat die zich niet alleen bevinden in Calabrië, maar ook in Noord-Italië, in Lombardije, Piemonte en Liguria en in diverse andere landen, met name in Duitsland, Canada en Australië. De criminele groeperingen in de beide laatstgenoemde landen zouden bovendien nog steeds het gezag accepteren van de Calabrese clans en van hun coördinerend orgaan: de Crimine of Provincia. [72]

In een economisch achtergesteld gebied als Calabrië is het niet verwonderlijk dat, evenals op Sicilië, de extended family cruciaal was en is om te kunnen overleven en dat daarom in de cultuur loyaliteit aan familieleden een centrale rol speelt. De centrale, traditionele positie van de familie is, meer nog dan in de rest van Italië, ongewijzigd. Vanzelfsprekend komen deze aspecten terug in de organisatie van de 'Ndrangheta. De clans zijn patriarchaal georganiseerd en het lidmaatschap is gebaseerd op bloedbanden. De familiehoofden zijn de baas en van de familieleden wordt verwacht dat zij de clan totaal toegewijd zijn. [73]

Dit is enerzijds de kracht van deze maffia: de loyaliteit aan de familie vormt een belangrijke psychologische barrière om 'over te lopen' naar de autoriteiten. [74] Daar staat anderzijds tegenover dat de 'Ndrangheta-clans zich voor hun rekrutering beperken tot de beschikbare kandidaten binnen de eigen familie en dus geen grote kweekvijver hebben om crimineel 'talent' uit te vissen. [75]

[69] Dickie 2013, Ciconte 2014.

[70] Commissione Antimafia XVI 2010, p. 5.

[71] Paoli 2014.

[72] DDA Reggio Calabria 2010; Tribunale ordinario di Milano 2010, Sciarrone 2014, p. 92.

[73] BKA 2009.

[74] Gratteri en Nicaso 2010.

[75] Paoli 2003, p. 17. Daarbij moet natuurlijk wel worden aangetekend dat criminele kennis, bijvoorbeeld over smokkelmethoden, eventueel ook door samenwerking met andere misdaadgroepen kan worden binnengehaald. Andere gespecialiseerde kennis kan juist weer in de 'bovenwereld' worden ingehuurd, bijvoorbeeld waar het gaat om de organisatie van (dekmantel)transporten en witwastrajecten.

Wel kan de 'Ndrangheta, zeker in Calabrië zelf, een beroep doen op gewone burgers die hand- en spandiensten verrichten, uit angst, opportunisme of uit een gevoel van loyaliteit. [76] Daarnaast zouden de leden van deze maffia in de loop der tijd relaties hebben opgebouwd met advocaten, artsen, politieke kopstukken en andere welgestelden. [77]

Het is evident dat de 'Ndrangheta, maar hetzelfde geldt voor andere maffia's, niet alleen nog maar bestaat uit weinig ontwikkelde figuren die zich bezighouden met geweld, afpersing, smokkel en handel van verdovende middelen, maar ook uit op het oog zeer respectabele burgers die zich in het bedrijfsleven en de politiek hebben genesteld.

De 'Ndrangheta kent in de organisatie 3 typen groepen: de *cosche*, *locali* en *'ndrine*. De *cosca* of clans zijn grotendeels gebaseerd op familiebanden. Meerdere onderling verbonden *cosche* vormen samen een *locale*. Een *locale* bestrijkt een territorium dat bijna altijd samenvalt met een dorp of een stadswijk, of met meerdere dorpen of wijken. [78] Een *locale* kan zich ook buiten Italië bevinden, waar ze echter niet een territorium controleert. [79] De *locali* kunnen daarnaast over *'ndrine* beschikken, ofwel afdelingen in een ander gebied dan het eigen territorium.

De 'Ndrangheta kent een eigen rechtsorde die strikt wordt gehandhaafd middels wetten en straffen. [80] Zo zijn er verschillende ethische regels, zoals de zwijgplicht en de plicht om over maffia-aangelegenheden onderling altijd de waarheid te spreken. Voorts bestaan er nauwkeurig omschreven ambten, rangen, bepaalde inwijdingsrituelen en formaliteiten waarmee leden elkaar kunnen herkennen. [81]

Een belangrijke vraag is ook hier in hoeverre de verschillende groepen als één criminele organisatie moeten worden beschouwd, waarbinnen de activiteiten van de *cosca* en *locali* centraal worden gecoördineerd. De 'Ndrangheta kent de al genoemde *Crimine* of *Provincia*, een overlegorgaan waarin de belangrijkste clanhoofden periodiek samenkomen. Dit orgaan is, evenals de beide *Cupole* bij de Cosa Nostra, een betrekkelijk recent fenomeen, dat hier zelfs pas in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw voor het eerst wordt genoemd. De aanleiding om de *Crimine* te vormen was dat men een einde wilde maken aan de hiervoor beschreven oorlog tussen *cosche* in Reggio Calabria. [82]

Hoewel het coördinerend orgaan binnen de 'Ndrangheta wel in toenemende mate gezaghebbend zou zijn, heeft het niet de taak om het algehele 'criminele beleid' uit te stippelen, maar is het vooral bedoeld om onderlinge conflicten te voorkomen, bijvoorbeeld wanneer criminele ondernemingen de territoria en belangen van meerdere clans raken, of om problemen die al zijn ontstaan te bespreken en daarover tot een onderling vergelijk te komen. [83] Daarnaast wordt ook hier overlegd over de noodzaak van het toepassen van geweld tegen maffialeden en overheidsfunctionarissen, omdat dit kan leiden tot een verhoogde aandacht en een tegenreactie van de opsporingsinstanties. Evenals bij de Cosa Nostra vloeit de samenhang binnen de

[76] Paoli 2003; Gratteri en Nicaso 2010.
[77] BKA 2009; Sciarrone 2014.
[78] Paoli 2003.
[79] Paoli 2003; BKA 2009; Gratteri en Nicaso 2010.
[80] Sciarrone, 2014, p. 92.
[81] Paoli 2003; BKA 2009; Gratteri en Nicaso 2010.
[82] Sciarrone, 2014, p. 92.
[83] DDA Reggio Calabria 2010.

'Ndrangheta echter eerst en vooral voort uit de gedeelde normen en waarden en de vergelijkbare organisatie van de verschillende clans en locali. [84] De criminele activiteiten zijn de verantwoordelijkheid van de afzonderlijke groepen.

2.5 Sacra Corona Unita

2.5.1 Historie en Aactiviteiten

De Sacra Corona Unita (SCU) wordt wel gezien als de vierde maffiagroepering. Ze is gebaseerd in de zuidelijke regio Apulië, ofwel in de 'hak' van de Italiaanse laars. De SCU is met een geschat aantal van 10 tot 15 'families', verreweg de kleinste maffiagroepering. [85]

De SCU is, in tegenstelling tot de Cosa Nostra, de 'Ndrangheta en de Camorra, een recent fenomeen en ontstond pas in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Als gevolg van de interne strijd binnen de Camorra, die in paragraaf 2.3 werd beschreven, belandden aanzienlijke aantallen Camorristi in gevangenissen verspreid over Zuid-Italië, met inbegrip van Apulië. [86] Deze toevloed was de aanleiding tot de oprichting van de SCU: de 'gewone' criminelen uit die regio probeerden zich op die manier te verenigen tegen Camorraleden die in de gevangenissen de dienst probeerden uit te maken. [87] Giuseppe Rogoli, die veroordeeld was voor moord, wordt als oprichter van de SCU gezien.

Behalve op het organiseren van 'bescherming', zou Rogoli er echter ook op uit zijn geweest om de controle over zijn woonplaats Mesagne te verkrijgen en zijn macht uit te breiden naar andere gemeenten in Apulië. [88] Opmerkelijk is dat Rogoli er geen probleem mee had om op te treden in de media en de 'statuten' en de af te leggen eed gewoon op schrift stelde, die vervolgens in handen vielen van de politie. [89]

Vanaf de start stond de SCU op goede voet met de 'Ndrangheta. Zo werd samengewerkt bij het plegen van ontvoeringen voor losgeld. [90] De groep zou ook de rituelen van de 'Ndrangheta als basis hebben genomen voor die van zichzelf. Voorts zou de SCU hebben deelgenomen aan vergaderingen van de Provincia van de 'Ndrangheta. [91]

De oorspronkelijke SCU kende maar een kort bestaan. Na de 'formele' oprichting door Rogoli in 1983, brak er al snel een conflict uit tussen hem en zijn rechterhand Antonio Antonica, omdat deze de 'interne regels' zou hebben gebroken. Die machtsstrijd, die met veel geweld gepaard ging, duurde tot 1990, toen een doorstart werd gemaakt als Nuova Sacra Corona Unita – Rogoli. [92]

Smokkel wordt gezien als een belangrijke activiteit van de SCU. Vooral de oorlog in het voormalige Joegoslavië bood in de jaren negentig grote marktkansen voor de in- en uitvoer van illegale sigaretten en immigranten, drugs, wapens en andere goederen. Met de hulp van de 'Ndrangheta ging de SCU zich ook

[84] Paoli 2003, p. 51-52.
[85] Paoli 2014.
[86] Dickie 2013.
[87] Tribunale di Brindisi 1994, p. 183.
[88] Tribunale di Brindisi 1994, p. 182.
[89] Zie voor deze documenten: Serenata 2014, pp. 169 – 174.
[90] Serenata 2014, p. 6.
[91] BKA 2009.
[92] Serenata 2014, p. 7.

richten op meer traditionele maffia-activiteiten zoals afpersing, waarmee tot dan toe allerlei gefragmenteerde groepen zich in de regio Apulië hadden beziggehouden. [93]

Kort na de eeuwwisseling liepen diverse kopstukken als *pentito* over naar de autoriteiten, waaronder de in Nederland aangehouden Filippo Cerfeda en werden de meeste leden gearresteerd. In 2002 zagen de Italiaanse autoriteiten de SCU niet langer meer als een georganiseerde maffia. [94]

Hoe sterk de SCU nu nog is, vormt onderwerp van discussie. Europol stelt dat op dit moment in de regio Apulië alleen nog losse criminele groeperingen actief zijn, die zich vooral zouden richten op mensensmokkel, met inbegrip van vrouwen die slachtoffer zijn van mensenhandel en van goederen tussen Italië en Albanië, respectievelijk Griekenland, maar ze zouden zich ook nog wel bezighouden met afpersing. [95]

Anderen zijn wat genuanceerder en stellen dat de Apulische maffia nog altijd niet is verdwenen. Ze zou zich volgens Serenata daarnaast zijn gaan richten op het illegale gokken, afpersing, verzekeringsfraude en witwassen via investeringen in supermarkten, speelgoedwinkels en vastgoed. Voor de drugshandel zou ze samenwerken met andere Italiaanse maffia's en vooral met Albanese criminele groeperingen. De machtsbasis van de huidige SCU zou vooral liggen in het gebied van Taranto, Brindisi en Lecce, hoewel ook daar zelfstandige clans actief zijn die zich weinig aan de SCU gelegen laten liggen. In Bari en omgeving zouden andere zelfstandig opererende clans de dienst uitmaken, die evenmin tot de SCU kunnen worden gerekend. [96]

2.5.2 Organisatiestructuur

De SCU wordt gezien als een maffia met een zeer zwakke interne organisatie. Vrijwel vanaf het begin was sprake van steeds weer oplaaiende onderlinge conflicten. De leden van de SCU staan bekend als uiterst gewelddadig en zouden vooral opportunistisch op eigen gewin uit zijn, zonder zich erg druk te maken over 'organisatiebelangen'. [97] Aan geheimhouding zouden ze maar weinig aandacht besteden: leden van de SCU schepten zowel binnen als buiten de gevangenis op over hun lidmaatschap. Ook de 'toelatingseisen' waren bijzonder laag, aangezien de SCU allerlei ongedisciplineerde kleine criminelen als lid accepteerde, zoals straatrovers, dieven, oplichters, helers en al dan niet verslaafde drugsdealers. [98]

De persoon van Giuseppe Rogoli werd in eerste instantie als het belangrijkste bindende element gezien. In de jaren tachtig van de vorige eeuw beschikte hij over een aantal 'managers' die verantwoordelijk waren voor specifieke activiteiten en waren er op lokaal niveau zogenoemde *capizona* benoemd. [99] Rogoli zelf speelde de rol van arbiter, bijvoorbeeld in conflicten tussen de verschillende clans, die doorgaans gingen over schendingen van het uitgangspunt dat één groep het monopolie had op illegale activiteiten in één gebied. [100] Longo ziet de pogingen van Rogoli om met behulp van een (te) ingewikkelde eed en allerlei rituelen een groepscultuur en een gedeelde identiteit te produceren als niet bijster succesvol, wat gegeven het toelatingsbeleid weinig verrassend mag heten. [101]

93 Apollonio 2010, p. 75.
94 DNA 2002, pp. 57–64.
95 Europol 2013a, pp. 13–14.
96 Serenata 2014, p. 8.
97 Massari 2014, p. 103.
98 Massari 2014, p. 107, p. 110.
99 Tribunale di Lecce 1991, p. 375.
100 Longo 2014, p. 123.
101 Longo 2014, p. 124.

Naarmate de tijd vorderde, namen het gezag van Rogoli en zijn invloed op de clans af en gingen de families in principe hun eigen zaken behartigen. Ze werken wanneer het uitkomt onderling of met anderen samen, maar zitten elkaar net zo gemakkelijk dwars. De overgebleven invloedrijke clans (zoals de Salento famiglias) zouden thans proberen om ongewenste aandacht zoveel mogelijk te voorkomen, door geweld te vermijden en zich vooral op de smokkel te concentreren. Zij zouden bovendien een stuk selectiever zijn geworden bij het toelaten van nieuwelingen die niet uit de eigen stad of dorp van de clan in kwestie komen. [102]

2.6 De Italiaanse maffia internationaal

Dat de Italiaanse maffia in het buitenland actief is, staat buiten kijf. Francesco Forgione, voormalig voorzitter van de Italiaanse parlementaire antimaffiacommissie, stelt dat de leden van de 4 maffia-organisaties overal ter wereld kunnen worden aangetroffen, met name in Noord- en Oost-Europa en in Noord- en Zuid-Amerika. [103] In 2015 stelde de DNA dat de Italiaanse maffiagroeperingen binnen Europa vooral actief zijn in Spanje, Duitsland en Nederland. [104] Recent verscheen een onderzoeksrapport waaruit bleek dat de Italiaanse maffia zowel binnen als buiten Italië crimineel geld investeert. [105]

In Zuid-Amerika en inmiddels eveneens in Mexico zou de maffia nauwe banden met producenten en smokkelaars van verdovende middelen onderhouden. [106] Voorts houden leden van de 4 organisaties zich sinds jaar en dag in Zuid-Amerika schuil voor de Italiaanse opsporingsautoriteiten. In Noord-Amerika zouden de 'Ndrangheta en de Cosa Nostra zich al decennialang bezighouden met handel in verdovende middelen en witwassen, in nauwe samenwerking met de Amerikaans-Italiaanse maffia. [107]

Van de 4 Italiaanse maffia's is de 'Ndrangheta op dit moment internationaal het meest actief, vooral met de handel in cocaïne en andere verdovende middelen. Het jaarverslag over 2014 van de DNA stelt dat de 'Ndrangheta inmiddels een wereldspeler op het gebied van cocaïne is geworden, met rechtstreekse banden met Mexicaanse en Colombiaanse kartels. [108] Ook de Camorra en de SCU houden zich daarmee bezig. De Cosa Nostra heeft de afgelopen decennia, zoals beschreven, zwaar te lijden gehad onder de harde aanpak van de Italiaanse justitie. Bovendien was de Cosa Nostra vooral betrokken bij de heroïnehandel, een drug waarvan de populariteit in de afgelopen decennia is afgenomen. Echter, de opbrengsten van de criminele activiteiten zijn en worden waarschijnlijk niet alleen in Italië, maar wereldwijd geïnvesteerd en leveren de organisatie nog steeds rendement op.

De 'Ndrangheta zou er – meer dan de andere maffia's – in geslaagd zijn om zich in het buitenland te wortelen, met name in Canada, Australië en Duitsland en dan voornamelijk via gemeenschappen van emigranten die vanuit Calabrië daarheen zijn verhuisd. Hier zou de 'Ndrangheta op dezelfde manier te werk gaan als in Italië en eveneens territoriaal georganiseerd zijn. Volgens Italiaanse experts zijn de Cosa Nostra en de Camorra daarentegen vooral geïnteresseerd in het bestendigen van hun machtspositie in hun territoria in Italië zelf. Hun internationale activiteiten beperken zich vooral tot de handel in verdovende middelen en het witwassen van crimineel vermogen.

[102] Massari 2014, p. 111.
[103] Forgione 2010.
[104] DNA 2015.
[105] Transcrime 2014.
[106] Gratteri en Nicaso 2010; Dickie 2013.
[107] Dickie 2013.
[108] DNA 2015.

In 2013 publiceerde Europol de eerste *Threat Assessment Italian Organised Crime*. Daarin werd de Italiaanse maffia als geheel een '*clear and present threat*' voor de Europese Unie genoemd. De reputatie van *Italian Organized Crime* is zeer groot, aldus de Europese politieorganisatie. [109] De maffia zou daardoor aan vrijwel elk soort criminaliteit kunnen deelnemen. Zij treedt ook op als dienstverlener voor andere criminele groeperingen, bijvoorbeeld als tussenpersoon bij het leggen van contacten. In die rol blijven de maffialeden op grote afstand van de daadwerkelijke criminele handelingen, maar verdienen zij er wel geld aan. De 4 grote Italiaanse maffiagroeperingen werken hierbij, indien nodig, samen. De belangrijkste landen in de EU waar de Italiaanse maffia activiteiten ontplooit zijn, zoals hiervoor werd vermeld, Spanje, Duitsland en Nederland, maar ook in andere lidstaten worden ze gesignaleerd.

In Duitsland staat de Italiaanse maffia zeer in de belangstelling van de autoriteiten. Die aandacht werd verscherpt nadat in de nacht van 14 op 15 augustus 2007 6 Italiaanse mannen werden vermoord nadat zij een Italiaans restaurant in Duisburg verlieten. Een van de vermoedelijke daders die na deze zesvoudige moord op de vlucht waren geslagen, Giovanni Strangio, was een uit San Luca in Calabrië afkomstig 'Ndrangheta-lid, die in Kaarst (Dld.) een pizzeria exploiteerde. Zijn eveneens voortvluchtige zwager Francesco Romeo had in Duitsland meerdere Italiaanse horecaondernemingen op zijn naam gehad. Deze gebeurtenis leidde niet alleen tot een internationale speurtocht naar de daders maar eveneens tot grootschalig onderzoek naar mogelijke infiltratie van de maffia in Duitsland. Met name Italiaanse restaurants en pizzeria's bleken door de maffia misbruikt te worden om geld wit te wassen en fungeerden als dekmantel voor criminele activiteiten of als ontmoetingsplek.

Strangio en Romeo werden op 12 maart 2009 aangehouden in een appartement in Diemen. In deze woning werd onder andere een geldbedrag van €546.000 in contanten aangetroffen en in beslag genomen. Romeo verklaarde dat het aangetroffen geld afkomstig was van de verkoop van 4 pizzeria's die hij in Duitsland bezat. De belastingkamer van het Gerechtshof te Amsterdam oordeelde dat het in beslag genomen geld en de in beslag genomen voorwerpen "(...) *onmiskenbaar in de richting van het verwerven van inkomsten uit criminele activiteiten* (...) *wijzen*". [110] Strangio verklaarde dat zijn zwager Romeo altijd in restaurants en cafés gewerkt had.

België kent een grote Italiaanse immigrantengemeenschap en in de loop der tijd zijn er signalen van activiteiten van de maffia in dat land geweest. Toen in de jaren negentig de Belgische politie een eerste jaarrapport over de georganiseerde criminaliteit publiceerde, waren van de 40 onderzochte criminele groepen er maar liefst 12 van Italiaanse origine. [111] Het meest recente openbare rapport laat zien dat in 2009 4,4% van de aangehouden verdachten de Italiaanse nationaliteit had en daarmee kwamen ze na de Belgen en Nederlanders op de derde plaats. [112] De meesten waren actief met de handel in cocaïne. In een interview met een medewerker van het project Cerca Trova liet de Belgische politie weten dat ook thans de criminele activiteiten van de Italiaanse maffia vooral betrekking hebben op de internationale drugshandel en dat er voornamelijk Calabrezen bij betrokken zijn. Daarbij wordt samengewerkt met personen die over de nodige contacten beschikken, onder andere in de havensector. Van enkele tientallen maffialeden is bekend dat ze in België verblijven, waarvan het merendeel leden van de Cosa Nostra zijn.

[109] Europol 2013.

[110] Uitspraak Belastingkamer Gerechtshof te Amsterdam d.d. 14 november 2013, zaaknr. 13/00153, 13/00154, 13/00155, 13/00156, 13/00157, ECLI:NL:GHAMS:2013:4084, r.o. 4.9.3.

[111] Geciteerd in De Pauw 1999.

[112] Dienst voor het strafrechtelijke beleid 2010.

De Zwitserse federale politie stelde in het jaarverslag over 2014 dat alle grote Italiaanse maffiaorganisaties in dat land zeer actief zijn, vooral de 'Ndrangheta. [113] In 2014 kwam een video-opname naar buiten van een inwijdingsritueel van deze organisatie in Zwitserland. Volgens de Zwitserse politie duidt dit erop dat er zelfstandige cellen in dat land bestaan. De maffia zou zich in Zwitserland bezighouden met afpersing, wapenhandel, geweldsdelicten en de handel in verdovende middelen, alsmede met witwassen. In het criminele milieu ontlenen de leden status aan hun lidmaatschap van de 'Ndrangheta, aldus het rapport.

De vraag die dit oproept is hoe het internationale karakter van de activiteiten van de Italiaanse maffia moet worden geduid. Met name in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw werd door sommigen gevreesd voor het ontstaan van criminele 'multinationals', die vanuit landen als bijvoorbeeld Italië, Mexico, China of Rusland in staat zouden zijn om zich over de wereld te verspreiden en lokale criminele groepen over te nemen of te verdringen. [114] Dat beeld is in latere jaren echter sterk genuanceerd. [115]

Dat georganiseerde misdaad hoogst internationaal is en dat criminelen gemakkelijk contacten leggen met, bijvoorbeeld, afnemers en leveranciers van verdovende middelen in alle delen van de wereld, wordt niet betwist. Dergelijke handel is op zichzelf echter niets nieuws. Ontwikkelingen in mobiliteit, migratiestromen en internationalisering hebben de smokkel over grote afstanden vooral eenvoudiger gemaakt. Daarbij werken criminele groeperingen uit verschillende landen van oudsher samen. Voor het willen 'overnemen' van buitenlandse markten bestaat geen noodzaak en het is onverstandig omdat het ongetwijfeld een gewelddadige tegenreactie zal oproepen van de inheemse criminele groeperingen, die bovendien een 'thuiswedstrijd' spelen. Wanneer er aldus illegale activiteiten op buitenlands grondgebied worden ontplooid, gaan die doorgaans niet ten koste van de 'markten' van de lokale misdaadgroepen.

Internationaal werkende criminele groepen, kunnen hun misdaadgeld voorts witwassen door middel van investeringen in het buitenland, bijvoorbeeld in vastgoed of bedrijven, of via internationale financiële constructies. Ook hiervan kunnen negatieve effecten uitgaan. Zo kunnen inheemse bedrijven concurrentienadeel ondervinden van firma's die met 'zwart' geld uit het buitenland worden gefinancierd en om die reden bijvoorbeeld onder de prijs kunnen werken. Bovendien is de kans groot dat de werkelijke eigenaren zullen terugvallen op de methoden waaraan zij gewend zijn, zoals het toepassen van geweld of intimidatie, wanneer zij worden tegengewerkt. Met name van investeringen in buitenlands vastgoed bestaan vele voorbeelden. Echter, doorgaans worden die gedaan op plaatsen waar men al 'ingeburgerd' is.

Bij al deze varianten spelen gemeenschappen van immigranten vaak een belangrijke rol. [116] Ze bieden de mogelijkheid om kansen voor handelscriminaliteit te verzilveren, wanneer leden van dergelijke gemeenschappen zowel in contact staan met afnemers in het woonland als met leveranciers in het herkomstland of andersom. Op dezelfde manier kunnen ze intermediair zijn wanneer het gaat om investeringen in legale bedrijvigheid. Immigrantengemeenschappen kunnen echter ook worden misbruikt, bijvoorbeeld om afgedwongen hulp te krijgen, zoals in de vorm van tijdelijke verblijfplaatsen, of als doelwit voor afpersing. Dit kan extra effectief zijn wanneer er kan worden gedreigd met represailles tegen familieleden die nog in het land van herkomst wonen.

[113] Bundesamt für Polizei 2015.

[114] Strange 1996; Castells 1998; United Nations 2002; Williams 2003; Woodiwiss 2003.

[115] Van Dijk en Spapens 2014.

[116] Van Dijk en Spapens 2014.

Hoewel in de afgelopen decennia migratiestromen zowel in kwantiteit als diversiteit sterk zijn toegenomen, kunnen Italianen worden gezien als een groep waarvan al van oudsher op vele plaatsen in de wereld emigrantengemeenschappen te vinden zijn. Italianen emigreerden bijvoorbeeld op grote schaal naar de Verenigde Staten in de tweede helft van de 19e eeuw en aan het begin van de 20e eeuw. Na de Eerste en Tweede Wereldoorlog waren er ook emigratiegolven naar andere landen van Europa en daarbuiten, zoals Canada en Australië. In onze buurlanden zijn bijvoorbeeld grote Italiaanse gemeenschappen woonachtig, in Duitsland in het Ruhrgebied en in België in Luik en omgeving, in Belgisch Limburg en in de Borinage.

Kortom, de dreiging dat de maffia zich weet te nestelen en op vergelijkbare wijze als in Italië zelf kan opereren, is beduidend groter in landen waar zich grote gemeenschappen van emigranten bevinden uit Sicilië, Campanië, Calabrië en Apulië. In landen waar dat niet het geval is, zal de systematische aanwezigheid eerder met illegale handel te maken hebben, terwijl andere activiteiten een meer incidenteel karakter zullen dragen.

2.7 Besluit

In dit hoofdstuk zijn de 4 maffia's die in dit rapport centraal staan, beknopt geschetst. Dit overzicht laat zien dat het gaat om groeperingen die vooral op Sicilië en in Campanië, Calabrië en Apulië een grote invloed hebben op de samenleving. Dat de maffia's zich daar hebben kunnen ontwikkelen tot een ondermijnende kracht, moet echter niet zozeer aan hun niveau van organisatie worden geweten alswel aan andere factoren:

- het lange tijd vrijwel straffeloos kunnen toepassen van zwaar geweld tegen iedereen die in de weg stond
- de verregaande infiltratie van de maffia in de politiek en het bestuur en de 'bescherming' die daaruit voortvloeide
- alsmede de bijzonderheden van het Italiaanse strafsysteem, waardoor *maffiosi* doorgaans aan lange veroordelingen wisten te ontkomen.

In een bredere context mag ook het effect van het gevoel van economische en sociale achterstelling van de Zuid-Italiaanse bevolking en het daaruit voortvloeiende wantrouwen tegen het centrale gezag, niet worden uitgevlakt: zulke omstandigheden bieden vaak de voedingsbodem waarbinnen 'maffia-type' georganiseerde criminaliteit kan gedijen.

Daar staat tegenover dat de maffiaclans niet kunnen worden beschouwd als onderdeel van één van bovenaf aangestuurde organisatie. In de praktijk zijn de families vaak onderling verdeeld en op de korte termijn gericht. De bestaande overlegstructuren zijn vooral bedoeld om onderling geweld te voorkomen of conflicten op te lossen en om beslissingen over het plegen van geweld tegen overheidsfunctionarissen in overeenstemming te nemen en maar hoogst zelden om criminele 'beleidsafspraken' te maken. Het belang van de befaamde rituelen en zwijgplicht wordt eveneens overschat en beide zijn absoluut niet uniek voor de maffia. Het is dan ook een misverstand dat de maffia's 'onkwetsbaar' of onzichtbaar zouden zijn. In de loop der jaren heeft de Italiaanse overheid met enige regelmaat zwaar ingegrepen en soms honderden maffialeden tegelijk gearresteerd of op de vlucht gejaagd.

In de jaren negentig van de vorige eeuw ontstond angst dat maffia-achtige organisaties, waaronder de Italiaanse, zich zouden ontwikkelen tot syndicaten die de georganiseerde misdaad in allerlei andere landen zouden overnemen of vestigen. Hoewel buiten kijf staat dat de Italiaanse maffia internationaal actief is, blijkt van een verdringing van lokale criminelen geen sprake. In plaats daarvan wordt samengewerkt, vooral op het terrein van drugshandel.

Voorts gebruiken maffialeden het buitenland als schuilplaats en wordt geld via internationale constructies witgewassen. Slechts in landen waar zich grote Zuid-Italiaanse gemeenschappen bevinden, zoals in Canada, Australië en Duitsland, heeft de 'Ndrangheta lokaal cellen opgebouwd met een vergelijkbare structuur en werkwijze als in Calabrië. Er zijn geen aanwijzingen dat de Cosa Nostra, de Camorra en de SCU in Europa hetzelfde hebben gedaan. Dit wil niet zeggen dat de Italiaanse maffia in het buitenland geen ondermijnende activiteiten ontplooit, wel dat deze qua impact, uitzonderingen daargelaten, niet vergelijkbaar zijn met de verstoring van de maatschappelijke integriteit die de clans in de eigen territoria in Zuid-Italië veroorzaken. ■

3 De Italiaanse maffia in Nederland: eerste verkenning

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt op hoofdlijnen een overzicht gegeven van de activiteiten van de 4 Italiaanse maffia's in Nederland.

- Om te beginnen wordt ingegaan op wat hierover uit eerder onderzoek bekend is, alsmede op informatie die daarover in het buitenland bekend is. Een belangrijke informatiebron die inzicht biedt in de criminele activiteiten die zowel Nederland als Italië raken, zijn verzoeken om wederzijdse rechtshulp in strafzaken (paragraaf 3.2).
- Daarnaast komen de omvang en de onderwerpen van het rechtshulpverkeer tussen beide landen aan de orde (paragraaf 3.3).
- Vervolgens volgt een analyse van uitgewisselde rechtshulpverzoeken waarvan bekend is dat zij maffiagerelateerd zijn (paragraaf 3.4).
- Tot slot een kort overzicht van de bevindingen (paragraaf 3.5).

3.2 Eerder onderzoek naar de Italiaanse maffia in Nederland

De eerste aanwijzingen dat de Italiaanse maffia in Nederland actief is, dateren al van de jaren zeventig van de vorige eeuw. Zo vertelde Antonio Calderone, een spijtoptant van de Camorra, dat leden van deze maffia in Rotterdam destijds grote partijen sigaretten kwamen kopen die vervolgens in Italië zwart werden doorverkocht. [117]

In 1992 verrichte de toenmalige Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) van de Nederlandse politie, een (intern) inventariserend onderzoek waaruit bleek dat ons land tussen 1989 en 1992 in een dertigtal Italiaanse opsporingsonderzoeken voorkwam. Die onderzoeken hadden vooral betrekking op cocaïne, maar ook witwassen, liquidaties en (kleinschalige) wapenhandel kwamen erin naar voren. [118] In een gesprek met een medewerker van Cerca Trova, gaf een Amsterdamse politieman aan dat, volgens één van zijn toenmalige informanten, de Camorra zich in de jaren negentig bezighield met het afpersen van Italiaanse restaurants in het centrum van de stad. Of dat inderdaad klopte, is destijds niet nader onderzocht.

Zowel de Cosa Nostra, de Camorra als de 'Ndrangheta, werden in verband gebracht met drugshandel. [119] Zo was in 1992 sprake van containers met vis en meloen, waartussen grote hoeveelheden verdovende middelen verborgen waren, die vanuit Colombia naar Palermo vervoerd werden en waarbij criminele Nederlanders een bemiddelende rol speelden. [120] De Nederlandse Bettien Martens ('La Bella Bettien'), trad bijvoorbeeld op als tolk voor de Colombianen bij hun contacten met Italiaanse afnemers van cocaïne, waaronder leden van de Cosa Nostra en de toenmalige Romeinse Banda Magliana. [121]

[117] Arlacchi 1993, p. 123.
[118] CRI 1992.
[119] De Sacra Corona Unita bestond op dat moment nog niet.
[120] CRI 1992.
[121] Bovenkerk 1995.

Gezien het feit dat ons land zelf geen vuurwapens produceert, is het opmerkelijk dat Nederland aan het begin van de jaren negentig ook als handelsplaats voor illegale vuurwapens werd genoemd. De CRI bracht destijds zowel de Camorra als de 'Ndrangheta in verband met deze handel. De wapens werden veelal in België gekocht en onder meer via Nederland naar Italië getransporteerd. [122] Een Nederlandse wapenhandelaar, wiens dochter een relatie kreeg met 'Ndrangheta-baas en latere *pentito* Emilio Di Giovine, leverde in juni 1990 dertig raketwerpers vanuit Joegoslavië aan de 'Ndrangheta. In 1991 werd met één van deze antitankwapens in Calabrië een dubbele moord gepleegd. In oktober 1991 hield de Amsterdamse politie een koerier aan met 60 vuistvuurwapens en 27 kilogram cocaïne, die verborgen waren in de portieren van zijn auto. De wapens en de drugs waren bedoeld voor een clan van de Camorra. [123]

In de derde plaats zag de CRI activiteiten van criminele Italianen in de horecabranche. Zij waren in de jaren zeventig in eerste instantie naar Nederland gekomen om hier strafbare feiten te plegen en hadden zich vervolgens in ons land gevestigd. Een aantal van de door hen begonnen restaurants en bars, bleek in de tachtiger jaren als ontmoetingsplaats te fungeren voor (Italiaanse) onderwereldfiguren. Een deel van deze horeca-exploitanten was zelf actief in de internationale verdovende middelenhandel en onderhield bijvoorbeeld banden met Camorra-clans, zoals de Annunziata-clan, de La Torre-clan en de Stolder-clan. Anderen hadden banden met de Cosa Nostra. Het ging vooral om horecagelegenheden in Amsterdam, maar de signalen betroffen ook andere steden in vooral de Randstad en Zuid-Nederland. De Nederlandse politie had aanwijzingen dat de Camorra in 1992 miljoenen toenmalige guldens, die afkomstig waren uit de drugshandel, had geïnvesteerd in onder andere horecabedrijven in Nederland.

In 1996 kwam de Italiaanse maffia aan de orde in het onderzoek naar de georganiseerde criminaliteit in Nederland dat werd verricht in het kader van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (PEO). De aan de PEO verbonden onderzoeksgroep constateerde dat er op dat moment weinig concreets over de Italiaanse maffia in relatie tot Nederland bekend was. Dit kwam mede omdat een onderzoek van de toenmalige grote Randstedelijke politiekorpsen naar het optreden van de maffia in Nederland, het zogenoemde 'Randstad-initiatief', waarmee in 1992 was gestart, al na een jaar stukliep. Er kwam slechts één concreet onderzoek van de grond, genaamd Campina (dit stond voor Camorra-Pizzeria-Napels). [124]
De PEO-onderzoekers waren dus goeddeels aangewezen op de bevindingen uit dit ene project en op het CRI-rapport dat hierboven werd aangehaald.

De conclusie luidde dat vooral de Camorra op dat moment zeer actief was met het aankopen van met name cocaïne, waarbij de handelscontacten voornamelijk in Amsterdam plaatsvonden. Vertegenwoordigers van één of meer clans van de Camorra, namen in overleg met hun opdrachtgevers partijen af en regelden het vervoer ervan naar Napels en omgeving. Alle belangrijke families zouden deelnemen aan deze handelsstroom. [125] De drugs werden meestal over de weg getransporteerd door koeriers, alsmede verborgen in transporten van bloemen en planten, maar voorts zouden grotere partijen ook wel per schip naar Zuid-Italië zijn vervoerd.

[124] Arlacchi 1993, p. 123.
[125] CRI 1992.

Pizzeria's speelden in het onderzoek Campina een opmerkelijke rol als plaatsen waar allerlei ontmoetingen plaatsvonden tussen de in Nederland woonachtige vertegenwoordigers van de Camorra en Colombiaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse handelaren in verdovende middelen, maar ook met Italianen die in Italië werden gezocht. [126] Zelf lieten de kopstukken van de Camorra zich niet in Nederland zien, hoewel bij één gelegenheid wel 2 Camorristi naar Nederland kwamen, in gezelschap van een persoon uit Catania (Sicilië). [127] Dat laatste wees erop dat de verschillende maffia's bij dit soort aankopen en transporten samenwerkten.

Aanwijzingen dat de maffia zich in ons land had weten te wortelen, werden niet gevonden. De PEO-onderzoeksgroep constateerde dat de maffia in de landen om ons heen gemakkelijker kon onderduiken, omdat zich daar veel grotere groepen Italiaanse immigranten bevonden, waarbij personen die uit dezelfde landstreek afkomstig waren, bovendien bij elkaar woonden. [128]

Hierna werd in 2001 een update van de CRI-analyse uit 1992 gemaakt, maar daaruit kwamen geen nieuwe inzichten naar voren. In 2011, tot slot, volgde een studie naar de 'Ndrangheta in Nederland. [129] Dit rapport was voor het eerst niet alleen gebaseerd op Nederlandse politiële informatie en onderzoek in open bronnen, maar ook op interviews met, onder andere, Italiaanse maffiabestrijders. Het wordt op deze plaats niet inhoudelijk besproken, aangezien de bevindingen uit dit recente onderzoek navolgend uitgebreid worden aangehaald in de hoofdstukken 4 en 5. [130]

Behalve in Nederlandse bronnen kan ook in rapporten van buitenlandse politiediensten informatie worden gevonden over activiteiten van de Italiaanse maffia op ons grondgebied. In de jaarverslagen van de DNA [131] over de periode 2009 – 2014, wordt Nederland gezien als een land waar vooral de 'Ndrangheta veelvuldig zaken doet. In zijn laatste jaarverslag beschrijft de DNA dat met name de families uit het oostelijke deel van de regio Calabrië ons land opzoeken. Clans uit het gebied rond de stad Catanzaro zouden belangen hebben in de Nederlandse bloemen- en horecabranche. [132] De cosches uit de provincie Reggio Calabria onderhouden volgens de Italiaanse autoriteiten voor de cocaïnehandel contacten met vertegenwoordigers van Zuid-Amerikaanse organisaties in Nederland, Spanje en Duitsland. [133] De rol van Nederland bij deze vormen van misdaad, wordt weerspiegeld door het aantal maffiagerelateerde rechtshulpverzoeken dat de Italiaanse opsporingsdiensten uitsturen naar het buitenland. [134] In de volgende tabel is daarvan een overzicht opgenomen voor de periode 2009–2014.

[126] Tweede Kamer 1995a, p. 163.

[127] Tweede Kamer 1995a, p. 162.

[128] Tweede Kamer 1995b, p 60. Na de Eerste Wereldoorlog kwamen, naast andere nationaliteiten, ook Italianen in de Zuid-Limburgse kolenmijnen werken. Na de Tweede Wereldoorlog volgde nog een kleine golf van 'gastarbeiders.' Deze immigranten kwamen echter vooral uit de noordelijke delen van Italië. Meer recentelijk is het aantal Italiaanse ingezetenen in Nederland wel gegroeid. In 1994 omvatte de gemeenschap zo'n 25.000 personen. Volgens informatie van de Belastingdienst waren er in maart 2015 50.319 personen in Nederland ingeschreven die als eerste of tweede nationaliteit de Italiaanse hebben. Hoeveel inwoners daarvan uit Zuid-Italië afkomstig zijn, is niet bekend.

[129] KLPD 2011.

[130] Volledigheidshalve moet worden opgemerkt dat er signalen zijn dat de Italiaanse maffia vermoedelijk ook betrokken is bij criminele activiteiten op de Nederlandse Antillen. Binnen het project Cerca Trova zijn de Antillen niet meegenomen en ze blijven daarom in dit rapport buiten beschouwing.

[131] De DNA is het landelijke coördinerend orgaan van het Italiaanse openbaar ministerie van de afdelingen die bij de parketten verantwoordelijk zijn voor de maffiabestrijding. De Direzione Investigativa Antimafia (DIA) is het verband waarin de Italiaanse politiediensten samenwerken bij de opsporing van de maffia. Zie hoofdstuk 8 voor een nadere beschrijving.

[132] DNA 2014, p.38.

[133] DNA 2014, p. 658.

[134] DNA 2014.

Tabel 3.1 Door de DNA uitgestuurde rechtshulpverzoeken naar Nederland

Periode	Aantal	Toelichting
[135] Juli 2009 - Juni 2010	18	3e plaats na Spanje (26) en Duitsland (19)
Juli 2010 - Juni 2011	27	2e plaats na Spanje (34)
Juli 2011 - Juni 2012	24	3e plaats na Spanje (51) en Zwitserland (28)
Juli 2012 - Juni 2013	6	8e plaats samen met San Marino
Juli 2013 - Juni 2014	25	1e plaats

Hoewel een groot opsporingsonderzoek in de regel tot meerdere rechtshulpverzoeken leidt en aantallen dus meer een beeld geven van de inspanningen van de opsporingsinstanties dan van de criminele werkelijkheid, laat de tabel wel zien dat Nederland over de periode van de afgelopen 5 jaar vrijwel steeds hoog 'scoort.'

Een andere bron is het *Duitse Bundeskriminalamt (BKA*), dat onderzoek naar de activiteiten van de Italiaanse maffia in Duitsland verricht, waarbij ook relaties met Nederland worden gesignaleerd. In een gesprek met een vertegenwoordiger van het project Cerca Trova, stelden medewerkers van het BKA dat er in 2011 minstens één vaste 'Ndrangheta-cel in Nederland aanwezig was, met een twaalftal ingewijde leden, onder leiding van een hooggeplaatst lid. Eveneens geïnterviewde Italiaanse politiemensen hadden hierbij echter weer hun bedenkingen. De 'Ndrangheta zou in het Ruhrgebied al over één of meer cellen beschikken en gezien de korte afstand tot de Nederlandse grens konden de illegale activiteiten in ons land in hun ogen dus ook uitstekend van daaruit worden bestierd. Op grond van in Nederland beschikbare informatie, kan de Duitse visie evenmin worden bevestigd. Daarmee is uiteraard nog niet gezegd dat er in ons land geen individuen wonen die hand- en spandiensten aan maffialeden verschaffen, zoals in de navolgende hoofdstukken zal blijken.

3.3 Internationale rechtshulp tussen Nederland en Italië

In deze paragraaf wordt een algemeen overzicht geboden van de hoofdlijnen van de politiële en justitiële samenwerking tussen Nederland en Italië. In paragraaf 3.4 wordt specifiek ingegaan op maffiagerelateerde rechtshulp.

In de internationale samenwerking bij de opsporing, het voorkomen en bestrijden van de grensoverschrijdende criminaliteit, onderscheiden we 2 processen, namelijk:

- **de justitiële rechtshulp**
  Bij justitiële rechtshulp gaat het om het verzamelen van nieuw bewijsmateriaal, al dan niet met de inzet van dwangmiddelen, alsmede om uit- en overleveringszaken en overdracht van strafvervolging. Hievoor is tussenkomst van de officier van justitie nodig.

[135] Dit cijfer betreft alleen rechtshulpverzoeken in verband met drugsdelicten'.

[136] Het gaat hier alleen om zogenoemde justitiële rechtshulpverzoeken en niet om politiële informatie-uitwisseling, bijvoorbeeld via de liaisons, Europol en Interpol.

[137] Interviews Rome en Reggio Calabria, 13–15 januari 2015.

- **de politiële rechtshulp**
  Politiële rechtshulp betreft de uitwisseling van schriftelijke informatie waarover politiediensten al beschikken. Politiële rechtshulpverzoeken mag de Nederlandse politie – althans binnen de EU – op eigen gezag uitwisselen. Het gebruik is echter beperkt tot het opsporingsonderzoek. Als de gegevens nodig zijn in een strafzaak, zal hier afzonderlijk toestemming voor moeten worden verkregen van de bevoegde autoriteit in het bronland.

Bij het Landelijk Internationaal Rechtshulpcentrum (LIRC), binnen de Landelijke Eenheid, is nagevraagd hoeveel rechtshulpverzoeken tussen Nederland en Italië worden uitgewisseld. Het aangeleverde bestand geeft inzicht in de in- en uitgaande verzoeken in de periode van 2005 tot en met 2013. In totaal gaat het om 23.806 in- en uitgaande verzoeken. De ontwikkeling over de jaren wordt weergegeven in tabel 3.2.

Tabel 3.2 Rechtshulpverkeer tussen Nederland en Italië (2005 – 2013)

Jaar	Aantal
2005	2.298
2006	2.409
2007	3.278
2008	2.716
2009	3.156
2010	3.131
2011	2.520
2012	2.046
2013	2.252

De tabel laat een stijgend aantal verzoeken zien in de jaren 2005–2007. Vanaf 2010 begint het aantal rechtshulpverzoeken te dalen. De daling wordt voornamelijk veroorzaakt door een afname van het aantal verzoeken dat betrekking heeft op verkeersovertredingen. [138] Van alle verzoeken is 82,5 procent inkomend vanuit Italië. Nederland stuurt zelf dus aanzienlijk minder verzoeken uit.

Rechtshulpverzoeken hebben in principe betrekking op verdachten of veroordeelden. Dat laatste betrof 302 subjecten. Hierbij moet worden aangetekend dat in 30% van de hier onderzochte rechtshulpverzoeken de rol niet expliciet werd vermeld.

Het ging in de onderzochte periode om een diversiteit aan strafbare feiten. De meest voorkomende categorieën waren verdovende middelen (27%) en verkeersovertredingen (23%). Verder zijn vermeldenswaardig: witwassen (737 gevallen), moord en doodslag (673 gevallen), mensenhandel (479 gevallen), terrorisme (452 gevallen) en kinderporno (73 gevallen).

Rechtshulpverzoeken hebben in principe betrekking op verdachten of veroordeelden. Dat laatste betrof 302 subjecten. Hierbij moet worden aangetekend dat in 30% van de hier onderzochte rechtshulpverzoeken de rol niet expliciet werd vermeld.

[138] |In landen waar verkeersovertredingen in beginsel strafrechtelijk worden afgehandeld, zoals in Italië, moet de overtreder worden verhoord als verdachte, ook bij relatief kleine snelheidsovertredingen. Als gevolg daarvan vervuilden grote aantallen verzoeken om dergelijke verhoren in het verleden het rechtshulpverkeer. In 2013 is een Europese Richtlijn in werking getreden, op grond waarvan de afhandeling van verkeersovertredingen voortaan in beginsel wordt overgelaten aan de Lidstaat waaruit de overtreder afkomstig is, waardoor rechtshulpverzoeken om een verhoor in de regel niet langer nodig zijn. De tenaamgestelde van een Nederlands voertuig dat in het buitenland een in de richtlijn opgenomen (relatief lichte) verkeersovertreding begaat en waarbij de boete niet ter plekke kan worden geïnd, krijgt daarmee dezelfde behandeling als wanneer het voorval in eigen land zou hebben plaatsgevonden, in casu een brief met acceptgiro van het Centraal Justitieel Incassobureau.

Het ging in de onderzochte periode om een diversiteit aan strafbare feiten. De meest voorkomende categorieën waren verdovende middelen (27%) en verkeersovertredingen (23%). Verder zijn vermeldenswaardig: witwassen (737 gevallen), moord en doodslag (673 gevallen), mensenhandel (479 gevallen), terrorisme (452 gevallen) en kinderporno (73 gevallen).

Wanneer we de uitgaande rechtshulp nader bekijken, wordt zichtbaar dat van Nederland naar Italië gestuurde verzoeken vooral betrekking hadden op de handel in verdovende middelen (14%), moord en doodslag (8,5%) en mensenhandel (8%). In de volgende tabel zijn de 5 meest voorkomende categorieën van de, omgekeerd, uit Italië naar ons land gestuurde rechtshulpverzoeken, op een rij gezet.

Tabel 3.3 Percentage 5 delicten in inkomende rechtshulpverzoeken (2005–2013; N=13.836) [139]

	Verdovende middelen	**Verkeer**	**Fraude**	**Diefstal**	**Witwassen**
2005	39%	35%	18%	6%	3%
2006	51%	37%	8%	3%	1%
2007	42%	37%	13%	6%	1%
2008	32%	51%	13%	3%	0%
2009	38%	55%	6%	1%	0%
2010	24%	64%	6%	4%	1%
2011	34%	40%	7%	10%	9%
2012	80%	6%	3%	8%	3%
2013	75%	2%	7%	8%	8%
gemiddelde	**43%**	**40%**	**9%**	**5%**	**3%**

De tabel laat zien dat aan verdovende middelen en verkeer gerelateerde verzoeken in het tijdvak van 2005 tot en met 2013 verreweg het belangrijkst waren. Aangezien het hier niet alleen om georganiseerde misdaad gaat, is het belang van verdovende middelen opvallend. Zeker sinds er in verband met verkeerszaken nog nauwelijks rechtshulpverzoeken nodig zijn, beslaan verdovende middelen zelfs 75 à 80 procent van het totaal, althans in deze 5 meest voorkomende categorieën. Als gevolg van dit gewicht 'scoren' alle andere vormen van criminaliteit als vanzelf relatief laag.

3.4 Maffiagerelateerde rechtshulp

Deze paragraaf biedt een overzicht van de specifiek op de maffia betrekking hebbende rechtshulpverzoeken. De hierna gepresenteerde uitkomsten zijn gebaseerd op de justitiële en politiële rechtshulpverzoeken zoals die zijn geregistreerd bij de Nederlandse politieliaisonpost te Rome. [140]

De gegevens beslaan de periode 1989–2014. Hoewel een analyse van rechtshulpverzoeken enerzijds waardevolle informatie kan opleveren, moet anderzijds een aantal kanttekeningen worden geplaatst bij het beeld dat ze geven van de aard en reikwijdte van maffiagerelateerde criminaliteitsproblematiek in relatie tot Nederland.

Ten eerste heeft de liaisonpost weliswaar een uitstekend beeld van de strafrechtelijke samenwerking tussen Nederland en Italië, maar dit overzicht is niet compleet. Politie en justitie kunnen ook via andere kanalen gegevens uitwisselen, zonder dat de liaison daarin wordt gekend.

[139] Van het totale aantal verzoeken was in 3.057 gevallen niet bekend waar het betrekking op had. De overige betroffen een veelheid aan verschillende delicten. Vanwege afronding is het mogelijk dat de percentages in deze en volgende tabellen niet exact optellen tot 100 procent.

Ten tweede bevat een justitieel rechtshulpverzoek wel een samenvatting van het opsporingsonderzoek, maar niet meer informatie dan nodig is om het verzoek te onderbouwen. Wat precies wordt prijsgegeven, is sterk afhankelijk van, bijvoorbeeld, de fase waarin het onderzoek zich bevindt of van de onderzoeksstrategie. Wanneer in een verzoek een bepaalde vorm van criminaliteit wordt vermeld waarvoor rechtshulp wordt gevraagd, wil dat niet zeggen dat dit het enige strafbare feit is waar het onderzoek zich op richt. Die andere verdenkingen kunnen bijvoorbeeld geen internationaal karakter hebben. In politiële rechtshulpverzoeken hoeft niet te worden onderbouwd waarom de vraag wordt gesteld en dientengevolge zijn daarin vaak helemaal geen details te vinden.

Ten derde hebben niet alle verzoeken hetzelfde 'soortelijk gewicht.' In het kader van een grootschalig opsporingsonderzoek kan soms worden volstaan met één sober rechtshulpverzoek, terwijl in een eenvoudige zaak soms meerdere (uitvoerige) verzoeken nodig zijn. Ook kan een rechtshulpverzoek betrekking hebben op een onderzoek waarin Nederland of Italië slechts zijdelings voorkomen. Een voorbeeld van het laatstgenoemde zou een onderzoek naar een drugskoerier kunnen zijn, die in een Italiaans maffiaonderzoek is aangehouden en die een Nederlands nummer in zijn telefoon heeft staan. Als dat nummer niet kan worden geïdentificeerd, wordt niet duidelijk of hier daadwerkelijk sprake was van aan Nederland gekoppelde criminele activiteiten, of dat het slechts ging om een sociaal of anderszins onverdacht contact.

Tot slot moet worden opgemerkt dat het beeld dat het rechtshulpverkeer verschaft, mede wordt bepaald door de keuzes van de Nederlandse en Italiaanse opsporingsinstanties. Zo kan één enkel opsporingsonderzoek, waarin meerdere rechtshulpverzoeken worden uitgewisseld, forse invloed uitoefenen op een jaarlijks totaalcijfer. Het toekennen van een hoge prioriteit aan bepaalde vormen van misdaad, kan er dus voor zorgen dat deze ook in het rechtshulpverkeer zwaarder meewegen. Daar staat tegenover dat veel rechtshulpverkeer niet voortvloeit uit geplande projectmatige onderzoeken, maar uit toevallige aanhoudingen of onderscheppingen van bijvoorbeeld drugs of gestolen goederen. In dat geval spelen prioriteiten geen rol, of althans een veel minder grote. Voorts bestrijken de hier gepresenteerde cijfers een lange periode, waardoor de effecten van verschuivingen in de aandacht van de opsporingsinstanties worden gerelativeerd en over het algemeen kan worden gesproken van een betrouwbaar beeld.

Tabel 3.4 Maffiagerelateerde rechtshulp: aard criminele activiteiten (1989–2014)

Strafbaar feit	**Aantal**	**%**
Handel in cocaïne	131	28%
Handel in hasjiesj of cannabis	34	7%
Handel in heroïne	3	1%
Handel in synthetische drugs	10	2%
Verdovende middelen soort onbekend	113	25%
Witwassen	40	9%
Schuilhouden voor de Italiaanse autoriteiten	37	8%
Geweldsdelict/moord/vuurwapenbezit of –handel	14	3%
Fraude/oplichting	12	3%
Afpersing	9	2%
Overig	27	6%
Onbekend	31	7%
Totaal	**461**	**100**

[140] De liaisonpost wordt uiteraard ook ingeschakeld ten behoeve van rechtshulpverzoeken die geen betrekking hebben op de Italiaanse maffia. Die zijn in deze paragraaf buiten beschouwing gelaten.

De tabel laat zien dat de tussen Nederland en Italië uitgewisselde rechtshulpverzoeken, ook wanneer het specifiek over de maffia gaat, voor het overgrote deel op verdovende middelen betrekking hebben. Ruim zestig procent van de berichten ging daarover. Voor zover bekend is om welke drug het gaat, neemt cocaïne de belangrijkste plaats in. Van de overige vormen van criminaliteit scoort witwassen verhoudingsgewijs hoog. Ook informatie-uitwisseling in verband met personen die zich schuilhouden is relatief belangrijk, hoewel daarbij moet worden aangetekend dat onderduiken (in Nederland) geen strafbaar feit is.

Tabel 3.5 Ontwikkeling aantal zaken per jaar (2005–2014)

Jaar	Aantal
2005	17
2006	19
2007	51
2008	19
2009	30
2010	35
2011	31
2012	35
2013	38
2014	28

Wanneer wordt gekeken naar het aantal maffiagerelateerde zaken dat in de afgelopen 10 jaar door de post Rome werd geregistreerd, valt te zien dat dit vanaf 2009 per jaar relatief constant is, met steeds tussen de dertig en veertig zaken. In de jaren daarvoor is 2007 een uitschieter, met 51 zaken. Daarvoor is geen specifieke oorzaak aan te wijzen: de aard van de zaken is vergelijkbaar met die van andere jaren.

Tabel 3.6 Herkomst van in de verzoeken genoemde subjecten (1989–2014)

Herkomstland	Aantal	%
Nederland	374	34%
Italië	373	34,2%
Colombia	29	2,7%
België	40	3,7%
Duitsland	50	4,6%
Frankrijk	16	1,5%
Spanje	36	3,3%
Venezuela	10	0,9%
Zwitserland	10	0,9%
Groot-Brittannië	10	0,9%
Albanië	6	0,5%
Overig Europa	47	4,3%
Overig Midden- en Zuid-Amerika	52	4,8%
Caraïben	13	1,2%
Noord-Amerika	7	0,6%
Afrika	4	0,4%
Azië	9	0,8%
Australië	3	0,3%
Onbekend	2	0,2%
Totaal	**1091**	**100%**

Zoals verwacht mag worden, komen in de verzoeken vooral de namen van personen met de Nederlandse of Italiaanse nationaliteit voor. Bij elkaar opgeteld gaat om ruim tweederde deel van de betrokkenen. Daarnaast vinden we echter een staalkaart van nationaliteiten – in totaal 61 verschillende – waarmee het hoogst internationale karakter van de criminele bezigheden wordt onderstreept.

Tabel 3.7 Maffia's genoemd in de verzoeken (1989–2014)

Maffia	**Aantal**	**%**
Cosa Nostra	31	8%
'Ndrangheta	117	30%
Camorra	103	27%
Sacra Corona Unita	20	5%
Onbekend	118	30%
Totaal	**389**	**100%**

Van de 4 maffiagroeperingen die in dit rapport centraal staan, komen de 'Ndrangheta en de Camorra verreweg het meest voor in de rechtshulpverzoeken. De Cosa Nostra en de SCU spelen een veel minder belangrijke rol. Daarbij moet wel worden aangetekend dat bij ongeveer een derde deel van de verzoeken niet kon worden vastgesteld om welke maffia het precies ging.

3.5 Besluit

In dit hoofdstuk is beschreven wat er uit eerder onderzoek en uit buitenlandse bronnen bekend is over de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland en is nagegaan welke inzichten het strafrechtelijke rechtshulpverkeer tussen Nederland en Italië, zowel in algemene zin als specifiek ten aanzien van maffiagerelateerde rechtshulp, biedt.

De conclusie die kan worden getrokken is dat in de afgelopen 25 jaar slechts in beperkte mate systematisch onderzoek is gedaan naar de activiteiten van de Italiaanse maffia in ons land. In de afgelopen 15 jaar is, afgezien van een update van een eerder rapport van de toenmalige CRI, zelfs maar één studie verricht en wel naar de 'Ndrangheta. Het beeld dat hieruit naar voren komt, is dat de maffia op Nederlands grondgebied eerst en vooral activiteiten ontplooit die te maken hebben met de handel in verdovende middelen.

Dit beeld wordt bevestigd wanneer wordt gekeken naar het rechtshulpverkeer tussen ons land en Italië in algemene zin. De inkomende rechtshulpverzoeken uit Italië draaiden tot 2012 vooral om verdovende middelen en verkeersgerelateerde zaken. Aangezien de afgelopen jaren voor de laatstgenoemde categorie niet of nauwelijks meer rechtshulpverkeer nodig is, heeft sindsdien driekwart van de verzoeken betrekking op verdovende middelen. Dit is op zijn minst zorgwekkend en illustreert het belang van ons land als 'drugsrotonde' richting Italië.

Wanneer specifiek naar maffiagerelateerde rechtshulp wordt gekeken, komen verdovende middelen en witwassen als de belangrijkste categorieën naar voren. Ook verzoeken die betrekking hadden op maffialeden die zich (vermoedelijk) in Nederland schuilhielden – strikt genomen geen afzonderlijk misdrijf – spelen een relatief grote rol. Informatie van de Italiaanse autoriteiten laat zien dat Nederland in de afgelopen jaren steeds hoog scoort als Europees land waarheen maffiagerelateerde justitiële rechtshulpverzoeken worden gestuurd.

De analyse van het maffiagerelateerde rechtshulpverkeer maakt duidelijk dat alle maffia's in Nederland actief zijn, maar dat de nadruk ligt op de Camorra en 'Ndrangheta. Wanneer wordt gekeken naar de 'criminele samenwerking' zoals die uit de rechtshulpverzoeken naar voren komt, blijkt dat deze zeker niet alleen Nederlanders en Italianen betreft. Zij maken ongeveer tweederde deel uit van het totaal, maar daarnaast worden namen van subjecten met nationaliteiten uit alle windstreken in de rechtshulpverzoeken genoemd. Van louter 'bilaterale misdaadrelaties' is dus zeker geen sprake.

In de navolgende hoofdstukken wordt nader ingegaan op die vormen van maffiagerelateerde criminaliteit die in de context van Nederland en Italië het belangrijkst is. Achtereenvolgens gaat het om:
- gebruiken van ons land als schuilplaats (hoofdstuk 4)
- gebruiken van ons land als locatie voor de handel in en smokkel van verdovende middelen en daaraan gerelateerd geweld (hoofdstuk 5)
- Nederland als plaats voor het plegen van vermogenscriminaliteit (hoofdstuk 6)
- Nederland als plek om crimineel geld wit te wassen, al dan niet door het hier te investeren (hoofdstuk 7) ■

4 Nederland als schuilplaats

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het gebruik van Nederland als schuilplaats door maffialeden die in Italië worden gezocht (*latitanti*). Dat begrip is overigens relatief: 'schuilen' sluit niet uit dat de maffialeden tegelijkertijd betrokken zijn bij het plegen van strafbare feiten, bijvoorbeeld door hand- en spandiensten te verlenen aan de handel in verdovende middelen. Het viel voorts niet in alle gevallen eenduidig vast te stellen of in Nederland aangehouden maffialeden die in Italië nog een celstraf open hadden staan, hier al langere tijd verbleven en 'ondergedoken' waren, of dat ze slechts korte tijd 'op bezoek' waren, bijvoorbeeld in het kader van een drugstransactie. Tot slot bestaat ook nog de mogelijkheid dat het maffialid niet voortvluchtig was op het moment van aanhouding in Nederland, maar nog onderwerp was van een Italiaans opsporingsonderzoek, waarna de Italiaanse autoriteiten om overlevering hebben gevraagd. Op grond van de beschikbare informatie valt het precieze onderscheid lang niet altijd te maken.

De arrestaties werden vrijwel altijd verricht nadat uit Italië informatie was ontvangen over de mogelijke verblijfplaats van de persoon in kwestie. Slechts in een enkel geval was er sprake van een toevallige aanhouding van een *maffioso*. In nagenoeg geen van de zaken is het rechercheonderzoek veel verder gegaan dan de gevraagde aanhouding en overlevering. Als er al aanwijzingen waren voor criminele activiteiten en/of een ondersteunend netwerk in Nederland, dan werden deze door de Nederlandse politie of justitie niet verder onderzocht. Dit beperkt uiteraard de diepgang van de hier gepresenteerde informatie.

Hierna wordt eerst ingegaan op de aard van de problematiek (paragraaf 4.2).

Vervolgens komen de verschillende aspecten van het leiden van een verborgen leven in Nederland aan de orde, zoals afschermingsmaatregelen, het verzorgen van huisvesting en financiën, maar ook het sociale leven van de voortvluchtige (paragraaf 4.3).

Tot slot een korte reflectie op de bevindingen (paragraaf 4.4).

4.2 De aard van de problematiek

4.2.1 Voortvluchtige maffialeden in Nederland

Het Cerca Trova-onderzoek heeft uitgewezen dat voortvluchtige leden van alle hier besproken maffiagroeperingen in ons land verblijven dan wel verbleven hebben. Tussen 1992 en 2014 werden in totaal 55 maffialeden die in Italië werden gezocht in Nederland aangehouden of dood aangetroffen. [141] Daarnaast werd van nog eens 38 gesignaleerde maffialeden op enig moment vermoed dat zij in ons land verbleven, maar zij werden tot op heden niet gevonden.

Tabel 4.1 In Nederland aangehouden maffialeden 1992-2014

Maffia	**Aantal**	**%**
'Ndrangheta	20	36%
Camorra	14	25%
Cosa Nostra	2	4%
Sacra Corona Unita	8	15%
Niet geregistreerd	11	20%
Totaal	**55**	**100%**

De tabel laat zien dat de meeste aangehouden maffialeden behoorden tot de 'Ndrangheta. [142] Er werden verhoudingsgewijs weinig leden van de Cosa Nostra in Nederland aangehouden. Dit komt overeen met de constatering van de Italiaanse politie dat leden van deze maffiagroepering zich doorgaans op Sicilië zelf schuilhouden. [143] Opvallend is het relatief hoge percentage leden van de SCU, aangezien die gewoonlijk wordt beschouwd als de kleinste van de 4 maffiagroeperingen.

De latitanti behoren niet slechts tot bepaalde clans, hoewel een relatief groot aantal lid was van de 'Ndrangheta-clan Strangio-Nirta. De Italiaanse politie stelt dat Nederland niet een territorium voor specifieke families is, waardoor in principe allerlei clanleden zich in ons land kunnen schuilhouden. [144]

De aanhoudingen van de maffialeden vonden in de meeste gevallen plaats in de Randstad en dan met name in Amsterdam en omgeving. *Maffiosi* werden echter ook aangehouden in plaatsen als Tilburg en Nijmegen. Daarbij moet wel worden aangetekend dat de plek waar deze personen werden aangetroffen niet noodzakelijkerwijs hun tijdelijke of permanente verblijfplaats hoefde te zijn. Zo werd één maffialid aangehouden op een vakantiepark in Flevoland, waar hij zijn vrouw en kinderen ontmoette. Waar hij feitelijk verbleef werd echter niet duidelijk.

De vraag hoe belangrijk de aangehouden maffialeden waren, kan op grond van de beschikbare informatie niet eenduidig worden beantwoord. In de Nederlandse media wordt een in ons land aangehouden voortvluchtig lid al snel aangeduid als 'kopstuk', maar dit is in de praktijk meestal niet het geval. Geïnterviewde Italiaanse politiefunctionarissen wijzen erop dat juist de voortvluchtige clanleiders in de buurt van hun 'territoria' blijven, omdat zij anders de controle daarover verliezen. [145] Degenen die op de vlucht zijn gegaan, hebben bijvoorbeeld een misdrijf moeten plegen om zich nog te bewijzen in de organisatie, zo werd in eerder onderzoek vastgesteld. [146]

[141] Dat laatste gold voor één persoon. Een ander maffialid woonde in België, maar werd in Nederland gearresteerd. Hij produceerde een document waaruit bleek dat hij in Italië reeds was vrijgesproken van de feiten waarvoor het arrestatiebevel was uitgevaardigd en werd daarop weer vrijgelaten. Een derde geval betrof een Nederlander die in Italië werd gezocht in verband met het leveren van wapens aan de 'Ndrangheta. De beide laatste gevallen zijn in het schema niet meegeteld, omdat kennelijk geen sprake was van een voortvluchtige maar een administratief misverstand, respectievelijk omdat het niet om een maffialid ging, maar om een handelspartner van de maffia.

[142] Het cijfer in dat eerder in tabel 3.4 werd weergegeven met betrekking tot rechtshulpverzoeken in verband met personen die zich in Nederland schuilhielden, kan niet worden vergeleken met dat in tabel 4.1. Zo werd bijvoorbeeld een deel van de voortvluchtigen samen aangehouden en kan één rechtshulpverzoek dus op meerdere personen betrekking hebben.

[143] Interviews Rome en Reggio Calabria, 13-15 januari 2015.

[144] KLPD 2011.

[145] Interviews Rome en Reggio Calabria, 13-15 januari 2015. Zie bijvoorbeeld Riina, Provenzano en Lo Piccolo, zoals in hoofdstuk 2 werd beschreven.

[146] KLPD 2011.

Van sommige *latitanti* die in Nederland zijn aangehouden, is bekend geworden dat zij in Italië meerdere moorden op hun geweten hadden. Een voorbeeld is het in 2003 in Ridderkerk aangehouden en aan Italië uitgeleverde SCU-lid Filippo Cerfeda. Het in 2009 in Diemen aangehouden 'Ndrangheta-lid Giovanni Strangio werd in 2011 in Italië in eerste aanleg tot een levenslange gevangenisstraf veroordeeld, wegens de moord op 6 Italianen in augustus 2007 in Duisburg, een incident dat gerelateerd was aan een bloedige vete tussen 2 'Ndrangheta-clans in San Luca (Calabrië).

Ook over andere maffialeden die moorden op hun geweten hadden, zijn in de loop der tijd door de Nederlandse opsporingsdiensten signalen ontvangen dat ze vermoedelijk hier te lande verbleven, of kortstondig dan wel langdurig verbleven hebben, zonder dat ze konden worden getraceerd.

Tot slot bestaat de kans dat voortvluchtige maffialeden bij toeval worden aangehouden, maar dat zij weer worden vrijgelaten voordat hun juiste identiteit kan worden vastgesteld. Hiervan was in tenminste één geval sprake. In april 2011 hield de Koninklijke Marechaussee in Limburg een in Nederland gehuurde auto aan, met daarin 5 Italiaanse mannen en een in Cuba geboren vrouw. Een van de mannen identificeerde zich met een identiteitsbewijs waarvan de controleurs vaststelden dat het vermoedelijk vals was, waarna hij werd aangehouden. Dat het ging om een vervalsing, werd door nader onderzoek bevestigd. Na een week besloot de rechtbank echter de verdachte op vrije voeten te stellen vanwege diens wankele gezondheidstoestand: hij had net een operatie ondergaan en zou onder andere hartklachten hebben, terwijl in de penitentiaire inrichting niet de juiste medische zorg kon worden geboden. Ondanks een gestelde en prompt betaalde borg van €10.000, verdween de verdachte met de Noorderzon. In het kader van Cerca Trova kon worden vastgesteld dat het met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid ging om een gezocht maffialid dat in Italië bij verstek tot 27 jaar cel was veroordeeld voor de smokkel van 3.000 kilo cocaïne. In november 2015 kon die persoon opnieuw worden gearresteerd in een Belgische privékliniek. Daarbij bleek dat het inderdaad degene was die in 2011 met een valse identiteit in Nederland was aangehouden.

4.2.2 Combinatie met het plegen van strafbare feiten

Zoals hiervoor al werd aangegeven, bleef het vaak onduidelijk of de aangehouden maffialeden in Nederland ondergedoken zaten en tegelijkertijd betrokken waren bij illegale activiteiten, of dat zij weliswaar werden gezocht in Italië, maar zich niet schuilhielden en dus 'gewoon' crimineel actief waren.

Aangezien Nederland voor Italiaanse maffia groeperingen een belangrijk doorvoerland is voor uit Zuid-Amerika afkomstige cocaïne en in mindere mate voor andere soorten verdovende middelen, lijkt het voor de hand te liggen dat maffialeden die in ons land verblijven zich daarbij eveneens 'nuttig' maken. Dit beeld wordt in interviews door de Italiaanse politie bevestigd. [147] Voortvluchtigen onderhouden in ons land contacten met leveranciers van verdovende middelen, zoals vertegenwoordigers van Zuid-Amerikaanse cocaïneproducenten. Ook bieden zij ondersteuning aan andere maffialeden die ons land aandoen in verband met drugstransacties, of aan de drugs- en geldkoeriers.

In één casus was een in Nederland verblijvend lid van de Camorra verantwoordelijk voor de aankoop van drugs van een Zuid-Amerikaanse criminele groepering. Hij werkte samen met een ander lid van de Camorra die als contactpersoon voor de geldkoerier en de drugskoerier optrad. Deze tweede persoon verbleef niet in Nederland en vloog na afloop van de transactie terug naar Italië om de gesmokkelde partij weer in ontvangst te nemen.

[147] Interviews Rome en Reggio Calabria, 13-15 januari 2015.

Informatie die werd verkregen van de Italiaanse politie, laat zien dat voortvluchtigen ook in Portugal een dergelijke intermediaire rol vervulden tussen de maffia en Colombiaanse drugsleveranciers. In één geval ging het daarbij om dezelfde *clan* als die in Nederland actief was.

4.2.3 Waarom Nederland?

Een belangrijke vraag is waarom voortvluchtige maffialeden Nederland uitkiezen als verblijf c.q. schuilplaats. De onderzochte dossiers laten zien dat sommige voortvluchtige maffialeden die al langere tijd in Nederland verbleven, zich hier kennelijk volkomen veilig voelden en soms weinig moeite deden om hun aanwezigheid te verbloemen, behalve dan door het aannemen van een valse identiteit, hoewel zelfs daarvan niet altijd sprake was. In het al eerder genoemde rapport over de 'Ndrangheta in Nederland, worden nog andere aspecten als factoren genoemd, zoals de internationale oriëntatie in ons land, de over het algemeen positieve gevoelens en houding van Nederlanders ten opzichte van Italië en Italianen, de goede infrastructuur en relatief gemakkelijke bereikbaarheid vanuit Italië, alsmede de aanwezigheid van uiteenlopende 'dienstverleners', al dan niet vanuit de Italiaanse gemeenschap. [148] Dit zou dus een indicatie kunnen zijn dat Nederland inderdaad een geliefde schuilplaats is.

Afgaande op informatie uit interviews met politiemensen en open bronnen, zijn Spanje, Duitsland en Nederland in de EU de belangrijkste verblijflanden voor voortvluchtige maffialeden. Een vergelijkende media-analyse van de 3 landen laat zien dat het aantal publicaties waarin wordt gesproken over maffiavluchtelingen in Spanje vele malen hoger ligt dan in de beide andere landen. [149] Ook volgens geïnterviewde Italiaanse politiefunctionarissen is Spanje een veel belangrijkere schuilplaats dan Nederland. [150] Zij stellen dat de Noord-Europese landen niet heel veel van elkaar verschillen qua aantrekkelijkheid voor een voortvluchtig maffialid. Duits cijfermateriaal laat zien dat in dat land tussen 2000 en 2008 in totaal 40 maffialeden werden aangehouden. In dezelfde tijdsperiode werden in Nederland 35 maffialeden gearresteerd. Op grond van het verschil in geografische grootte en inwonertal tussen ons land en Duitsland, zou dus kunnen worden gesteld dat Nederland (iets) aantrekkelijker is. Volgens geïnterviewde Italiaanse politiemensen zijn de belangrijkste overwegingen bij het kiezen van een schuilplaats de mogelijkheid om beschikbaar te blijven voor criminele activiteiten, afhankelijk van de behoeften van de clan waartoe de vluchteling behoort en het bestaan van contacten ter plaatse met personen die vertrouwd kunnen worden.

4.3 Praktische aspecten van het schuilen

Een in Italië gezocht maffialid dat zich in Nederland schuil wil houden, zal moeten voorzien in huisvesting, financiën, communicatie- en eventueel transportmiddelen. Voorts zullen bepaalde afschermingsmaatregelen moeten worden genomen. De voortvluchtige kan dat zelf regelen, maar dit ook door 'dienstverleners' laten verzorgen. Een interessante vraag is bovendien hoe maffialeden die gescheiden leven van hun vrouw en kinderen in Italië, met hen contact onderhouden.

[148] KLPD 2011, p. 55

[149] Sarno 2014.

[150] Interviews Rome en Reggio Calabria, 13-15 januari 2015.

4.3.1 Huisvesting en transportmiddelen

Italiaanse onderduikers verblijven doorgaans in huurappartementen in de vrije sector. In één geval woonde de Italiaanse voortvluchtige bij zijn Nederlandse vriendin. De appartementen werden soms (illegaal) onderverhuurd door anderen die op het adres stonden ingeschreven, maar er niet daadwerkelijk woonden. In andere gevallen werd gehuurd met behulp van valse identiteitsbewijzen. Daarbij werden huurbedragen, die opliepen tot meer dan € 2.000 per maand, contant betaald. De huurovereenkomst had doorgaans een looptijd van 6 maanden, waarna verlenging plaatsvond.

In een eerder onderzoek naar de 'Ndrangheta in Nederland, werd vastgesteld dat de leden van die maffiagroep huisvesting bijna altijd regelden via tussenpersonen. Daarbij ging het bijvoorbeeld om Italianen die al jaren in Nederland woonachtig waren en voor het maffialid een appartement huurden. [151] In een zaak die in het kader van het project Cerca Trova werd bestudeerd, verzorgden 2 vrouwen de schuilwoningen door die onder te verhuren onder opgaaf van een valse naam en overlegging van een vals identiteitsbewijs van de voortvluchtige bij het af te sluiten huurcontract. Ook woonbemiddelingsbureaus of makelaarskantoren, waarvan al dan niet collega-criminelen eigenaar zijn, worden ingeschakeld om woonruimte te verkrijgen. In één geval was de bemiddelaar zelf eigenaar van een aantal panden, die hij verhuurde aan voornamelijk Italiaanse expats.

In het geval van de voortvluchtige Francesco Nirta, een lid van de Strangio/Nirta-clan die in september 2013 in Nieuwegein werd aangehouden, lijken Marokkaans-Nederlandse criminelen verantwoordelijk te zijn geweest voor het vinden en regelen van de woonruimte, een koopwoning in Utrecht die via een makelaar te huur werd aangeboden. Onbekend is of deze handlangers wisten dat het om een voortvluchtig 'Ndranghetalid ging, of dat hij hen misleidde met dezelfde valse identiteit als die hij gebruikte toen hij werd aangehouden. Nirta leek enkele Marokkaanse Nederlanders aan te sturen bij het regelen van een ontmoeting met een Italiaanse handlanger, die in een tijdsbestek van enkele maanden tijd meerdere keren naar Nederland kwam.

Als *latitanti* voertuigen nodig hebben, kunnen zij die eveneens simpel huren met een vals identiteitsbewijs. Zij bleken in enkele gevallen gebruik te maken van auto's waarvan de kentekens op naam van anderen stonden.

Zo reed één van de voortvluchtigen rond in een auto die op papier eigendom was van de zoon van de uitbater van een Italiaans restaurant. In een ander geval trad een eigenaar van een horecagelegenheid op als chauffeur van een lid van de 'Ndrangheta, wat in elk geval betekent dat deze persoon volledig door het maffialid werd vertrouwd.

In weer een andere casus stelden enkele Nederlands-Marokkaanse criminelen hun voertuigen ter beschikking aan een lid van de Camorra en haalden zij ook zijn vrouw en kinderen voor hem op het vliegveld op. Verder werd een woningbemiddelingsbureau ingeschakeld om garageboxen te huren waarin voertuigen werden gestald waarover *latitanti* konden beschikken, waarbij wederom gebruik werd gemaakt van (ver)vals(t)e identiteitspapieren.

Behalve met auto's verplaatsen voortvluchtigen, niet verbazingwekkend, zich ook met andere transportmiddelen, zoals het openbaar vervoer of gewoon de fiets.

[151] KLPD 2011, p. 56.

4.3.2 Financiën

Tijdens het project Cerca Trova verzamelde informatie laat zien dat de inkomstenbronnen en middelen van bestaan van *latitanti* uiteenlopen. Of sprake was van directe financiële ondersteuning vanuit Italië, kon niet worden vastgesteld. Dit wil niet zeggen dat deze niet plaatsvindt, omdat ze zeer eenvoudig te organiseren valt.

Zo gaven geïnterviewde Italiaanse politiemensen aan dat een in Italië onverdacht persoon een bankrekening kan openen, waarna de pinpas en creditcard naar Nederland wordt overgebracht en aan het ondergedoken maffialid ter beschikking gesteld, om geld mee op te nemen of betalingen te verrichten. [152]

Ook zijn er tijdens doorzoekingen op de vermoedelijke verblijfplaatsen van aangehouden van *latitanti* grote contante geldbedragen aangetroffen, waarmee zij desgewenst ook zonder steun van buitenaf langdurig in de kosten van hun levensonderhoud hadden kunnen voorzien. De herkomst van deze geldsommen is in de meeste gevallen onduidelijk gebleven.

In één casus oordeelde de belastingrechter dat het in beslag genomen geld en de in beslag genomen voorwerpen onmiskenbaar in de richting van het verwerven van inkomsten uit criminele activiteiten wees. [153] Het ligt voor de hand te veronderstellen dat ook andere aangetroffen hoge contante geldbedragen afkomstig zijn van criminele activiteiten, zeker als daar geen fiscaal bekende bronnen van inkomen of vermogensbestanddelen tegenover staan.

Het zou een overweging kunnen zijn om meer licht te werpen op de financiële handel en wandel in Nederland van voortvluchtige maffialeden, door middel van een strafrechtelijk (financieel) onderzoek naar de herkomst van het bij hen aangetroffen geld. Dit levert echter ook een risico op: de verdachte van witwassen of andere in Nederland gepleegde strafbare feiten mag in dat geval zijn strafproces in ons land afwachten. Als daarbij bijvoorbeeld de voorlopige hechtenis wordt geschorst, is de kans niet denkbeeldig dat hij opnieuw verdwijnt.

Hoewel er aanwijzingen zijn dat sommige ondergedoken maffialeden ook geld verdienden met criminele activiteiten, hadden anderen legaal werk, bijvoorbeeld in een Italiaans restaurant of als zzp'er, terwijl enkelen een bedrijf op eigen naam hadden staan. Een voortvluchtige, die betrokken was geweest bij de handel in verdovende middelen, woonde in Amsterdam en leefde op zijn eigen naam van een uitkering. Zijn vermelding als gezocht persoon op de website van Interpol, stond dit niet in de weg. Ook een voortvluchtig lid van de SCU ontving in Nederland een uitkering tot op het moment dat hij werd aangehouden.

Een aandachtspunt met betrekking tot de financiële positie van *latitanti*, is dat het Gerechtshof Amsterdam op 14 november 2013 bepaalde dat een in Nederland aangehouden maffialid hier niet belastingplichtig was. [154] Het ging om een voortvluchtige met de Italiaanse nationaliteit, die door de Duitse en Italiaanse autoriteiten verdacht werd van betrokkenheid bij de al eerder genoemde zesvoudige moord in Duisburg in augustus 2007.

[152] Interviews Rome en Reggio Calabria, 13-15 januari 2015.

[153] *Gerechtshof Amsterdam*, 14 november 2013, ECLI: NL:GHAMS:2013:4084.

[154] *Gerechtshof Amsterdam*, 14 november 2013, ECLI: NL:GHAMS:2013:4084.

De *latitante* in kwestie was in Italië al tot 9 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens cocaïnehandel, maar hij had zich aan detentie onttrokken. In de woning in Diemen waar hij samen met zijn eveneens voortvluchtige zwager Giovanni Strangio op 12 maart 2009 werd aangehouden, trof de politie een verstopt geldbedrag van € 546.000, een grote hoeveelheid kostbare horloges, een geldtelmachine, 9 mobiele telefoons, 3 pruiken, computers, een vuurwapen met munitie en een groot aantal administratieve bescheiden aan. De Belastingdienst had vervolgens aan de voortvluchtige aanslagen opgelegd en beslag gelegd op het aangetroffen geld.

Het gerechtshof oordeelde dat de betrokkene noch binnenlands, noch buitenlands belastingplichtige was en dat de inspecteur de aan hem opgelegde belastingaanslagen moest vernietigen. Het hof kende (mede) gewicht toe 'aan de omstandigheid dat belanghebbende als voortvluchtige verdachte van een ernstig misdrijf in een onzekere situatie verkeerde die zich niet, althans niet zonder meer, leent voor het ontwikkelen van duurzame banden met het land waar hij verbleef toen hij werd aangehouden (en hetgeen bevestiging vindt in die aanhouding).'

Deze nadere invulling door het gerechtshof van de reeds bestaande fiscale woonplaatscriteria, roept de vraag op wat moet worden verstaan onder een 'ernstig misdrijf'. Is de bijbehorende buitenlandse of Nederlandse strafmaat dan van belang? Of de mate van geschoktheid van de rechtsorde? Het hof gaat verder voorbij aan het feit dat iemand weloverwogen kiest voor de status van voortvluchtige. Niets weerhoudt hem of haar er namelijk van om zich te melden bij de opsporingsautoriteiten en op die manier de al dan niet volledig 'doorgesneden' banden met het oorspronkelijke woonland te herstellen. Dat iemand voor de naar hem op zoek zijnde overheden niet zichtbaar wenst te zijn, sluit bovendien niet uit dat hij – al dan niet met behulp van een valse identiteit – duurzame banden met het verblijfsland aan kan knopen.

De facto kan het voor voortvluchtige buitenlandse verdachten en veroordeelden die zich in Nederland ophouden, fiscaal lonend zijn om te beweren dat ze in een onzekere situatie verkeren en daardoor geen duurzame banden met het verblijfsland hebben kunnen ontwikkelen. Hiermee is dan wel niet gezegd dat de conclusie in een nieuwe casus dezelfde zou zijn en het voert te ver om te stellen dat Nederland door deze uitspraak een belastingparadijs is geworden voor buitenlandse zware criminelen die op de vlucht zijn. Toch kan het gevolg van deze uitspraak wel zijn dat ons land aantrekkelijker wordt voor criminele onderduikers.

4.3.3 Afschermingsmaatregelen

Over het algemeen leidden de gezochte en aangehouden Italiaanse maffialeden in ons land een onopvallend leven, een enkele uitzondering daargelaten. In 2007 werd in Zandvoort een lid van de Camorra aangehouden die naar verluidt genoot van het goede leven in de vorm van dure auto's en casinobezoek. [155] Ook andere voortvluchtigen verborgen zich niet en bezochten bijvoorbeeld regelmatig Italiaanse restaurants en delicatessenzaken, kwamen bij sportwedstrijden samen om televisie te kijken, of organiseerden thuis gezamenlijke etentjes met andere maffialeden. [156] Enkele voortvluchtigen hadden gewoon onder hun eigen naam een (gezins)leven in Nederland opgebouwd.

[155] De Jong en Voskuil 2010.

[156] *KLPD 2011.*

Wanneer afschermingsmaatregelen worden genomen, is de belangrijkste het aannemen van een valse identiteit. De valse papieren waarover sommigen beschikten, waren authentiek, maar droegen de foto van de voortvluchtige op naam van een andere Italiaanse persoon. Helaas is in geen van de gevallen duidelijk geworden hoe zij deze valse papieren hadden verkregen. Mogelijk hadden zij die reeds in Italië ontvangen, maar nieuwe documenten kunnen later ook door koeriers zijn gebracht. Van een in Nederland aangehouden voortvluchtige, werden eerder enkele pasfoto's voor een nieuw identiteitsbewijs gevonden bij een huiszoeking elders in Europa. In diverse gevallen beschikte de voortvluchtige niet alleen over valse identiteitspapieren, maar voorts over ziektekostenverzekeringspasjes en in één voorbeeld zelfs over schooldiploma's die voorzien waren van zijn schuilnaam.

Zeker wanneer de *latitanti* ook crimineel actief zijn, nemen zij de gebruikelijke afschermingsmaatregelen tegen het afluisteren van de telefoon, bijvoorbeeld door geen inhoudelijke informatie uit te wisselen. Verder maken zij gebruik van moeilijk te onderscheppen communicatiemiddelen. Daarnaast wordt geconstateerd dat zij en hun familieleden die op bezoek komen, doorgaans alert zijn op mogelijke achtervolging door de politie, of door leden van andere clans wanneer er bijvoorbeeld sprake is van een conflict.

In Nederland bleven zij zich op een zodanige manier bewegen dat duidelijk werd dat zij rekening hielden met achtervolging, zoals het wisselen van voertuig en het nemen van omwegen, of andere manieren om eventuele volgers af te schudden. [157]

Ook werden hun mobiele telefoontoestellen hier door handlangers omgewisseld voor nieuwe Nederlandse prepaidtoestellen, waarin de telefoonnummers van hun voortvluchtige familieleden waren opgeslagen onder een andere naam.

Ze stuurden SMS-berichten in het Spaans, vermoedelijk om de opsporingsinstanties die naar hen op zoek waren, te misleiden. In een andere casus schakelde een handlanger die geregeld vanuit Italië per auto in Nederland op bezoek kwam, zijn mobiele telefoon telkens uit als hij de Duits Nederlandse grens passeerde.

4.3.4 Dienstverleners en ondersteuners

In Italië kent men het verschijnsel dat ondersteuningsgroepen voortvluchtige maffialeden helpen bij het uit handen blijven van de politie. De Italiaanse politie vermoedde enkele jaren geleden dat in Nederland verblijvende *latitanti* eveneens over dergelijke groepen beschikten. [158] Daarvoor zijn sindsdien geen harde bewijzen gevonden, maar slechts aanwijzingen die in onderzoeken naar voortvluchtigen niet verder zijn nagetrokken.

In één zaak kwamen ondersteuners uit Duitsland en Italië over om aan een voortvluchtige auto's te brengen en werd het appartement waar deze verbleef, na diens aanhouding ontdaan van eventueel belastend bewijsmateriaal. Dit 'schoonmaken' van de verblijfplaats van de aangehouden voortvluchtige voordat de politie ter plaatse komt, werd ook in een andere casus vastgesteld, zonder dat duidelijk werd wie daarvoor verantwoordelijk was geweest. In andere gevallen werd hulp verkregen van landslieden zonder criminele achtergrond, of van Nederlandse misdadigers. In hoeverre het daarbij ging om gewone vriendendiensten, kon op basis van de verzamelde informatie niet worden vastgesteld.

[157] KLPD 2011.
[158] KLPD 2011

4.3.5 Contacten met Italië

De maffialeden die in Nederland onderduiken zijn vrijwel altijd getrouwd en hebben gezinnen in Italië. In de praktijk blijken de vrouwen, al dan niet met de kinderen, naar Nederland te komen om bezoeken af te leggen. Daarbij worden, zoals hiervoor al werd vermeld, eveneens maatregelen genomen om observatie te voorkomen. In één geval vond de ontmoeting plaats op een vakantiepark en bij een andere voortvluchtige werden familiefoto's aangetroffen die in Amstelveen en in Duitsland waren gemaakt. Het ligt voor de hand dat maffialeden ook op andere manieren contact onderhouden met het thuisfront, bijvoorbeeld via tussenpersonen of door middel van afgeschermde telecommunicatie. Zij gebruiken bijvoorbeeld prepaid telefoons en spreken in code. Al zal men met het onderhouden van contacten erg voorzichtig zijn aangezien het voor de hand ligt dat de Italiaanse politie de voortvluchtigen via gezins- en familieleden op het spoor probeert te komen.

4.4 Besluit

Dit hoofdstuk laat zien dat in Nederland met enige regelmaat maffialeden worden aangehouden die in Italië en een enkele keer elders, door de autoriteiten werden gezocht. In totaal ging het tussen 1992 en 2014 om 55 personen. Is Nederland daarmee een extra aantrekkelijk land voor maffialeden om zich schuil te houden? Die conclusie kan niet worden getrokken. In Nederland worden verhoudingsgewijs meer voortvluchtige maffialeden gearresteerd dan in Duitsland, maar Spanje is verreweg de belangrijkste bestemming.

Wanneer wordt gekeken naar wat bekend is over het leven dat de aangehouden voortvluchtigen in Nederland hebben geleid, valt geen rode draad te ontdekken. Er is sprake van latitanti die zonder afschermingsmaatregelen onder eigen naam met een eigen bedrijf en met hun gezin in Nederland woonden, tot en met personen die zich verborgen in een illegaal onderverhuurd appartement en die beschikten over attributen om hun uiterlijk te veranderen. Bij dat laatste werd overigens niet duidelijk voor wie zij het bangst waren: voor de politie of voor leden van clans met wie zij een conflict hadden.

Een voortvluchtig maffialid lijkt een land op te zoeken waar sprake is van de aanwezigheid of nabijheid van personen op wie hij kan vertrouwen. Ook valt niet uit te sluiten dat voortvluchtigen die voor Nederland kiezen hier al eerder zijn geweest en dus al enigermate de weg weten of contacten hebben opgebouwd. Veel hulp heeft iemand die zich in het buitenland niet totaal als een vis op het droge voelt, in een goed georganiseerd land als Nederland bovendien niet nodig om zijn leven te kunnen leiden. Een andere factor die meeweegt, is de mogelijkheid om alsnog crimineel actief te kunnen blijven. Nederland kan op andere landen voorhebben dat men zich hier, evenals in Spanje, bij de drugshandel kan inschakelen.

De aanwezigheid van voortvluchtige maffialeden behoeft blijvend aandacht. Juist zij kunnen, zeker wanneer ze in ons land ingeburgerd raken, optreden als bruggenbouwers die ook toegang kunnen bieden tot bijvoorbeeld investeringen in vastgoed of bedrijven in ons land, waardoor de maffia in staat is om ook hier in de bovenwereld te infiltreren. Ook moet er na hun aanhouding meer onderzoek plaatsvinden naar de omstandigheden die het mogelijk hebben gemaakt dat ze hier konden onderduiken, alsmede naar hun feitelijke activiteiten en bestaansmiddelen. Dit zou de mogelijkheid openen om gerichtere maatregelen te nemen om Nederland onaantrekkelijker te maken en faciliteerders aan te pakken. ■

5 De handel in verdovende middelen via Nederland

5.1 Inleiding

Zoals uit de in hoofdstuk 3 gepresenteerde informatie bleek, is de handel in verdovende middelen met afstand de belangrijkste maffia-activiteit die uit het rechtshulpverkeer tussen Nederland en Italië naar voren komt.

In dit hoofdstuk wordt daarop nader ingegaan. Daarnaast besteden we aandacht aan liquidaties die gerelateerd zijn aan de Italiaanse maffia, aangezien die – voor zover bekend – veelal te maken hadden met drugstransacties.

Om te beginnen wordt de aard van de problematiek geschetst (paragraaf 5.2).

Vervolgens gaat het hoofdstuk nader op het criminele bedrijfsproces van drugshandel (paragraaf 5.3).

Daarna staan de liquidaties die gerelateerd zijn aan de Italiaanse maffia, centraal (paragraaf 5.4).

Paragraaf 5.5 besluit dit hoofdstuk.

5.2 De aard van de problematiek

5.2.1 Soorten verdovende middelen en maffia's

Dat ook de maffia gebruikmaakt van Nederland voor de aankoop en smokkel van verdovende middelen, zal nauwelijks verbazing wekken: ons land is zowel een belangrijk doorvoer- als productieland. [159] De navolgende tabel laat zien welke soorten verdovende middelen werden genoemd in het onderzochte maffiagerelateerde rechtshulpverkeer.

Tabel 5.1 Type verdovende middelen per maffiagroepering (1989-2014)

Type drugs	Cosa Nostra	Camorra	'Ndrangheta	SCU	Aantal casussen
Cocaïne	5%	43%	45%	7%	98
Heroïne	0%	0%	100%	0%	1
Synthetische drugs	0%	20%	80%	0%	5
Hasjiesj/cannabis	0%	75%	25%	0%	8
Middel(en) onbekend	4%	52%	37%	7%	78
Totaal	**4%**	**47%**	**42%**	**6%**	**190**

[159] Europol 2013b.

Van de in totaal 190 rechtshulpverzoeken die betrekking hadden op verdovende middelen en waarin bekend is om welke maffia het ging, had het overgrote deel (89%) betrekking op de Camorra en de 'Ndrangheta. De Cosa Nostra en de SCU speelden een verhoudingsgewijs kleine rol.

Voor zover het soort verdovend middel in het rechtshulpverzoek werd vermeld, ging het in verreweg de meeste gevallen om cocaïne. Deze drug wordt op grote afstand gevolgd door hasjiesj, marihuana en synthetische drugs. Vooral dat laatste is opmerkelijk, aangezien Nederland vrij algemeen wordt beschouwd als één van de belangrijkste Europese bronlanden van synthetische drugs en de beschikbare informatie ook de jaren omvat waarin XTC, althans in Noordwest-Europa, zeer populair was. [160] Of dit wordt verklaard door tekortkomingen in de beschikbare gegevens, of door een geringe vraag naar XTC en amfetamine in Italië, valt niet te zeggen.

Het is belangrijk om te onderkennen dat de verschillende maffia's op Nederlands grondgebied niet per definitie apart opereren. Nederland is niet het exclusieve territorium van één bepaalde maffiagroepering, of van een alliantie van clans, laat staan van een afzonderlijke clan. [161]

De Cosa Nostra werkte in de helft van de geobserveerde gevallen niet zelfstandig, maar samen met de Camorra. Voor de SCU gold dat zij in een derde van de gevallen samenwerkte met, ook in dit geval, de Camorra. Allianties tussen de Camorra en de 'Ndrangheta komen relatief weinig voor: slechts in 6 rechtshulpverzoeken werd gesignaleerd dat zij gezamenlijk optrokken. Er zijn daarnaast aanwijzingen dat clans van dezelfde maffiagroepering namens elkaar optreden. Zo regelden in één opsporingsonderzoek 2 grotere Camorra-clans de zaken voor enkele kleinere families.

Het was op grond van de beschikbare informatie niet mogelijk om vast te stellen, zelfs niet bij wijze van schatting, welke hoeveelheden verdovende middelen de verschillende Italiaanse maffia's via Nederland betrekken. Gegevens over inbeslagnames zijn evenmin voorhanden, aangezien noch in Italië, noch in Nederland, de herkomst van aangetroffen partijen wordt geregistreerd. Of in alle gevallen de verdovende middelen die de maffia in Nederland betrok, bestemd waren voor Italië of ook voor andere Europese landen, is niet duidelijk.

5.2.2 Waarom Nederland?

Evenals bij de *latitanti* is de vraag of Nederland voor de handel in verdovende middelen specifieke aantrekkingskracht heeft. Waarom zou de maffia zelf niet in staat zijn om drugs zoals cocaïne, heroïne en hasjiesj rechtstreeks vanuit bronlanden in Italië te importeren, of om zelf synthetische drugs en cannabis te produceren? Een sluitend antwoord op deze vraag valt niet te geven. Zo Nederland al aantrekkelijker is als 'invalspunt' dan andere landen in Noordwest-Europa, lijkt dit vooral te maken te hebben met een combinatie van een goede infrastructuur waarop voor de import en doorvoer van verdovende middelen kan worden meegelift en de aanwezigheid van Nederlandse criminele groeperingen die eveneens goed thuis zijn in de import van cocaïne en die in samenwerking met de maffia de smokkel kunnen organiseren en uitvoeren.

[160] De populariteit van XTC nam explosief toe in het begin van de jaren negentig en begon te dalen na de eeuwwisseling. Meer recent lijkt de aantrekkingskracht van het middel weer toe te nemen.

[161] KLPD 2011.

Van de 'Ndrangheta is bekend dat zij directe contacten onderhoudt met Zuid-Amerikaanse leveranciers van cocaïne. Deze maffia zou zelf bij voorkeur de smokkelwerkzaamheden aan anderen overlaten en daarbij mede gebruikmaken van, onder andere, Nederlandse criminele groeperingen. Desgewenst kunnen ook andere soorten verdovende middelen gemakkelijk in ons land worden betrokken. Wel moet worden opgemerkt dat Nederland ook voor cocaïne niet de enige poort naar Europa is: Spanje vervult in dat opzicht al sinds jaar en dag eveneens een hoofdrol. [162]

5.3 Praktische aspecten van de drugssmokkel

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de werkwijze van de Italiaanse maffia bij de drugshandel, zoals die hiervoor al kort werd geschetst. Achtereenvolgens komen de handelscontacten en de transporten aan de orde. Daarbij moet op voorhand worden opgemerkt dat handelscontacten op tal van manieren tot stand kunnen komen en datzelfde geldt voor de wijze waarop de smokkel kan worden georganiseerd. Een duidelijke lijn in de gevolgde werkwijze valt dan ook nauwelijks te ontdekken. Deze paragraaf beperkt zich om die reden goeddeels tot een overzicht van saillante voorbeelden uit de casuïstiek.

5.3.1 Handelscontacten

Waar het gaat om de handel in cocaïne, is zoals vermeld helder dat met name de 'Ndrangheta over uitstekende eigen contacten in Zuid-Amerika beschikt. Uit Italiaanse verzoeken om rechtshulp komt het beeld naar voren dat vertegenwoordigers van de maffia naar Nederland komen voor besprekingen, maar of het daarbij gaat om overleg over de aan- of (door)verkoop van verdovende middelen of over de organisatie van transporten, wordt daaruit niet duidelijk.

In het gros van de hier geïnventariseerde opsporingsonderzoeken, werden contacten vastgesteld tussen Italiaanse criminelen en Zuid-Amerikanen in Nederland. Daarbij betreft het met name Colombianen die in ons land verblijven, maar ook Dominicanen. [163] Het is dus mogelijk dat de *deals* over grote cocaïneleveranties in Zuid-Amerika worden gemaakt en dat de ontmoetingen in Nederland nog slechts gaan over details of controle van de leveringen.

Er is daarnaast sprake van contacten van de maffia met Nederlandse criminelen. Zo bleek uit observaties door de politie, dat bekende kopstukken naar Noord-Italië en Sicilië reisden. Zakelijke ontmoetingen hoeven echter niet tot Nederland of Italië worden beperkt, maar kunnen ook in andere landen plaatsvinden. Hier is evenmin helder wat de inhoud van de besprekingen was. Het is in het criminele circuit gebruikelijk dat meerdere partijen investeren in één grote partij verdovende middelen, ter spreiding van de risico's. Verder kunnen meerdere partijen gebruikmaken van een goede handelslijn waarover één van hen beschikt. [164]

Weer een andere variant die uit één van de dossiers naar voren kwam, is dat maffiaclans gebruikmaken van Italiaanse criminelen die al in Nederland verblijven, al dan niet op de vlucht voor de Italiaanse autoriteiten. De hier geïmmigreerde maffialeden konden contacten leggen met Nederlandse beroepscriminelen, waardoor de toegang tot de drugsmarkt vereenvoudigd werd.

[162] Europol 2013a.
[163] Zie DNA 2015.
[164] KLPD 2011.

Er zijn aanwijzingen dat vanuit Nederland zendingen cocaïne niet alleen naar Italië gaan, maar bij gelegenheid ook in omgekeerde richting. De Italiaanse politie nam bijvoorbeeld in november 2010 in Calabrië 1.000 kilo cocaïne in beslag, die volgens de media mede voor Nederland bestemd was en daarnaast voor Groot-Brittannië en Noord-Italië. [165] Volgens de Italiaanse politie ging het om de grootste hoeveelheid in beslag genomen cocaïne in 15 jaar tijd in Italië. In april 2011 werd in Italië eveneens een partij cocaïne aangetroffen die ons land als bestemming had. Al met al lijken dit echter uitzonderingen: verreweg het grootste deel van de in beslag genomen cocaïnetransporten gaat van Nederland naar Italië en niet andersom.

De casuïstiek laat zien dat Italiaanse maffiagroeperingen in Nederland behalve met Zuid-Amerikanen en 'Hollandse netwerken' ook samenwerken met criminelen van andere nationaliteiten en etnische achtergronden. In de rapportages van de Italiaanse DNA wordt vooral gewezen op criminelen uit Bulgarije en de Maghreb (Marokko, Tunesië, Algerije). Noord-Afrikaanse criminele groeperingen worden als samenwerkingspartners van de maffia in verband gebracht met cocaïne en zouden beschikken over smokkellijnen die via Nederland lopen. [166] Ook Albanezen worden genoemd, bijvoorbeeld bij het uit containers halen van cocaïne (zie hierna). De Nederlandse politieliaison in Rome voegt daaraan toe dat volgens zijn bronnen Servische criminelen eveneens door de Italiaanse maffia worden ingezet voor het transport van verdovende middelen vanuit Nederland. Tot slot worden Ghanese, Somalische (khat) en Nigeriaanse (amfetamine) groepen genoemd in relatie tot de smokkel van verdovende middelen vanuit Nederland naar Italië.

De casuïstiek biedt geen eenduidig beeld van de aard van de relaties die worden aangegaan (leverancier of tussenpersoon), noch van de criminele status van de Nederlandse misdadigers die erbij betrokken zijn. Evenmin is duidelijk hoe de contacten tot stand zijn gekomen. Soms betreft het geboren en getogen Nederlanders, dan weer Nederlanders met Italiaanse roots, soms Marokkanen en dan weer andere nationaliteiten.

5.3.2 Uitvoering van transporten

Bij de transporten kan onderscheid worden gemaakt tussen het naar Nederland smokkelen van zendingen die afkomstig zijn van overzee en de doorvoer of uitvoer van verdovende middelen vanuit ons land naar het buitenland.

Zendingen cocaïne die worden geïmporteerd door de 'Ndrangheta, komen vooral per schip naar Nederland. [167] Transporten komen niet alleen rechtstreeks uit Zuid-Amerika, maar ook via omwegen, bijvoorbeeld via Afrika, om de pakkans te verkleinen. Cocaïne wordt tijdens de overzeese transporten verborgen tussen uiteenlopende dekladingen, waarbij uit afschermingsoogpunt sprake moet zijn van een reëel bestaande goederenstroom. Een al jaren bekende methode is het verbergen van cocaïne tussen zendingen Zuid-Amerikaans fruit, maar Colombiaanse kolen of tropisch hardhout zijn eveneens klassieke dekladingen.

Het beeld dat uit de beschikbare informatie naar voren komt, is zoals gezegd dat de maffialeden zelf zoveel mogelijk het uitvoerende werk mijden. Wel zou de 'Ndrangheta enkele malen Nederlandse havenmedewerkers hebben omgekocht, wat erop zou kunnen wijzen dat men wel zelf de organisatie van de transporten verzorgt. [168]

[165] *De Gelderlander*, 'Enorme drugsvangst in Italië', 15 november 2010.

[166] *DNA 2012, DNA 2014; DNA 2015.*

[167] *KLPD 2011.*

[168] *KLPD 2011.*

In november 2014 werd een Italiaan die in de auto zat bij enkele Rotterdammers, na een achtervolging vanuit het Rotterdamse havengebied aangehouden. Ze hadden 300 kilo cocaïne in hun bezit die bestemd was voor een Italiaan in België, waarvan bekend is dat hij banden heeft met de 'Ndrangheta. Op de containerterminal werden later nog een Colombiaan en een Roemeen aangehouden die mogelijk ook bij de smokkel betrokken waren.

Uit de verzamelde informatie blijkt dat in een deel van de gevallen Nederlandse criminelen die over de benodigde bedrijven, hulpmiddelen en mensen beschikten, de drugstransporten voor de Italiaanse maffia uitvoerden. Nederlandse beroepscriminelen zijn op die manier soms verantwoordelijk voor (vrijwel) de gehele logistieke drugslijn. Deze faciliterende criminele functies worden in hoge mate specialistisch en professioneel ingevuld. Een dergelijke dienstverlening verzorgen Nederlanders mogelijk ook elders in Europa. Zo verdachten de Portugese autoriteiten een aan de 'Ndrangheta gelieerde Nederlandse vrouw van betrokkenheid bij hasjtransporten van Marokko naar Nederland, waarschijnlijk met als eindbestemming Italië.

Criminelen die afkomstig zijn uit de Balkan, komen in de dossiers eveneens naar voren als transporteurs, al dan niet in opdracht van de maffia. Een opmerkelijke casus deed zich voor in 2010, toen enkele Albanezen werden aangehouden in de Rotterdamse haven. Zij probeerden zich voor te doen als havenpersoneel en waren kennelijk van plan om verdovende middelen uit een container te halen. Een van hen beschikte over een (vals) Italiaans rijbewijs.

Voor het transport van de verdovende middelen van Nederland naar Italië, komen eveneens verschillende modaliteiten uit de dossiers naar voren. De simpelste en verreweg meest toegepaste optie is om, gezien de 'open grenzen', de drugs te vervoeren met personenauto's. [169] Het gaat daarbij in het algemeen om, althans voor Nederlandse begrippen, kleine hoeveelheden.

Een voorbeeld is een geval in 2008, waarbij een in Nederland woonachtige Italiaan nabij Bolzano werd aangehouden met ruim 4 kilo cocaïne in de auto. De auto was in ons land gehuurd en had een Nederlands kenteken. In het onderzoek naar aanleiding van de aanhouding van een in ons land aangehouden voortvluchtige, werd een hoeveelheid cocaïne gevonden die verstopt zat in het chassis van de auto waarmee zijn handlanger vanuit Duitsland naar Nederland was gekomen.

Volgens een geïnterviewde maffia-expert van Europol, krijgen jonge mannen uit Napels en omgeving bijvoorbeeld een weekendje Amsterdam aangeboden, inclusief heenvlucht en zakgeld. Vervolgens krijgen ze een personenauto te leen die ze naar Napels moeten rijden en waarin verdovende middelen verstopt zitten.

Uit de casuïstiek blijkt dat verdovende middelen al sinds jaar en dag ook worden vervoerd door transportbedrijven die regelmatige lijndiensten onderhouden tussen Nederland en Italië. Het voordeel daarvan is dat dergelijke zendingen door heel Italië (en daarnaast in andere landen) worden afgeleverd.

[169] Spapens 2008.

Zoals al in hoofdstuk 3 werd beschreven, zijn in het verleden regelmatig drugszendingen die meereisden met bloementransporten, aangetroffen. [170] Dit type lading is voor criminelen interessant vanwege de fijnmazigheid van de bloemendistributie en omdat de Douane dergelijke transporten niet graag ophoudt vanwege het feit dat de lading kwetsbaar is en er schadeclaims kunnen volgen als er niets onrechtmatigs wordt gevonden. Bovendien krijgen kleinschalige drugstransporten ('kilohandel') weinig tot geen opsporingsprioriteit bij de Nederlandse politie.

Tot slot is het ook van belang om aandacht te besteden aan het betalingsverkeer voor de verdovende middelen. Dit vormt immers het spiegelbeeld van de drugstransacties en kan dus evengoed een aangrijpingspunt vormen voor overheidsinterventies. Hier beperken we ons tot het betalingsverkeer in relatie tot Nederland.

In een recent opsporingsonderzoek bleek dat leden van de Camorra een motorbende in Nederland betaalden voor verdovende middelen, met in Italië door afpersing verkregen luxeauto's. In deze zaak werd op verzoek van de Italiaanse autoriteiten in Nederland een aantal verdachte leden van die motorbende aangehouden.

In een ander opsporingsonderzoek, waar wederom de Camorra bij betrokken was, werd het geld naar Nederland vervoerd door een vrachtwagenchauffeur, die de drugs mee terug nam naar Italië. Na aankomst in Nederland overhandigde de chauffeur het geld aan een vertegenwoordiger van de Camorra die al per vliegtuig vooruit was gereisd. Deze zette op zijn beurt een andere tussenpersoon, mogelijk een voortvluchtig maffialid dat zich in ons land schuilheld, in om de betaling aan de leverancier te doen. Deze nam ook de partij verdovende middelen in ontvangst, waarna de Camorra-vertegenwoordiger de drugs weer overdroeg aan de vrachtwagenchauffeur. Het Camorra-lid vloog daarop terug naar Italië om de partij aldaar in ontvangst te nemen.

Voorts zijn er aanwijzingen dat geldkoeriers per vliegtuig naar Nederland reizen. In hoofdstuk 7 wordt daarop nader ingegaan.

5.4 Geweld met betrokkenheid van de Italiaanse maffia

5.4.1 Inleiding

Zoals in hoofdstuk 2 al werd geschetst, staat de maffia bekend om het uiterst gewelddadige optreden en dito reputatie, zowel binnen als buiten Italië. Het ligt voor de hand dat de aanwezigheid van de maffia op Nederlands grondgebied zich ook manifesteert in de vorm van zwaar geweld. Om die reden is aan de hand van informatie in de politiesystemen, dossiers van opsporingsonderzoeken en open bronnen een inventarisatie gemaakt van (mogelijk) maffiagerelateerde (pogingen tot) moord en een geval van een verdachte natuurlijke dood in ons land. [171]

[170] Overigens niet alleen van en naar Italië. Onderzoek van de toenmalige regiopolitie Amsterdam-Amstelland liet bijvoorbeeld zien dat bloementransporteurs illegale vuurwapens meenamen vanuit Kroatië naar Nederland en op de reis terug (vermoedelijk) verdovende middelen. Zie Spapens en Bruinsma 2004.

[171] Er wordt in Nederland geen centrale registratie van levensdelicten bijgehouden in de politiesystemen. Daarnaast geldt voor misdrijven die langer dan 5 jaar geleden zijn gepleegd, dat de informatie op grond van de Wet politiegegevens (Wpg) niet meer, of slechts via zogenoemde 'Wpg-poortwachters', toegankelijk is.

Daarnaast is gekeken naar levensdelicten waarbij sprake is van een relatie met Italië of betrokkenheid van Italiaanse staatsburgers. Het gaat in beide categorieën om misdrijven die na 1 januari 1988 gepleegd zijn. [172]

5.4.2 Maffia gerelateerde moorden in Nederland

Navolgend wordt ingegaan op levensdelicten die zijn gepleegd door maffialeden. Bij deze inventarisatie is geen onderscheid gemaakt tussen gevallen waarin de moordopdracht vanuit de maffiaorganisatie is gegeven en moorden die impulsief of in de persoonlijke sfeer door *maffiosi* zijn gepleegd. De beschikbare informatie geeft over de precieze achtergrond en motieven in de meeste gevallen geen uitsluitsel.

Tabel 5.2 Overzicht van maffiagerelateerde moorden en verdachte sterfgevallen in Nederland

Jaar	Maffia-gerelateerde moorden	Maffia-organisatie
1988	2	Cosa Nostra (VS/I)
1989	1	Camorra
1990	3	Camorra
1991	1	Camorra
1997	1; mogelijk 3 (2 stoffelijke overschotten zijn onvindbaar)	'Ndrangheta / SCU
2001	1 (stoffelijk overschot is onvindbaar)	SCU
2002	4	SCU
2011	1 (verdachte zelfmoord)	Onbekend
2013	1 (voorbereiding tot moord)	Camorra / 'Ndrangheta
Totaal	**13 - 17**	

Wanneer wordt gekeken naar maffiagerelateerde levensdelicten en verdachte sterfgevallen op Nederlandse bodem, gaat het om 13 en mogelijk 17 voorvallen in een tijdsbestek van vijfentwintig jaar. In 3 gevallen zijn er geen stoffelijke resten van de slachtoffers teruggevonden.

Eind jaren tachtig, begin jaren negentig, heeft de Camorra in Amsterdam een aantal (meervoudige) moorden gepleegd, in de jaren rond de eeuwwisseling zijn door toedoen van een SCU-clan een aantal dodelijke slachtoffers gevallen. Onder de slachtoffers van beide maffiagroeperingen bevonden zich relatief vaak personen die oorspronkelijk afkomstig waren uit het voormalige Joegoslavië.

Ter illustratie geven we enkele sprekende voorbeelden van (onopgeloste) maffiagerelateerde moordzaken. Een eerste geval speelde zich af in de nacht van 2 op 3 mei 1988, op de parkeerplaats bij het tankstation aan de autosnelweg A2 bij Breukelen. Hier werden de uit Viterbo (Italië) afkomstige Luciano de Angelis en Antonio Greco om het leven gebracht. De dader(s) konden niet worden gevonden. In het criminele milieu ging het gerucht dat de moord was gepleegd door de Bruinsma-organisatie. De Nederlanders hadden naar verluidt de Amerikaanse Cosa Nostra 'geript' van een partij verdovende middelen, waarna de beide Italianen

[172] De reden voor deze keuze is dat het dan in alle gevallen gaat om moorden die nog niet zijn verjaard. Met ingang van 1 januari 2006 is de tot dan toe geldende verjaringstermijn van 18 jaar voor de strafrechtelijke vervolging van moord komen te vervallen. Verdachten van moorden waarvan de verjaringstermijn op die datum nog niet verstreken was, kunnen nu onbeperkt strafrechtelijk worden vervolgd. Deze beperking is een praktische keuze: moorden die vóór 1 januari 1988 gepleegd zijn, kunnen uiteraard ook wijzen op aanwezigheid van de maffia hier te lande.

als huurmoordenaars zouden zijn ingeschakeld om wraak te nemen. Kennelijk waren zij door de tegenpartij onderschept voordat ze hun werk konden doen.

Een tweede casus speelde zich af op 8 maart 1990. Vasco Pieraccini en Alessandro Rusconi werden voor een politiepost op de Herengracht in Amsterdam door 2 mannen op hun knieën gedwongen en vervolgens door het hoofd geschoten. De slachtoffers waren drugskoeriers die vermoedelijk geld of verdovende middelen achterover hadden gedrukt. [173]

In een derde voorbeeld werden langs de autosnelweg A12 bij Woerden op 22 februari 2002 de dode lichamen gevonden van de Brazilianen Paulo Roberto de Avila Garrido en Jose Paulo Davi. Zij waren het slachtoffer geworden van een *ripdeal* van 20 kilogram cocaïne die ze via de haven van Antwerpen hadden ingevoerd. Deze dubbele moord werd gepleegd door in Amsterdam verblijvende leden van de SCU.

Zij waren ook verantwoordelijk voor de bevrijding van SCU-kopstuk Guiseppe Lezzi uit de gevangenis Esserheem in Veenhuizen op 28 september 2001, vlak voor zijn geplande uitlevering naar Italië. Lezzi zou in november 2001 in de woning van SCU-lid Filippo Cerfeda aan de Churchilllaan in Amsterdam zijn doodgeschoten door *hitman* Fabio Franco en in het Amsterdamse Bos begraven zijn, maar dit kan niet worden bevestigd aangezien diens stoffelijk overschot nooit werd gevonden. Daarom kan niet worden uitgesloten dat Lezzi nog leeft en dat het moordverhaal in de wereld is gebracht om ervoor te zorgen dat er niet meer actief naar hem wordt gezocht.

Cerfeda zelf, die na zijn aanhouding op 10 maart 2003 in Ridderkerk als kroongetuige voor de Italiaanse justitie ging optreden, heeft bekend dat hij in het Amsterdamse café The News op 26 september 2002 een dubbele moord heeft gepleegd. Daarbij kwamen de uit het voormalige Joegoslavië afkomstige Predrag Saku en Miodrag Maric om het leven en raakten 2 landslieden en bekenden van hen gewond. Op 19 november 2015 kregen 2 betrokkenen, Tiziano Greco en Adriano Palazzo, in Italië een levenslange gevangenisstraf opgelegd voor deze moorden. Cerfeda ontliep die straf doordat hij als *pentito* was gaan optreden en kreeg slechts 5 jaar cel (zie ook hoofdstuk 8).

In de tabel is voorts een geval opgenomen van een verdachte zelfmoord. Daarbij werd het stoffelijk overschot van een Italiaanse voortvluchtige met Camorra-banden, die zich in het zuiden van het land schuilhield, hangend aangetroffen aan een touw dat was vastgemaakt aan een schommelhaak die in het plafond van de gang was bevestigd. Zaagsel op de grond wees erop dat daarvoor een gat was geboord, terwijl er geen boormachine in het pand aanwezig was. Het slachtoffer was bovendien mindervalide en had een kunstbeen. Uit ter plaatse aangetroffen afscheidsbrieven kwam naar voren dat het slachtoffer vermoedelijk uitgeleverd zou worden aan Italië, vanwege een drugszaak waarin hij medeverdachte was en dat hij dit niet aankon. Om die reden werd aangenomen dat het om een geval van zelfdoding ging.

Behalve naar gevallen waarin evident sprake was van maffiabetrokkenheid, is ook gekeken naar levensdelicten waarbij daarvan mogelijk sprake was, omdat de daders of slachtoffers een criminele, zakelijke of persoonlijke connectie met Italië hadden. Tussen 1988 en 2013 ging het om 44 moorden en 3 pogingen, alsmede één geval van een verdachte zelfmoord dood.

[173] Zie ook Tweede Kamer 1995a.

Opvallend is dat zich onder de slachtoffers een relatief groot aantal personen bevindt die gerekend kunnen worden tot de zogenoemde 'Hollandse' netwerken, maar ook Albanezen. Veel van deze moorden zijn niet opgelost en tijdens de analyse van deze zaken in het kader van Cerca Trova viel op dat de opsporingsinstanties doorgaans weinig oog hebben voor mogelijke maffiaconnecties.

5.4.3 Motieven

Zoals hiervoor al werd aangegeven, kon het motief voor de gepleegde moorden doorgaans niet worden achterhaald. Wel is bij veel van de geïnventariseerde zaken tijdens het opsporingsonderzoek het vermoeden gerezen dat de betrokkenen actief waren in het criminele milieu, meestal met de handel in verdovende middelen. Een voor de hand liggende veronderstelling is dan dat het gaat om afrekeningen, mogelijk als gevolg van zakelijke geschillen over de kwantiteit dan wel de kwaliteit van de geleverde waar en de prijs die daarvoor betaald zou moeten worden, of van diefstal van drugs ('rippen'). De 'ripper' kan uit wraak worden vermoord. Omgekeerd kan degene die bestolen wordt uit voorzorg om het leven worden gebracht, of meer 'per ongeluk' als reactie op wat al te heftig verzet. Opmerkelijk is het relatief grote aantal zaken waarbij eigenaren of werknemers van coffeeshops betrokken waren, namelijk 5.

Hoewel drugsgerelateerd geweld de vermoedelijke hoofdmoot vormt, zijn er ook andere criminele activiteiten die tot moord en doodslag kunnen leiden. Zo werden medio november 2013 signalen opgevangen dat de maffia van plan was om een Nederlandse zakenman te (laten) vermoorden. De Nederlandse politie heeft daarop ingegrepen en voorkomen dat dit voornemen werd uitgevoerd.

5.5 Besluit

Voor de Italiaanse maffia is de import van verdovende middelen via Nederland vermoedelijk de belangrijkste illegale activiteit in ons land. De nadruk ligt op cocaïne en van de 4 hier onderzochte maffiagroepen zijn de Camorra en de 'Ndrangheta daarmee verreweg het meest actief. Samenwerking tussen verschillende maffiagroepen is echter niet ongebruikelijk. Hoewel Nederland ook bekend staat als een producent van cannabis en synthetische drugs, is het aantal zaken waarin in Nederland gefabriceerde verdovende middelen naar Italië werden gesmokkeld, opvallend klein.

De drugshandel is hoogst internationaal en in de casuïstiek kunnen dan ook allerlei nationaliteiten worden aangetroffen die er een rol bij spelen, naast Nederlanders en Italianen. Italiaanse misdaadgroepen werken samen met Nederlandse beroepscriminelen, maar hebben deze zeker niet altijd nodig om verdovende middelen in te kunnen voeren. Zij beschikken eveneens over eigen contacten in Zuid-Amerika, of met bijvoorbeeld Colombianen die in Nederland woonachtig zijn. Onder meer Albanezen worden ingeschakeld voor het meer risicovolle handwerk, zoals het in de havens uit containers halen van zendingen smokkelwaar. Wanneer de lading eenmaal in Nederland is gearriveerd, verloopt de verdere smokkel naar Italië, vanwege de open grenzen, vrijwel zonder risico.

De vraag waarom de Italiaanse maffia cocaïne vooral via Nederland – en Spanje – in de Europese Unie laat aanlanden, in plaats van deze rechtstreeks naar Italië te smokkelen, valt op grond van het uitgevoerde onderzoek niet te beantwoorden.

Tot slot is in dit hoofdstuk gekeken naar maffiagerelateerde moorden, aangezien die veelal in verband staan met de handel in verdovende middelen. In een tijdsbestek van 25 jaar gaat het om 13 en mogelijk 17 gevallen. Opvallend groot is het aandeel van de SCU, met 6 en mogelijk 8 moorden. Sinds 2002 zijn er echter nauwelijks nog maffiagerelateerde moorden in ons land gepleegd. ■

6 Vermogenscriminaliteit in relatie tot Nederland

6.1 Inleiding

Zoals in hoofdstuk 2 werd geschetst, bestaat een belangrijk deel van de activiteiten van de maffiagroeperingen in Italië zelf uit het plegen van vermogenscriminaliteit, waarbij gebruik kan worden gemaakt van de reputatie van de organisatie. Eén van de belangrijke vragen binnen het project Cerca Trova was daarom of de maffia dit type illegale activiteiten exporteert naar Nederland. In dit hoofdstuk staat die vraag centraal.

Om te beginnen komt de aard van de problematiek aan de orde (paragraaf 6.2).

Vervolgens gaat dit hoofdstuk nader in op aan Nederland gerelateerde afpersing (paragraaf 6.3), respectievelijk fraude (paragraaf 6.4).

Daarna komen (aanwijzingen met betrekking tot) andere vormen van vermogenscriminaliteit aan de orde (paragraaf 6.5).

Paragraaf 6.6 besluit dit hoofdstuk.

6.2 De aard van de problematiek

Onder vermogenscriminaliteit wordt in deze rapportage het wederrechtelijk handelen met een winstoogmerk, als gevolg waarvan derden (slachtoffers) economisch nadeel ondervinden, verstaan. De volgende tabel geeft een overzicht van maffiagerelateerde vermogenscriminaliteit waarover rechtshulpverkeer tussen Nederland en Italië heeft plaatsgevonden. Het was niet mogelijk om systematisch de politiële registratiesystemen te doorzoeken op maffiagerelateerde vermogenscriminaliteit. De tabel geeft dan ook slechts een grove indicatie van de mate waarin dit type strafbare feiten in ons land worden gepleegd.

Tabel 6.1 Rechtshulpverkeer inzake maffiagerelateerde vermogensdelicten (2005 – 2014) [174]

Vermogensdelict	**Aantal gevallen**	**Percentage**
Afpersing	9	32%
Vernieling	1	4%
Ontvoering / gijzeling	1	4%
Fraude/oplichting	12	43%
Corruptie /omkoping	2	7%
Roofoverval	1	4%
Diefstal (georganiseerd)/heling	2	7%
Totaal	**28**	**100%**

[174] Europol 2013b.

De cijfers laten zien dat in 10 jaar tijd maar een klein aantal maffiagerelateerde rechtshulpverzoeken betrekking had op vermogenscriminaliteit. Verzoeken in het kader van uiteenlopende gevallen van fraude of oplichting komen het meest voor, gevolgd door afpersing. In 2 gevallen werd in het verzoek vermeld dat mogelijk sprake was van omkoping van Nederlandse functionarissen in verband met zendingen van verdovende middelen.

6.3 Aan Nederland gerelateerde afpersing

In Italië is afpersing één van de kernactiviteiten van de maffia. Het eisen van 'beschermingsgeld' is daarvan weer een belangrijk onderdeel. Een andere vorm van afpersing is gedwongen winkelnering. De maffia kan ondernemingen verplichten om producten bij aan de criminele organisatie gelieerde leveranciers in te kopen, tegen hogere prijzen. Of ook buiten Italië substantieel sprake is van dergelijke praktijken laat zich lastig vaststellen, alleen al omdat de aangiftebereidheid doorgaans klein is.

Volgens de 'memoires' van een maffialid, zou in Duitsland negentig procent van de Italiaanse restaurants en levensmiddelenzaken in een of andere vorm beschermingsgeld betalen. [175] Een geïnterviewde functionaris van het *Landeskriminalamt* Nordrhein-Westfalen gaf aan dat in Duitsland afpersingszaken bekend zijn geworden waarbij de ondernemer verplicht werd goederen tegen een te hoge prijs bij door de maffia aangewezen groothandels in te kopen. Deze manier van afpersen valt bij een boekenonderzoek door de Belastingdienst minder snel op dan allerlei onduidelijke betalingen zonder bonnetje of geldige titel. Ze is bovendien moeilijk bewijsbaar zonder achterliggende aangifte.

In hoeverre de maffia zich in Nederland schuldig maakt aan afpersingspraktijken, werd uit de verzamelde informatie niet duidelijk. Zoals in hoofdstuk 3 al werd vermeld, zou de Camorra zich in de jaren negentig bezig hebben gehouden met het afpersen van Italiaanse restaurants in Amsterdam. Het aantal meer recente gevallen van afpersing door de maffia in Nederland dat in de politiesystemen achterhaald kon worden, is daarentegen vrijwel nihil. Ook verdachte gevallen, zoals bedrijven die eigendom zijn van Italianen of die zaken doen met Italië en die ogenschijnlijk zonder aanleiding te maken krijgen met vernielingen of brandstichting, zijn moeilijk in het licht van afpersing te plaatsen als de slachtoffers daar bij het doen van aangifte niets over zeggen. Concreet doen dergelijke voorvallen zich slechts een enkele keer voor.

De afpersingszaken waarover rechtshulpverkeer tussen Nederland en Italië heeft plaatsgevonden, zijn van uiteenlopende snit en gaan doorgaans niet over gevallen die zich in ons land afspeelden. Van de 9 casussen gingen er 5 over verdachten die zich in Italië aan afpersing, eventueel in combinatie met andere strafbare feiten schuldig hadden gemaakt en die vermoedelijk in ons land verbleven.

Zo werd in 2014 een in Nederland woonachtige Italiaan samen met een zevental leden van de Cosa Nostra op Sicilië aangehouden in verband met afpersing. Of hij daarmee ook in ons land bezig was (geweest), is onbekend. In 2 andere rechtshulpverzoeken werd vermoed dat in Italië afgeperste gelden over Nederlandse bankrekeningen zouden hebben gelopen of mogelijk in een Nederlands bedrijf zouden zijn geïnvesteerd (witgewassen).

[175] Ulrich 2005.

Slechts één rechtshulpverzoek betrof de vermoedelijke afpersing van een persoon in Nederland zelf. Het ging om een Italiaanse ondernemer die zich bij de politie meldde nadat hij in zijn winkel was mishandeld omdat hij had geweigerd om geld en goederen af te staan. Aangezien het slachtoffer wist wie de daders waren, kon de politie vaststellen dat zijn bedreigers leden waren van de SCU en dat zij betrokken waren bij de handel in verdovende middelen. De Nederlandse politie beschikte echter ook over aanwijzingen dat de kwestie te maken had met een mislukte drugsdeal waarvoor het slachtoffer financieel aansprakelijk was gesteld.

Tot slot was in het rechtshulpverkeer in één geval sprake van een ontvoering en gijzeling, die zich eveneens afspeelde in het criminele milieu. 2 Vermoedelijk aan de Camorra gelieerde personen, een man en een vrouw, werden er in deze casus van verdacht dat zij op die manier de levering van een partij verdovende middelen probeerden af te dwingen, die wel was betaald maar niet verkregen.

6.4 Aan Nederland gerelateerde fraude

In relatie tot Nederland, hebben zich in de afgelopen jaren diverse vormen van fraude voorgedaan waarbij de Italiaanse maffia betrokken was. De 12 gevallen van fraude of oplichting waarover rechtshulpverzoeken werden uitgewisseld, gingen voor het overgrote deel over opsporingsonderzoeken in Italië waarin een link met Nederland werd gevonden. Daarbij betrof het bijvoorbeeld informatie over personen, bedrijven of financiën.

In één geval ging het om een onderzoek naar verdovende middelen, waarbij een Nederlands bedrijf naar voren kwam dat in ons land onderwerp van onderzoek naar fraude was. Omgekeerd had in een andere zaak een Italiaan die verdacht werd van BTW-fraude, contacten met een Nederlander die was veroordeeld voor de fabricage van XTC.

Een laatste geval had betrekking op een Italiaans onderzoek naar matchfixing waarbij de naam van een Nederlander naar voren kwam.

In Nederland zelf werd één (voorbereidend) onderzoek geïnitieerd door de Nederlandse politie, naar een groep aan de Camorra gelieerde Italianen die zich bezighielden met fraude en de handel in verdovende middelen.

De meest concrete zaak is echter een groot opsporingsonderzoek naar fraude in de bloemensector.

6.4.1 Fraude in de bloemensector

In eerder onderzoek naar de 'Ndrangheta in Nederland, werd al duidelijk dat een lid van deze organisatie, die zich in ons land schuilhield, zich schuldig maakte aan oplichting van bedrijven in de bloemensector. [176] Hij bracht bloemenhandelaren in contact met afnemers in Italië. Na een of meer kleinere leveringen, die netjes werden afgerekend, volgde een grote bestelling die niet betaald werd, waardoor 3 bedrijven een schade van ongeveer €2 miljoen leden. Een vertegenwoordiger van een van deze bedrijven die bij de afnemers in Italië om betaling ging vragen, werd bedreigd. De Italiaanse verdachte werd aangehouden en overgeleverd naar Italië. De bij het onderzoek betrokken politiefunctionarissen veronderstelden toen al dat dit soort praktijken veel vaker voorkwam, maar dat er niet of nauwelijks aangifte van werd gedaan.

[176] KLPD 2011.

In de afgelopen jaren deed zich één soortgelijk geval voor, hoewel niet exact duidelijk is of deze oplichting maffiagerelateerd was. Hierin kreeg een Nederlandse bloemenexporteur eveneens te maken met wanbetaling door Italiaanse afnemers, waardoor zijn bedrijf failliet ging. Ook deze persoon werd bedreigd toen hij in Italië probeerde de afnemers alsnog tot betaling te brengen. Opmerkelijk in deze zaak was dat hij onder meer een dreigtelefoontje uit Nederland ontving, van iemand die op dat moment werkzaam was in een Italiaans restaurant. Of dit betekende dat deze persoon gelieerd was aan de maffia, of dat dit gold voor de horecagelegenheid in kwestie, is niet duidelijk geworden.

Bij de bloemenhandel gaat om een product dat zeer snel moet worden geleverd en de zakenrelaties zijn daarom veelal gebaseerd op onderling vertrouwen. Bovendien vertegenwoordigen bloemen een hoge waarde en gaat er in deze branche veel contant geld om. De sector is daarmee bovengemiddeld kwetsbaar voor flessentrekkerij.

Op grond van een Italiaans rechtshulpverzoek, werd in april 2014 een grootschalig opsporingsonderzoek gestart naar 3 leden van de 'Ndrangheta, die sinds 2005 directeur, respectievelijk aandeelhouder en werknemer waren van een bloemenexportbedrijf. Van de 3 was in Italië bekend dat zij getrouwd waren met vrouwen van een maffiaclan uit Calabrië die zich schuldig maakt aan een breed scala aan strafbare feiten en ook in Canada actief is. De verdenking was dat zij in ons land via een groot aantal voor dat doel opgerichte rechtspersonen bezig waren met oplichting, valsheid in geschrifte, heling, BTW-fraude, faillissementsfraude en witwassen.

Het opsporingsonderzoek leverde aanwijzingen op dat de oplichting op geraffineerde wijze plaatsvond. Ook hier werden in het begin goederen besteld en betaald. Nadat het vertrouwen van de handelaar was gewonnen, nam de omvang van de bestellingen toe en bleven betalingen achter. De oplichter beloofde daarna steeds dat de verplichtingen zouden worden nagekomen en hij betaalde soms inderdaad een klein deel van de schuld af. Hierdoor kreeg de handelaar het gevoel dat de openstaande rekening alsnog volledig zou worden voldaan. Wanneer de schuld verder opliep en de bloemenhandelaar wilde stoppen met leveren aan de oplichter, dreigde deze dat hij dan niets meer zou betalen. De handelaar kwam daardoor steeds verder klem te zitten. De oplichter was voor de leverancier niet te achterhalen: hij beschikte vaak alleen over het adres op de verzonden factuur, waar bij pogingen tot incasso geen bedrijf gevestigd bleek te zijn. Wanneer er werd betaald gebeurde dat contant, of giraal via postbusbedrijven in landen als Liechtenstein, de Britse Maagdeneilanden en Cyprus

Op het moment dat de frauderende inkoper ging opvallen en leveranciers geen zaken meer met hem wilden doen, verscheen er een nieuwe oplichter. Op zeker moment stonden er 150 personen en/of bedrijven op een informele 'zwarte lijst' van de Nederlandse bloemenhandelaars. [177] In enkele gevallen werkte de oplichter zelf bij het bedrijf van de leverancier. Een dergelijke mol kan bijvoorbeeld ook valse facturen opmaken of ervoor zorgen dat de bloemen niet op het afleveradres terechtkomen maar elders, zodat ze zwart kunnen worden verkocht. Op die manier werd vermoedelijk ook BTW-fraude gepleegd. Een crimineel samenwerkingsverband dat de hele keten van inkoop, transport en facturering beheerst, kan vrachtbrieven, facturen en leveringen vals opstellen en op frauduleuze wijze fiscaal voordeel behalen door invoerheffingen te ontduiken. Het financiële voordeel kan daardoor oplopen tot €30 à €50 per €100 aan gekochte bloemen. Door dit prijsvoordeel kunnen bloemen goedkoper worden aangeboden, waardoor eerlijke handelaren uit de markt werden gedrukt.

[177] *Haarlems Dagblad*, 'Maffia teistert bloemenhandel', 1 oktober 2015.

Enkele bloemenleveranciers stelden dat ze bankroet waren gegaan als gevolg van oplichting door het criminele samenwerkingsverband. Daarnaast gingen ook diverse bedrijven van de verdachten zelf onder schimmige omstandigheden failliet. De curatoren hebben aangifte gedaan van bedrieglijke bankbreuk en van het niet voldoen aan de informatieplicht en/of de inlichtingenverplichting jegens de curator.

Een dergelijke fraude levert een zwarte geldstroom op die witgewassen moet worden. Onderzoek van de Italiaanse politie leverde aanwijzingen op dat er wekelijks contant geld in de orde van €400.000 naar het onderzochte bloemenbedrijf werd gebracht. Dit zou betekenen dat gedurende circa 2,5 jaar er ruim €15 miljoen aan contant geld werd gestort op Nederlandse bankrekeningen, ten gunste van de verdachte bedrijven en personen. Waarvoor dat geld precies werd gebruikt en waar het vandaan kwam, was op het moment van schrijven nog niet duidelijk.

Ook in deze zaak werden slachtoffers geïntimideerd. Ze kregen te horen dat zij er beter aan zouden doen om hun activiteiten om het verloren geld terug te krijgen te staken, waarbij werd opgemerkt dat de schuldenaren in maffiose kringen verkeerden. Deze bedreigingen werden vaak niet rechtstreeks door de daders geuit, maar via tussenpersonen waarmee zij in contact stonden.

In maart 2015 vonden doorzoekingen plaats bij 3 bloemenbedrijven in Aalsmeer en in 6 woningen in Aalsmeer, Amsterdam, Kudelstaart en Rijsenhout. Daarbij werden financiële administratie, tienduizenden euro's, een vuurwapen, munitie en een partij in Italië gestolen chocolade inbeslaggenomen. [178] Er werden enkele tientallen gevallen van valsheid in geschrifte vastgesteld waarvan het doel fraude met omzetbelasting was, of het omzeilen van invoerrechten in het feitelijke land van bestemming van de goederen. Eind september 2015 werden in Italië 48 aanhoudingen verricht door de *Carabinieri en de Polizia di Stato* in een onderzoek dat deels raakte aan het Nederlandse, terwijl op dat moment naar 6 anderen nog werd gezocht. De meeste verdachten waren lid van de 'Ndrangheta, met uitzondering van één persoon die tot de Cosa Nostra behoorde.

6.4.2 Fraude met overheidsopdrachten

Zoals in hoofdstuk 2 werd beschreven, is het verwerven van overheidsopdrachten, met name in de bouwsector, een van de grootste inkomstenbronnen van de maffia. Om te voorkomen dat maffiagerelateerde bedrijven overheidsopdrachten kunnen verwerven, screent de Italiaanse overheid op dergelijke bindingen. Echter, het natrekken van bedrijven en bestuurders die in het buitenland gevestigd zijn, is problematisch omdat er voor de uitwisseling van strafrechtelijke informatie voor dit soort doeleinden binnen de EU (nog) geen goede juridische basis bestaat (zie hoofdstuk 8). De maffia kan dus screening ontlopen door samen te werken met in het buitenland gevestigde bedrijven, of door zelf in andere EU-landen overheidsopdrachten uit te voeren.

Tijdens het project Cerca Trova is op hoofdlijnen onderzocht of er bij de aanbesteding en uitvoering van grootschalige bouwprojecten in Nederland sprake is van (onder)aanneming van werk door in Italië gevestigde (bouw)bedrijven of bedrijven met Italiaanse werknemers (waaronder de bestuurders), dan wel Italiaanse aandeelhouders (middellijk dan wel onmiddellijk), waarbij sprake is van een relatie met de maffia. Die relaties konden op grond van de voorhanden zijnde gegevens niet worden vastgesteld.

[178] *Openbaar Ministerie* (persbericht), 'Aanhouding en doorzoekingen in groot onderzoek naar oplichters van bedrijven', 26 maart 2015.

Verder is aandacht besteed aan mogelijke fraude met afval. [179] In de stad Napels ontstonden enkele jaren geleden grote problemen met de afvoer van huishoudelijk afval door een gebrek aan verwerkingscapaciteit. De moeilijkheden werden onder meer veroorzaakt door de Camorra, die een grote vinger in de pap heeft bij de afvalverwerking in de regio Campanië en die de bouw van bijvoorbeeld verbrandingsovens al jarenlang frustreert. Het huishoudelijk afval werd om die reden naar Duitsland getransporteerd, waar de autoriteiten aan deze transporten een einde maakten toen ze ontdekten dat er maffiagerelateerde bedrijven bij betrokken waren en dat er ook allerlei gevaarlijk afval door het huisvuil werd gemengd. Vervolgens werd vanaf 2012 Nederland een nieuwe bestemming. Vanzelfsprekend bestonden ook hier zorgen dat er met het afval werd gefraudeerd. Er werden echter geen transporten aangetroffen waar gevaarlijk afval was bijgemengd. Inmiddels zijn de contracten met de Italiaanse afvalleveranciers beëindigd.

Tot slot is een Italiaans opsporingsonderzoek naar misbruik van overheidssubsidies vermeldenswaardig, dat in verband wordt gebracht met de *mafia capitale*. Daarin kwam onder meer een Nederlandse trustmaatschappij naar voren. Volgens mediaberichten zou er tussen 2002 en september 2013 ongeveer €123 miljoen zijn witgewassen en het onderzoek leidde mede tot de arrestatie van de Italiaanse oud-minister van Milieu Corrado Clini. [180] Hij zou zijn eigen ministerie meer dan €3 miljoen afhandig hebben gemaakt door te sjoemelen met geld dat was bedoeld voor een ontwikkelingsproject in Irak. Aan de Nederlandse kant werd een fiscalist als leider van de criminele organisatie gezien. Een Amsterdams bedrijf verstuurde facturen naar het Italiaanse fonds, voor werkzaamheden die feitelijk niet waren uitgevoerd. Het geld dat daarvoor werd betaald, kwam door middel van een ingewikkelde constructie via Dubai, de Caraïben en Zwitserland bij Clini terecht. De Nederlandse verdachten zouden een percentage hebben gekregen van de het verduisterde geld. Deze zaak was op het moment van schrijven in Italië nog in onderzoek.

6.5 Overige vermogenscriminaliteit in relatie tot Nederland

Zowel Nederland als Italië zijn in de Europese Unie al jaren koploper als het gaat om ladingdiefstallen. [181] In paragraaf 6.4.1 is melding gemaakt van een partij gestolen chocolade die in Nederland in beslag werd genomen. In totaal betrof het 250 ton chocolade van het Zwitserse merk Lindt, met een waarde van € 7 miljoen. Eerder al werd in december 2014, tijdens een controle op de autosnelweg A2 bij Utrecht, 15 ton chocolade van hetzelfde merk in een vrachtwagen aangetroffen en in beslag genomen. Deze partij bleek in Italië te zijn gestolen en op weg te zijn naar een Nederlands bedrijf. In augustus van dat jaar werd 450 ton Lindt-chocolade gestolen nabij Milaan. Uit het opsporingsonderzoek bleek dat de 'Ndrangheta hierbij betrokken was en dat de chocolade naar afnemers in uiteenlopende EU-landen was gegaan, waaronder Nederland.

6.6 Besluit

Het plegen van vermogensdelicten is voor de maffia in eigen land een van de belangrijkste inkomstenbronnen. In het rechtshulpverkeer tussen Nederland en Italië speelt deze vorm van misdaad echter slechts een marginale rol. In dit hoofdstuk is gekeken naar de verhoudingsgewijs meest voorkomende varianten: afpersing en fraude, alsmede naar ladingdiefstallen en (mogelijke) milieucriminaliteit.

[179] Strikt genomen gaat het hier om milieucriminaliteit.

[180] *Het Parool*, '123 miljoen weggesluisd op Keizersgracht', 3 april 2014.

[181] Van den Engel en Prummel 2007.

In het rechtshulpverkeer komen verzoeken die betrekking hebben op afpersing in Nederland zelf, niet of nauwelijks naar voren. Hoewel afpersing als zodanig moeilijk te detecteren valt, ontbreken ook (vagere) signalen vrijwel geheel. Op grond hiervan mag worden aangenomen dat van grootschalige activiteiten van de maffia op dit terrein in ons land geen sprake is. Om dit te kunnen verifiëren is echter meer onderzoek nodig, bijvoorbeeld door de Teams Criminele Inlichtingen een aantal ondernemers te laten benaderen.

Er waren wel al langere tijd signalen dat exporteurs van bloemen te maken hadden met flessentrekkerij door Italiaanse afnemers, waardoor forse financiële schade werd geleden. Een recent opsporingsonderzoek leidde tot de aanhouding van aan de maffia gelieerde personen, die ervan worden verdacht dat zij bij de bloemenhandel actief waren met faillisementsfraude, BTW-fraude, witwassen, heling en de bedreiging van opgelichte ondernemers die verhaal probeerden te halen. Wanneer de rechter deze feiten bewezen verklaart, laat dit zien dat de maffia was geïnfiltreerd in een voor Nederland vitale economische sector, waarbij aan bedrijven in die branche omvangrijke schade werd toegebracht, zowel financieel als in de vorm van verlies van werkgelegenheid. Ook de overheid werd benadeeld door BTW-fraude en het ontduiken van invoerrechten.

Hoewel slechts één groot opsporingsonderzoek werd gedaan, waarbij de verdachten nog voor de rechter moeten komen en er dus geen conclusies getrokken kunnen worden omtrent de omvang van deze problematiek, laat dit voorbeeld wel zien dat de meer ondermijnende activiteiten van criminelen pas zichtbaar worden als er opsporingsbevoegdheden worden ingezet. Er zijn geen vergelijkbare signalen van oplichting gekomen uit andere branches die veel zaken doen met Italiaanse afnemers. Dat wil echter niet zeggen dat zij niet met dezelfde vormen van criminaliteit worden geconfronteerd. Gezien de uitkomsten van het voornoemde opsporingsonderzoek zou een nadere risico-inventarisatie in dergelijke sectoren, aangewezen zijn.

Het verwerven van en frauderen met overheidsaanbestedingen, is in Italië eveneens een belangrijke inkomstenbron voor de maffia. Om deze problematiek te bestrijden past Italië een grondige screening toe van partijen die overheidsopdrachten willen verwerven. Aangezien bedrijven die in de ene EU-lidstaat zijn gevestigd vrijelijk elders in de Unie activiteiten kunnen ontplooien, bestaat het risico dat door de maffia beheerste bedrijven naar het buitenland uitwijken. Wanneer er in Italië informatie voorhanden zouden zijn dat er sprake is van een door de maffia geïnfiltreerd bedrijf, kan die informatie nu niet worden gedeeld met Nederland of andere landen (zie hoofdstuk 8).

Van activiteiten van door de maffia gecontroleerde bouwbedrijven in ons land lijkt op dit moment geen sprake, maar hier is duidelijk sprake van een criminogeen risico dat ook de aandacht heeft van de Europese Commissie. ■

7 Witwassen in en via Nederland

7.1 INLEIDING

De vraag die in dit hoofdstuk aan de orde komt, is of de Italiaanse maffia witwasactiviteiten in of via Nederland ontplooit. Het is duidelijk dat de maffia over forse financiële middelen beschikt. Informatie van de DIA laat zien dat er tussen 1992 en 2015 in Italië zelf op grond van verschillende wetgeving voor zo'n € 19 miljard aan maffiabezittingen in beslag werd genomen en ruim €7 miljard verbeurd werd verklaard. [182] Het risico bestaat daarom dat de Italiaanse maffia (ook) in Nederland investeert. In een recent wetenschappelijk onderzoek werd nog geconstateerd dat daarvoor geen aanwijzingen waren, maar de bevindingen in het kader van Cerca Trova nuanceren die conclusie. [183]

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op een aantal witwasmogelijkheden. De eerste is dat de Italiaanse criminele groeperingen in ons land opbrengsten uit strafbare feiten investeren in bedrijven.

In het kader van Cerca Trova is gekeken naar infiltratie van de maffia in Nederlandse bedrijven en meer specifiek de Italiaanse horeca (paragraaf 7.2).

Ten tweede wordt er onderzocht welke signalen er zijn dat de maffia misdaadgeld via ons land verplaatst (paragraaf 7.3)

Daarna komen meldingen van ongebruikelijke en verdachte transacties in relatie tot Italië aan de orde (paragraaf 7.4).

Vervolgens komt geldsmokkel door koeriers die via of naar Nederland reizen, aan de orde (paragraaf 7.5).

Paragraaf 7.6 besluit dit hoofdstuk.

7.2 Investeringen in Nederlandse bedrijven

7.2.1 Investeringen in de Italiaanse horeca

Horecagelegenheden met een Italiaanse eigenaar of clientèle kwamen, zoals werd beschreven in hoofdstuk 3, in het verleden in Nederland al naar voren als plaatsen waar 'vertegenwoordigers' van de Italiaanse maffia die hier waren in verband met de drugshandel, elkaar en bijvoorbeeld hun leveranciers of uitvoerende smokkelaars ontmoetten. Ook voortvluchtigen die zich in Nederland schuilhielden, hadden soms contacten met personen die Italiaanse horecagelegenheden exploiteerden of daar werkzaam waren.

[182] Cijfers ontleend aan: http://www1.interno.gov.it/dip_ps/dia/page/rilevazioni_statistiche.html. Ter vergelijking: in Nederland ging het in het tijdvak van 2007 tot 2013 om ongeveer €290 miljoen. Hoewel de periode korter is, biedt dit wel een indicatie van de verschillen. Daarbij moet wel worden aangetekend dat verschillen in wetgeving en opsporingsinspanningen medebepalen hoeveel er kan worden 'afgepakt.'

[183] Savona en Riccardi 2015. Zie ook: www.ocportfolio.eu.

In het project Cerca Trova is daarom nader onderzoek gedaan naar horecagelegenheden waarvan de naam, de exploitant of een werknemer naar voren zijn gekomen in een maffiagerelateerd rechtshulpverzoek, of in een opsporingsonderzoek met maffiaconnecties dat in Nederland zelf werd uitgevoerd. De hardheid van de informatie over de verbinding tussen de gelegenheid en een of meer maffialeden varieert. Het kan slechts gaan om informatie dat een maffialid een bepaalde gelegenheid heeft bezocht. Het kan echter ook betekenen dat er vanuit de gelegenheid hand- en spandiensten werden verleend aan maffialeden. De horeca-gelegenheden in kwestie zijn nader onderzocht, zowel in de registratiesystemen van de Nederlandse opsporingsinstanties, als financieel. Dit leverde initieel een groep van 115 ondernemingen op, die nader werd ingeperkt tot 45 aan de hand van de vraag of de horecagelegenheid in de periode 2009–2013 nog bestond. Daaruit werden 22 ondernemingen geselecteerd waar de signalen van betrokkenheid van de maffia het meest hard waren. In de volgende tabel wordt op hoofdlijnen geschetst welke aandachtspunten bij deze gelegenheden aan de orde waren.

Tabel 7.1 Italiaanse horecagelegenheden met (mogelijke) maffiarelaties (N=22)

Indicator	**Aantal**
Ontmoetingsplaats voor maffialeden/koeriers drugs/geld in relatie tot Italië	8
Ontmoetingsplaats zware criminelen met een niet-Italiaanse nationaliteit	6
Contacten exploitant en maffialeden	8
(Voormalig) exploitant veroordeeld voor artikel 416bis	3
Exploitanten betrokken bij vormen van zware of georganiseerde misdaad	7
Opvallend hoge omzet	9
Opvallend lage omzet	4
Opvallend hoge kosten	6
Opvallend lage kosten	6

De tabel laat zien dat de exploitant in 3 gevallen in Italië veroordeeld was voor het lidmaatschap van de maffia (artikel 416bis) of overgeleverd aan Italië op die verdenking, in combinatie met strafbare feiten als handel in verdovende middelen of witwassen. In 8 horecagelegenheden werden contacten tussen de exploitant en maffialeden vastgesteld, terwijl een even groot aantal zaken dienst deed als ontmoetingsplaats voor leden of voor drugs- of geldkoeriers. 7 Exploitanten waren zelf betrokken bij vormen van criminaliteit, waarbij het ging om drugshandel, maar ook om gevallen van maffiagerelateerde moord.

Wanneer wordt gekeken naar financiële indicatoren die kunnen wijzen op witwassen of (belasting)fraude, blijkt een opmerkelijk hoge omzet het meest voor te komen, maar er zijn ook zaken die juist een opvallend lage omzet hebben. De (loon)kosten zijn bij 6 horecagelegenheden afwijkend hoog, maar in een even groot aantal gevallen opmerkelijk laag.

Onderlinge verwevenheid

De analyse van de 22 Italiaanse restaurants laat zien dat sprake is van sterke onderlinge verwevenheid. Hierbij gaat het meestal niet om zichtbare zakelijke relaties, maar veelal om sociale contacten tussen medewerkers en exploitanten en voorts hebben dezelfde personen bij meerdere van deze restaurants op de loonlijst gestaan. Samenhang is er ook omdat de exploitanten uit dezelfde Italiaanse regio's afkomstig zijn.

Hulp aan voortvluchtige maffialeden

Strafrechtelijke onderzoeken hebben uitgewezen dat maffialeden in enkele Italiaanse horecabedrijven in Nederland onderdak vonden. Zij woonden (al dan niet tijdelijk) boven de zaak en/of waren daar werkzaam in de keuken of bediening.

Horecagelegenheden als ontmoetingsplaats

Zoals in hoofdstuk 3 is beschreven, werden sommige Italiaanse horecagelegenheden al in de jaren tachtig en negentig gebruikt als ontmoetingsplaats. Dat lijkt nu nog steeds het geval. Zo hadden maffialeden die in de afgelopen jaren in Nederland werden aangehouden soms van meerdere van deze gelegenheden kaartjes op zak. Een horecagelegenheid die feitelijk eigendom is van de maffia, of die wordt geëxploiteerd door een 'bevriende' ondernemer, biedt maffiosi een afgeschermde gelegenheid om samen te komen en om, al dan niet in een achterkamertje, zonder risico criminele zaken te bespreken. Behalve 8 horecazaken die vermoedelijk dienst deden als ontmoetingsplaats voor maffialeden, kwamen 6 gelegenheden naar voren als plek waar zware criminelen met een niet-Italiaanse nationaliteit elkaar troffen.

Betrokkenheid bij de handel in verdovende middelen

In 7 van de 22 gevallen was sprake van aan de (eigenaren) van de horecagelegenheid gerelateerde handel in verdovende middelen. In één geval zijn de eigenaren door de rechtbank veroordeeld wegens drugshandel. In een andere casus is de verdachte op verzoek van de Italiaanse autoriteiten aangehouden ter fine van uitlevering aan Italië wegens de handel in verdovende middelen en witwassen. Onder de exploitanten en in de (sociale) netwerken rondom de onderzochte Italiaanse restaurants, bevinden zich veel personen die voorkomen in strafrechtelijke onderzoeken naar de handel in verdovende middelen (veelal cocaïne) of dergelijke antecedenten hebben in Nederland, Italië of andere landen.

Aandachtspunten in de bedrijfsvoering

De bedrijfsvoering van de hier geanalyseerde gelegenheden roept op meerdere punten vragen op. Bij bijna alle 22 gelegenheden vonden één of meerdere – in enkele gevallen zelfs jaarlijks – onduidelijke bedrijfsoverdrachten plaats, hetgeen ook een indicator is voor witwaspraktijken. Het ging bijvoorbeeld om overdracht aan (ex-)werknemers, onder onzakelijke of anderszins afwijkende condities. Een voorbeeld daarvan is een geval waarin de koopsom schuldig werd gebleven zonder dat er aanvullende zekerheden waren bedongen. Dit riep de vraag op of de onderneming wel daadwerkelijk was overgedragen en dat de nieuwe exploitant slechts een stroman was. Ook in andere gevallen bestaan vermoedens van stromanschap, aangezien eigendomsoverdrachten vooral plaatsvinden wanneer iemand strafrechtelijk in beeld komt. [184]

Meermalen is geconstateerd dat na de verkoop van een Italiaans restaurant, een familielid van de verkoper (al dan niet middels een uitzendbureau) looninkomsten bij het nieuwe bedrijf genoot, zonder dat duidelijk was of daar feitelijke werkzaamheden tegenover stonden. Ook lijkt er misbruik te worden gemaakt van de rechtsvorm vennootschap onder firma, aangezien te pas en te onpas vennoten toe- en uittreden, waarbij de tegenprestatie (inbreng van kapitaal of arbeid) onduidelijk dan wel onzakelijk is. Voorts bleek bij controles door de Belastingdienst dat in enkele van de onderzochte ondernemingen meerdere personen met de Italiaanse nationaliteit werkten, waarvan in Nederland geen woon- of verblijfsadres bekend was, dan wel dat er personen werkten die niet op de loonlijst stonden. Mogelijk ging het hier om slachtoffers van arbeidsuitbuiting, aangezien in de loonadministratie bijzonder lage salarissen werden verantwoord.

[184] Hiermee worden verhaalsobjecten buiten het zicht van opsporingsdiensten en Belastingdienst gehouden, waardoor het afpakken van crimineel geld en de invordering van belastingschulden worden gefrustreerd.

Belastingontduiking

Een deel van de 22 ondernemingen voldoet niet aan de administratieve en overige fiscale verplichtingen. Er is onder meer sprake van een gebrekkige wijze van boekhouden en in één geval werd bij een doorzoeking een dubbele kasadministratie ('zwart' kasboek) aangetroffen.
Dergelijke omstandigheden kunnen een indicatie zijn dat omzet wordt verzwegen. Door te weinig omzet in de administratie te verantwoorden en bij de Belastingdienst aan te geven, wordt over dat gedeelte van de omzet geen omzetbelasting (BTW) afgedragen. [185] De gelden die hiermee vrijkomen, worden veelal aangewend om enerzijds loon 'zwart' uit te betalen en anderzijds worden ze door de ondernemer aan het ondernemingsvermogen onttrokken ten behoeve van privébestedingen. Hierdoor worden er te weinig loonbelasting en sociale premies afgedragen en over de verzwegen winst geen inkomsten- en/of vennootschapsbelasting geheven. Daarnaast was regelmatig sprake van vage, niet nader gespecificeerde kostenposten. Er zal verder (boeken)onderzoek verricht moeten worden om vast te kunnen stellen of het reële of gefingeerde kosten betreft. Naast het mislopen van belastinginkomsten, treedt er concurrentievervalsing op ten opzichte van ondernemers die wel aan hun fiscale verplichtingen voldoen.

Witwassen

Horecagelegenheden kunnen ook worden gebruikt om crimineel geld wit te wassen. Ten eerste kan de gelegenheid zelf worden opgezet of overgenomen met geld dat afkomstig is uit illegale activiteiten. Bij de hier onderzochte gelegenheden was meermaals sprake van een onduidelijke herkomst van het geld waarmee ze werden aangekocht of waarmee nieuwe vennoten zichzelf inkochten. Meerdere ondernemers verklaarden niet meer goed te weten wat het aankoopbedrag precies was en koopovereenkomsten bleken niet (direct) voorhanden te zijn. Bij de bedrijfsovernames van de hier geanalyseerde horecaondernemingen of bij uit- en toetreding van vennoten, of vervreemding van aandelen, was bijvoorbeeld nauwelijks sprake van vergoedingen voor goodwill en/of stille reserves. Dat zou erop kunnen wijzen dat die onder de tafel worden betaald. [186]

Een tweede witwasmogelijkheid is het verhogen van de reguliere omzet met geld dat een illegale herkomst heeft. Zoals hierboven werd aangegeven, hadden 9 van de 22 gelegenheden een opvallend hoge omzet. Het kunstmatig verhogen van de omzet is echter ingewikkeld, aangezien de Belastingdienst bijvoorbeeld beoordeelt of de hoeveelheid ingekochte producten of grondstoffen daarmee in verhouding staat. Ook met de inkoop moet dus worden gefraudeerd. Dit maakt deze witwasmethode relatief omslachtig, vooropgesteld dat een adequate bedrijfsadministratie wordt gevoerd. In de onderhavige gevallen ontbrak het daar nogal eens aan. Wanneer op deze wijze wordt gefraudeerd, kan dat voorts een reden zijn om de zaak regelmatig, althans op papier, van eigenaar te laten veranderen.

[185] Wellicht ten overvloede: het opzettelijk doen van een onjuiste of onvolledige bij de belastingwet voorziene aangifte waarvan het gevolg is dat er te weinig belasting wordt geheven, is een misdrijf dat strafbaar is gesteld in art. 69, tweede lid van de Algemene wet inzake rijksbelastingen en kan ook dienen als gronddelict voor witwassen. Zie: Hoge Raad d.d. 7 oktober 2008, nr. 03511/06 (ECLI:NL:HR:2008:BD2774).

[186] Normaliter bestaat de overdrachtsprijs van een onderneming uit een tweetal componenten: een vergoeding voor de waarde van de aanwezige bezittingen (meestal de inventaris en voorraden) minus de schulden, alsmede een bedrag voor overgedragen goodwill. In de prijs die betaald wordt voor de activa kunnen stille reserves schuilen indien de economische veroudering minder snel was dan de gepleegde afschrijving. Goodwill bedingt men als er sprake is van bijdragen aan de winstgevendheid door factoren die minder eenvoudig in geld waardeerbaar zijn. Gedacht kan worden aan de gunstige ligging van de onderneming of de uitzonderlijke kwaliteit van het personeel (zoals de chef kok). Zelfgekweekte goodwill wordt niet als balanspost opgenomen, overgenomen goodwill daarentegen wel.

Nadere duiding

De vraag die de bovenstaande analyse oproept, is of de 22 onderzochte bedrijven op aspecten in de bedrijfsvoering fundamenteel afwijken van de gemiddelde Italiaanse horeca in Nederland. Als dat zo is, kan dit namelijk risicofactoren opleveren die indicatief zouden kunnen zijn voor maffiabetrokkenheid. Een zoekslag liet zien dat er in Nederland in totaal 1.205 horecagelegenheden zijn die als 'Italiaans' kunnen worden gekwalificeerd (waarbij de 22 maffiagerelateerde gelegenheden niet zijn meegerekend).

Wanneer wordt gekeken naar de jaren 2009-2013 blijkt dat, in vergelijking met de rest van de Italiaanse horeca, de omzet van de 22 bedrijven sterk schommelt en in 2010 en 2013 meer dan 20 procent afwijkt van de branche. Ten tweede werken in de Italiaanse horeca gemiddeld 25 tot 50 procent meer personen dan in de maffiagerelateerde bedrijven, terwijl bij de laatsten de loonkosten in sommige jaren aanzienlijk (50-80 procent) hoger liggen dan gemiddeld en in 2013 juist weer 25 procent lager. Opvallend is dat de 'verdachte' bedrijven per stuk gemiddeld tweemaal zoveel belasting afdroegen als gemiddeld in de Italiaanse horecabranche. De maffiagerelateerde ondernemingen maken dan ook vaker winst: slechts 35 procent draaide enkel quitte of met verlies, terwijl dat bij de reguliere bedrijven 71 procent was.

Bij elkaar is dus sprake van aanzienlijke afwijkingen en schommelingen waarvan de oorzaak onduidelijk is. Daarbij moet wel worden meegewogen dat de 'verdachte' groep slechts 22 bedrijven omvat, waardoor de gevoeligheid voor fluctuaties groot is, bijvoorbeeld omdat de zaak enige tijd gesloten is omdat van exploitant wordt veranderd. Voorts moet een zekere voorzichtigheid in 8 worden genomen omdat bij deze vergelijking niet is gecontroleerd voor allerlei andere factoren, zoals aard en omvang van de bedrijven, locaties, enzovoorts.

7.2.2 Investeringen in overige bedrijvigheid

Hoewel niet kan worden uitgesloten dat de maffia nog in andere vormen van bedrijvigheid actief is in Nederland, zijn daarvan maar beperkt signalen ontvangen.

Een eerste opmerkelijke casus betrof een zakenman van Siciliaanse herkomst die bij de Nederlandse politie in beeld kwam toen hij namens een Italiaanse criminele groepering contacten legde met een bekende Nederlandse drugscrimineel, in verband met de aankoop van een partij verdovende middelen. De voornoemde zakenman was eigenaar van een (inmiddels failliet) bedrijf dat informatiediensten leverde, ook aan Nederlandse overheidsinstanties. De firma had door zijn activiteiten toegang tot gevoelige informatie, die ook voor wetsovertreders zeer waardevol kan zijn. De verdenkingen met betrekking tot de verdovende middelen hebben niet geleid tot een veroordeling.

In de tweede plaats bleken enkele kledingzaken in negatieve zin naar voren te komen in opsporingsonderzoeken. Het ging hierbij om personen die in verband werden gebracht met strafbare feiten (drugshandel, wapenroof bij een schietvereniging), die ook een kledinghandel hadden. In hoeverre hier sprake is van toeval, dan wel of de kledinghandel functioneel was voor het plegen van de strafbare feiten, kon niet worden vastgesteld.

Tot slot was – een geval van een iets andere orde – een Nederlands ingenieursbureau betrokken bij de bouw van een Zuid-Italiaans windmolenpark waar de Italiaanse opsporingsautoriteiten onderzoek naar deden vanwege het vermoeden dat de 'Ndrangheta erin had geïnvesteerd. De hoofdaannemer was een Duits bouwbedrijf, dat de feitelijke activiteiten overliet aan een Italiaanse firma. Het Duitse bedrijf had ook het Nederlandse bureau ingehuurd. Ter plaatse had dit bureau regelmatig contact met leden van de 'Ndrangheta.

Voorts werkte het samen met een Italiaans ingenieursbureau. De directeuren van beide bureaus waren tot kort geleden gezamenlijk eigenaar van Nederlandse vennootschappen. Het Italiaanse ingenieursbureau wordt in het Italiaanse onderzoek als verdachte beschouwd. Het windmolenpark is door de Italiaanse autoriteiten in beslag genomen.

7.3 Geldstromen via Nederland

Nederland heeft een verhoudingsgewijs grote financiële sector en er lopen omvangrijke geldstromen via ons land. In Italië wordt daarom wel de vraag gesteld, bijvoorbeeld ook door de parlementaire antimaffiacommissie, of er ook Italiaans misdaadgeld via ons land wordt verplaatst. [188] Uit de casuïstiek komt inderdaad een enkel geval naar voren. In één zaak ging het om het voornemen om €125 miljoen vanuit Italië naar Azië door te boeken, via de zakelijke rekening van een Italiaans restaurant in Nederland. De eigenaar van dit restaurant was eerder naar voren gekomen in opsporingsonderzoeken naar de smokkel van cocaïne vanuit Zuid-Amerika en van XTC naar Australië. Of de Italiaanse maffia bij deze geldtransactie betrokken was, kon niet worden vastgesteld: wel was bekend dat het restaurant een ontmoetingsplaats van maffialeden was. De transactie heeft – voor zover bekend – geen doorgang gevonden.

In een tweede voorbeeld deden de Italiaanse autoriteiten onderzoek naar geldtransacties van een familie van de Cosa Nostra, ter waarde van ongeveer €50 miljoen. Dit geld was ter beschikking gesteld aan een Nederlands bedrijf waarvan één van de clanleden enig aandeelhouder was, dat het investeerde in *private equity* fondsen.

Vanwege het risico dat maffiageld meelift met legale geldstromen tussen Nederland en Italië, is binnen het project Cerca Trova onderzocht welke financiële relaties er bestaan tussen Nederlandse en Italiaanse bedrijven. Daarbij is onder andere bezien welke Italiaanse natuurlijke personen, of naar Italiaans recht opgerichte rechtspersonen, als aandeelhouder betrokken zijn bij Nederlandse vennootschappen. Hieruit bleek dat de aandeelhouders slechts in een beperkt aantal gevallen natuurlijke personen met de Italiaanse nationaliteit waren. Het overgrote deel betrof rechtspersonen, met name aandelenvennootschappen. Regelmatig treedt een *fiduciaria* (trustmaatschappij), *finanziari* (financieringsmaatschappij) of *investimenti* (investeringsmaatschappij) op als Italiaanse aandeelhouder. Dit zijn per definitie tussenpersonen die geld van derden beheren. Het achterhalen van de feitelijke belanghebbenden was in het licht van de hier uitgevoerde beperkte inventarisatie niet doenbaar. De onderstaande tabel laat het aantal Nederlandse vennootschappen zien met een (of meerdere) Italiaanse aandeelhouder(s). Veelal zijn zij enig aandeelhouder of hebben ze een meerderheidsbelang.

Tabel 7.2 Nederlandse vennootschappen met Italiaanse aandeelhouders

Jaar	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal vennootschappen	989	908	929	831	573

Tussen 2008 en 2012 is het aantal bedrijven met Italiaanse aandeelhouders gedaald met ruim 42%. Soms zijn de bedrijven aandeelhouder van meerdere Nederlandse vennootschappen. Voorts hebben zij, naast een houdster- of trusteemaatschappij, vaak ook één of meerdere dochtermaatschappijen opgericht waarin bijvoorbeeld de feitelijke bedrijfsactiviteiten in Nederland plaatsvinden (de werkmaatschappijen). De Nederlandse vennootschappen met Italiaanse aandeelhouders, bezitten vaak weer aandelenbelangen in Italiaanse vennootschappen. Deelnemingen in Roemenië en Spanje komen eveneens relatief vaak voor,

[188] Forgione 2010, p. 16.

maar daarnaast heeft men die ook in Canada en landen in Latijns-Amerika. In de praktijk zijn de meeste in Nederland gevestigde aandelenvennootschappen actief als houdster-, financierings- of trustmaatschappij.

Vanwege het risico dat ze worden misbruikt om crimineel geld te verplaatsen, hebben trustkantoren de aandacht van opsporingsinstanties. In 2015 deed het Openbaar Ministerie in de zaak Trust EU onderzoek naar een groep trustbedrijven die verdacht worden van betrokkenheid bij het witwassen van €123 miljoen ten behoeve van tientallen bedrijven uit onder andere Italië, Duitsland en Spanje. In januari 2015 werd een doorzoeking uitgevoerd bij een trustkantoor in Nijmegen, wegens het niet volledig verstrekken van informatie. In 2014 werden eveneens strafrechtelijke onderzoeken gestart tegen trustkantoren in Amsterdam, Amstelveen en Eindhoven wegens het nalaten van het verplichte cliëntenonderzoek. [189]

Een nadere beschouwing van geldstromen die vanuit Italië naar Nederlandse vennootschappen vloeien, laat zien dat deze gelden doorgaans slechts kort in Nederland blijven of feitelijk alleen op papier door ons land geleid worden. Dat misbruik van doorstroomvennootschappen niet ondenkbaar is wordt door verschillende voorbeelden geïllustreerd.

Een eerste zaak kwam aan het rollen omdat een accountant vermoedde dat de economische eigenaar van een Nederlandse doorstroomvennootschap waarvoor hij werkzaam was, een stroman was. Bovendien was sprake van een bankrelatie met een Zwitserse bank die in verband wordt gebracht met de maffia en witwassen. Een van de aandeelhouders van het Nederlandse bedrijf was op zijn beurt betrokken bij de ontwikkeling van een vakantieresort op een eiland in de Caraïben, ten behoeve van de voornoemde bank en een Italiaans investeringsfonds. Zelf nam het deel in een op de Nederlandse Antillen gevestigde naamloze vennootschap, die (op papier) fungeerde als ontwikkelaar van het vakantieresort. Feitelijk werden de werkzaamheden verricht door een Italiaans bouwbedrijf dat daarvoor ook een Nederlandse vennootschap had opgezet. Hoewel in deze casus vooralsnog geen strafbare feiten zijn gepleegd of maffiabetrokkenheid is vastgesteld, kan wel worden geconstateerd dat sprake is van versluiering.

Een tweede voorbeeld betreft rechtshulpverkeer in het licht van een Italiaans opsporingsonderzoek naar witwassen van geld dat mogelijk afkomstig was van de Cosa Nostra. Het kapitaal werd vanuit het buitenland via Nederland in Italiaanse bedrijven geïnvesteerd, waarmee onder meer vastgoed werd opgekocht dat door de Italiaanse autoriteiten was ontnomen van de maffia. Nederlandse vennootschappen waren aandeelhouder van deze Italiaanse ondernemingen. Het beheer over de Nederlandse vennootschappen werd gevoerd door een in Amsterdam gevestigd trustkantoor. Het totaal ingelegde bedrag kwam in de buurt van de €2 miljard. Of daar 'besmet' geld bijzat en zo ja hoeveel, viel op het moment van schrijven nog niet te zeggen.

In een derde voorbeeld valt een vergelijkbare constructie te zien. Hier werd geld geïnvesteerd in toeristische activiteiten in het noorden van Italië, met ditmaal de 'Ndrangheta als de vermoedelijke opdrachtgever. Twee investerende bedrijven waren deelnemingen van een in Nederland gevestigde BV. Nader onderzoek wees uit dat een op de Nederlandse Antillen gevestigde NV de moedermaatschappij was. Het beheer hierover werd gevoerd door een Nederlands trustkantoor, dat optrad namens een op de Bahamas gevestigd *private equity*-fonds. Inkomende geldstromen bij de NV waren afkomstig uit allerlei landen. Uitgaande geldstromen liepen naar Italië, maar ook naar Zwitserland. Behalve in toeristische activiteiten bleek de NV ook deelnemingen te hebben in andere Italiaanse bedrijven en in een ander *private equity*-fonds.

[189] *FD.nl*, 'Trustkantoren in het vizier van OM en DNB', 20 februari 2015.

In een vierde zaak ging het om de bouw van een toeristisch ressort in het zuiden van Italië, waarbij de Italiaanse DIA de hand van de 'Ndrangheta vermoedde. Hierbij waren 3 Nederlandse bedrijven betrokken. 2 Daarvan waren bouwbedrijven. Via een derde in ons land gevestigde firma, werd € 4 miljoen in het vakantieressort geïnvesteerd. Dit laatstgenoemde bedrijf kon in verband worden gebracht met een Nederlands-Italiaanse familie. In deze zaak kon niet worden vastgesteld of de in Nederland gevestigde bedrijven op de hoogte waren van de mogelijke betrokkenheid van de 'Ndrangheta bij het vakantiepark en evenmin of het vanuit Nederland geïnvesteerde bedrag geld van de maffia was, dat met een U-bocht via ons land werd teruggesluisd.

7.4 Meldingen van ongebruikelijke en verdachte transacties

In de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) is de Financial Intelligence Unit-Nederland (FIU-Nederland) aangewezen als de autoriteit waar meldplichtige partijen ongebruikelijke transacties moeten melden. Deze meldingen worden vervolgens geanalyseerd door FIU-Nederland om transacties en geldstromen bloot te kunnen leggen die mogelijk in verband staan met witwassen, terrorismefinanciering of daaraan gerelateerde misdrijven. Indien ongebruikelijke transacties verdacht zijn verklaard door het hoofd van de FIU-Nederland, worden deze aan de handhavings- en opsporingsdiensten ter beschikking gesteld. Aan de jaaroverzichten van de FIU-Nederland [190] zijn de navolgende gegevens ontleend.

Tabel 7.3 Ongebruikelijke en verdachte money transfers afkomstig uit Italië 2007-2012

Jaar	Ongebruikelijk	Totaalbedrag	Verdacht	Totaalbedrag
2007	6.128	niet vermeld	2.278	niet vermeld
2008	6.822	niet vermeld	1.341	niet vermeld
2009	3.263	niet vermeld	609	niet vermeld
2010	2.569	niet vermeld	747	niet vermeld
2011	2.272	€ 2.612.000	282	€ 546.000
2012	1.402	€ 1.175.500	360	€ 571.000

Van 2003 tot en met 2012 stond Italië als herkomstland van in Nederland geregistreerde ongebruikelijke en verdachte transacties vrijwel steeds op de eerste plaats. Alleen in 2009 zakte ons land voor wat betreft de verdachte transacties naar de tweede plek. [191] Vanaf 2013 rapporteert de FIU-Nederland op een andere manier. In dat jaar stond Italië nog op de derde plaats met 22 ontvangen meldingen, maar kwam het land niet voor in de top 5 van uitgaande verzoeken van de FIU-Nederland. [192] In het jaaroverzicht over 2014 is Italië ook weggevallen uit de top 5 van landen waarvan de FIU-Nederland meldingen ontvangt of heen stuurt.

In 2012 voerde FIU-Nederland een nadere analyse uit van de aan Italië gerelateerde meldingen. Aan de hand van het rapport 'de 'Ndrangheta in Nederland' werden typologieën opgesteld die leidden tot de detectie van 'netwerken en onderliggende verbanden tussen transacties en personen, die te relateren waren aan leden en ondernemingen met contacten binnen de Italiaanse maffia.' [193] De informatie werd gebruikt in opsporingsonderzoeken en ook kondigde de FIU-Nederland aan dat de typologieën vertaald zouden worden naar

[190] https://www.fiu-nederland.nl/nl/over-fiu/jaaroverzicht

[191] Jaaroverzicht 2006 FIU-Nederland, p. 49-50; Jaaroverzicht 2007, p. 76-78; Jaaroverzicht 2008, p. 108; Jaaroverzicht 2009, p. 52-53; Jaaroverzicht 2010, p. 60; Jaaroverzicht 2011, p.. 53; Jaaroverzicht 2012, p. 63-64.

[192] Jaaroverzicht 2013, p. 23, 50.

[193] Jaaroverzicht 2012, p. 27.

nieuwe richtlijnen voor de meldplichtigen. Of dit een daling heeft veroorzaakt, of dat het aantal meldingen ten aanzien van andere landen is toegenomen, is bij het project Cerca Trova niet bekend.

7.5 Geldsmokkel naar of via Nederland

Tot slot kunnen op kleinere schaal geldstromen worden waargenomen die door Nederland lopen, in de vorm van geldkoeriers die via Schiphol reizen. In de Europese Unie is melding van in- en uitvoer van contante geldbedragen van € 10.000 en hoger verplicht op grond van antiwitwaswetgeving. [194] In 2014 was Italië het vaakst het herkomstland van door het Samenwerkingsverband Liquide Middelen op Schiphol in beslag genomen contante geldbedragen.

Er worden op de luchthaven, om te beginnen, met enige regelmaat – bij tijden zelfs zeer frequent – Italianen gecontroleerd met criminele antecedenten, die geldbedragen bij zich hebben die net onder de meldgrens liggen. Vooral vanuit Napels, Rome en Milaan vliegen zij naar Nederland met bedragen tussen de € 4.000 en € 7.000. Zij verblijven doorgaans slechts één of enkele dagen in ons land. Bij de controles worden opvallend vaak biljetten van € 20 aangetroffen. Dit kan betekenen dat het geld in Italië verdiend is met drugshandel, aangezien verdovende middelen op straat veelal met deze biljetten betaald worden. [195]

De gecontroleerde personen geven verklaringen over de herkomst of het bestedingsdoel van het aangegeven of aangetroffen contante geld die waarschijnlijk en soms aantoonbaar onjuist zijn. Zo werden in maart 2013 twee afzonderlijk van elkaar reizende personen gecontroleerd, die vanuit Napels naar Nederland waren gevlogen. De eerste persoon, die volgens zijn eigen verklaring in het verleden in Italië veroordeeld was wegens lidmaatschap van de Camorra, had net iets minder dan €10.000 bij zich, de ander ongeveer €7.500, waardoor mogelijk sprake was van 'smurfen.' [196] Beiden verklaarden dat het geld bedoeld was als aanbetaling voor de aankoop van een restaurant in Amsterdam. Navraag bij de restauranteigenaar wees uit dat die van niets wist: hij was helemaal niet van plan om zijn zaak te verkopen en had evenmin een afspraak met de gecontroleerde personen. Doordat de niet aangegeven bedragen relatief klein zijn, gaat het Openbaar Ministerie meestal niet over tot vervolging wegens witwassen en wordt slechts een fiscale strafbeschikking uitgereikt.

Een opvallende groep reizigers in dit verband zijn Nederlandse ingezetenen die een bijstandsuitkering genieten en die voor één of enkele dagen naar Italië of Zwitserland vliegen. Op de terugweg hebben zij bedragen bij zich van tussen de € 750 en € 5.000. Zij verklaren het geld van familie of vrienden te hebben gekregen om in het levensonderhoud te kunnen voorzien in Nederland. De Douane vermoedt echter dat voor mensen die het financieel moeilijk hebben, het optreden als geldkoerier ook een bijverdienste kan zijn. [197]

Behalve kleine bedragen, worden ook regelmatig hogere sommen aan contant geld aangetroffen die niet zijn aangegeven en die door koeriers op het lichaam worden gedragen of in de hand- of ruimbagage zijn verstopt. Vooral reizigers naar China die vanuit Italië, Spanje of Portugal via Nederland vliegen en op de luchthaven

[194] In Nederland dient die melding middels een zogeheten aangifte Liquide Middelen te geschieden. Indien er sprake is van (grove) schuld of opzet bij het niet voldoen aan de Europese aangifteplicht Liquide middelen reikt de Douane een fiscale strafbeschikking (FSB) uit. De hoogte van de FSB is afhankelijk van de hoogte van het niet aangegeven bedrag en de mate van schuld dan wel opzet. Sinds 7 juli 2014 bedraagt de maximale boete € 8.100 (categorie 3) ingeval van 'grove schuld' en voor opzettelijke schending van de aangifteplicht € 20.250 (categorie 4).

[195] Jaaroverzicht Liquide Middelen 2014 definitief, p. 42-43.

[196] 'Smurfen' is een onderdeel van het witwasproces waarbij grote contante geldbedragen worden opgesplitst in meerdere kleinere die net onder de meldgrens of de aangifteplicht betreffende de in- en uitvoer van liquide middelen blijven.

[197] Jaaroverzicht Liquide Middelen 2014 van het Expertisecentrum Liquide Middelen van Douane Schiphol Passagiers, p. 45.

Schiphol aangifte ten uitvoer behoren te doen, lijken deze verplichting vrij massaal te schenden, zo constateerde de Douane in 2014. [198]

Op 22 maart 2014 droeg de Douane op Schiphol een passagier met de Colombiaanse en Italiaanse nationaliteit over aan de FIOD, omdat deze man met ruim €200.000 in een koffer met dubbele bodem op weg was naar Colombia, via Panama. Uit het onderzoek bleek dat hij vermoedelijk ook in Amsterdam en België was geweest.

Een andere casus betrof een vrouw die in 2014 werd aangehouden op de luchthaven Schiphol op verdenking van witwassen, omdat zij €14.000 in haar vagina had verstopt. Zij bleek de eerste 6 maanden van 2014 8 keer op en neer te zijn gereisd tussen Italië en Nederland, waarbij ze reisde via Eindhoven Airport en Schiphol. In oktober 2014 werd dezelfde vrouw op het vliegveld van Rome aangehouden met in haar bezit ongeveer 900 gram heroïne. [199]

Waar het contante geld voor bedoeld is, blijft meestal onduidelijk. Het kan zowel voor de aankoop van illegale als legale goederen bedoeld zijn, waarbij in het laatste geval wellicht *cash* wordt betaald om de transactie buiten het zicht van de Nederlandse of Italiaanse fiscus te houden. Het is ook mogelijk dat het geld wordt geïnvesteerd in bedrijven of afgestort op Nederlandse bankrekeningen.

7.6 Besluit

Sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw is al bij de opsporingsdiensten bekend dat de maffiagroeperingen Italiaanse horecabedrijven in Nederland misbruiken om criminele activiteiten te faciliteren. Ook is mogelijk sprake van witwassen in de vorm van de aankoop van horecabedrijven met geld dat afkomstig is uit strafbare feiten. In het project Cerca Trova zijn 22 Italiaanse horecagelegenheden in beeld gekomen waar van de voornoemde problemen (mogelijk) sprake is. Op een totaal van 1.205 Nederlandse horecazaken die als 'Italiaans' gekwalificeerd kunnen worden, is de aanwezigheid van enkele tientallen louche gelegenheden op zichzelf niet schokkend. Een beperkte vergelijkende analyse die in het kader van het project Cerca Trova werd uitgevoerd, laat echter zien dat er naast de 22 bedrijven die in beeld kwamen, er wellicht nog andere ondernemingen zijn die aandacht verdienen. Verder strafrechtelijk en fiscaal onderzoek zou daar klaarheid in kunnen brengen. Signalen dat de maffia daarnaast nog substantieel investeert in andere vormen van bedrijvigheid in Nederland, ofwel om daarmee criminele activiteiten als drugshandel of vermogenscriminaliteit te faciliteren, ofwel om inkomsten uit te verkrijgen (of beide), op 1 branche na, zijn niet naar voren gekomen.

Tijdens het project Cerca Trova is in beperkte mate gekeken naar geldstromen met het oogmerk van witwassen die via ons land lopen. Diverse voorbeelden laten zien dat in dit verband het risico bestaat dat trustkantoren worden misbruikt om crimineel geld te verplaatsen. In enkele rechtshulpverzoeken die uit Italië werden ontvangen, was sprake van vermoedens dat de maffia geld witwast door middel van constructies waarbij ook Nederlandse rechtspersonen worden ingezet. Hard aantonen dat het gaat om maffiageld en hoe omvangrijk deze kapitaalstromen zijn, was met de middelen waarover de informatiecel binnen het project Cerca Trova beschikte, niet mogelijk. Daarvoor is diepgaand internationaal opsporingsonderzoek nodig. ■

[198] Jaaroverzicht Liquide Middelen 2014, p. 27.

[199] Jaaroverzicht Liquide Middelen 2014, p. 43.

8 De aanpak van de Italiaanse maffia in Nederland

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de vraag aan de orde welke maatregelen kunnen worden getroffen om de invloed van de Italiaanse maffia in Nederland te verminderen. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen preventieve maatregelen, zowel in brede als enge zin en repressieve activiteiten, die bijdragen aan de opsporing en vervolging. In dit hoofdstuk komen ook de knel- en verbeterpunten die in het kader van Cerca Trova werden geconstateerd, aan de orde.

Om te beginnen gaat het hoofdstuk in op de preventie van maffia-invloed in Nederland (paragraaf 8.2).

Vervolgens staan de aandachtspunten ten aanzien van de opsporing van de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland centraal (paragraaf 8.3).

Paragraaf 8.4 besluit dit hoofdstuk.

8.2 Preventie van maffia-invloed in Nederland

Preventiemaatregelen kunnen op verschillende niveaus worden onderscheiden. In deze paragraaf gaan we enerzijds in op meer algemene preventiemaatregelen, die eerst en vooral betrekking hebben op de vraag waarom Nederland aantrekkelijk is voor de maffia en anderzijds op meer specifieke maatregelen, die het voor de maffia moeilijker maken om hier illegale activiteiten te ontplooien. Daarbij gaat het in meer algemene zin om maatregelen die betrekking hebben op de rol van Nederland als 'drugsrotonde' en meer specifiek om de preventieve screening van rechtspersonen en natuurlijke personen op banden met de maffia, alsmede andere barrières die kunnen worden opgeworpen.

8.2.1 De rol van Nederland als 'drugsrotonde'

Het uitgevoerde onderzoek laat zien dat veel rechtshulpverkeer ten aanzien van de Italiaanse maffia in Nederland betrekking heeft op de handel in verdovende middelen. Dat geldt ook voor aanpalende zaken: ons land is waarschijnlijk ook aantrekkelijk voor latitanti omdat zij hier gemakkelijker dan in de meeste andere Europese landen, kunnen worden ingezet bij de drugshandel. Voorts mag niet worden uitgesloten dat investeringen in bepaalde bedrijvigheid mede worden gedaan omdat deze, zoals de horeca, faciliterend kan zijn aan de handel in verdovende middelen. Wanneer Nederland in algemene zin minder aantrekkelijk wordt als 'drugsrotonde', heeft de Italiaanse maffia vanuit verschillende invalshoeken minder reden om zich op ons grondgebied te manifesteren. Dat geldt overigens niet alleen voor Italiaanse criminele groeperingen. Vanzelfsprekend besteden de Nederlandse opsporingsinstanties al veel van hun recherchecapaciteit aan de bestrijding van drugsimport, -productie en –handel, maar het is de vraag of zij voldoende inzicht hebben in criminele groeperingen die niet in ons land zelf gebaseerd zijn, zeker wanneer die niet direct met in Nederland woonachtige criminelen samenwerken. Om daarop zicht te krijgen is het benutten van informatie die afkomstig is uit het buitenland en die beschikbaar komt bij de uitvoering van rechtshulpverzoeken,

essentieel. Eerder onderzoek laat zien dat het systematisch benutten van informatie uit het buitenland niet het sterkste punt van de Nederlandse opsporingsinstanties was. [200]

De ervaringen in het project Cerca Trova leren dat bij het opvolging geven aan Italiaanse rechtshulpverzoeken in de regel wordt gekozen voor een minimalistische invulling. Het beeld van de activiteiten van de Italiaanse maffia in ons land, niet alleen in relatie tot verdovende middelen, blijft daardoor vager dan wenselijk. Dat geldt met name voor de export van verdovende middelen vanuit Nederland naar Italië. De beschikbare informatie laat zien dat het vaak om kleinschalige smokkelzendingen ('kilohandel') gaat, waaraan in Nederland weinig opsporingsprioriteit wordt gegeven. Logischerwijs is over de aard en omvang van dergelijke transporten tijdens het project Cerca Trova weinig bekend geworden.

8.2.2 Preventieve screening op banden met de maffia

De Italiaanse antimaffia-wetgeving besteedt veel aandacht aan het voorkomen dat bedrijven die banden hebben met de maffia, overheidsopdrachten kunnen verwerven. In Nederland biedt de Wet Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het Openbaar Bestuur (BIBOB) dezelfde mogelijkheid en is bovendien, meer dan in Italië, voorzien in het doorlichten van aanvragers van vergunningen in economische sectoren die kwetsbaar worden geacht voor misbruik door de georganiseerde misdaad, zoals de horeca, de prostitutie, afvalverwerking en kansspelen.

Het is momenteel in de Europese Unie een serieus knelpunt dat bedrijven enerzijds in de hele Unie kunnen werken, of dat natuurlijke en rechtspersonen in een andere lidstaat een bedrijf kunnen beginnen, terwijl anderzijds het juridische en organisatorische kader voor de uitwisseling van strafrechtelijke en fiscale informatie ten behoeve van bestuurlijke doeleinden, niet op orde is. [201] Nederland stelt zich daarom op het standpunt dat buitenlandse verzoeken om dergelijke informatie te verstrekken ten behoeve van administratieve procedures, zoals screening van bedrijven die een *documentazione antimafia* willen verkrijgen om in Italië overheidsopdrachten te kunnen uitvoeren of vergunningen te verkrijgen, niet worden gehonoreerd, hoewel bestaande verdragen daarvoor in principe wel een zekere ruimte bieden.

Het probleem van de uitwisseling van strafrechtelijke en fiscale informatie voor bestuurlijke doeleinden, heeft de aandacht van de Europese Commissie. De Commissie kan echter niet op eigen initiatief regelgeving ter zake ontwikkelen, bij gebrek aan een daartoe strekkend mandaat. Initiatieven zullen daarom vanuit de Lidstaten moeten komen, die ook eventuele bilaterale overeenkomsten kunnen sluiten. [202]

De huidige situatie houdt het gevaar in dat de Italiaanse maffia de strikte antimaffia-wetgeving in eigen land probeert te omzeilen door haar misdaadkapitaal te investeren in legale bedrijfsactiviteiten in Nederland, of dat ze via het oprichten of deelnemen in bedrijven in ons land alsnog overheidsopdrachten kan verwerven in Italië. Een goede screening is essentieel om dergelijke vormen van ondermijning tegen te gaan.

Uit Italië is bekend dat de maffia van oudsher actief is in de bouwbranche en de afvalbranche. Er zijn (vooralsnog) geen aanwijzingen gevonden die duiden op directe of indirecte maffiabetrokkenheid bij de aanbestedingsprocedures en de uitvoering van grootschalige bouwprojecten in Nederland, maar hier

[200] Zie bijvoorbeeld Spapens en Fijnaut 2005, Fijnaut e.a. 2005, Spapens 2008.

[201] Spapens e.a. 2015.

[202] Zo wordt momenteel gediscussieerd over de vraag of het Beneluxverdrag inzake politiesamenwerking van 2004 aangevuld kan worden met desbetreffende bepalingen.

bestaat wel een risico. In 2004 stelde de Duitse politie in het onderzoek *Cosa Finta* al vast dat een voornamelijk uit Italianen bestaande criminele groep, die vermoedelijk aan de maffia gelieerd was, betrokken was bij grootschalige fraude rondom bouwprojecten in Duitsland, waarbij eveneens aanhoudingen in Nederland werden verricht. [203]

Het gebrek aan mogelijkheden voor goede screening brengt, tot slot, een risico van een andere orde met zich mee. Ook personen die aan de maffia gerelateerd zijn en zich in ons land vestigen, kunnen niet adequaat worden doorgelicht, bijvoorbeeld wanneer zij voor gevoelige functies in aanmerking willen komen. Er werden enkele voorbeelden aangetroffen van aan de maffia gelieerde personen die werkzaam waren op plekken die bijzonder waardevol kunnen zijn voor criminelen, zoals op Schiphol en bij de politie.

8.2.3 Overige preventiemaatregelen

Behalve screening van bedrijven en personen die in Nederland vergunningen of overheidsopdrachten willen verwerven, kunnen nog andere preventieve barrières worden opgeworpen om de werkzaamheden van de maffia op Nederlands grondgebied te bemoeilijken. Opsporingsinstanties in ons land werken in dat licht vaak met zogenoemde 'barrièremodellen.' Daarin worden 'criminele bedrijfsprocessen' stapsgewijs ontleed, om na te gaan welke maatregelen bij elk van die stappen zouden kunnen worden genomen. [204] Bij het opwerpen van hogere drempels kunnen zowel publieke als private partijen een rol spelen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat die barrières er maar hoogst zelden toe leiden dat criminelen het werken volstrekt onmogelijk wordt gemaakt. Ze moeten dus vooral worden gezien als een mogelijkheid om de uitvoering van criminele bedrijfsprocessen ingewikkelder te maken. In het kader van het project Cerca Trova zijn geen barrièremodellen opgesteld ten aanzien van de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland. In deze paragraaf wordt daarom volstaan met het benoemen van een aantal aandachtspunten die meer adhoc uit de casuïstiek naar voren komen.

Om te beginnen konden maffialeden die zich in Nederland verscholen, in een aantal gevallen woonruimte huren via dubieuze woningbemiddelingsbureaus, zonder hun identiteit of verblijfplaats bekend te hoeven maken. Het is zaak om dit soort dienstverleners waar mogelijk aan te pakken. Dit is niet alleen relevant in het licht van voortvluchtige maffialeden, maar raakt ook andere criminele activiteiten waarbij buitenlanders betrokken zijn en waarvoor discrete en relatief goedkope woonruimte van belang is, zoals andere drugshandelaars die hier tijdelijk verblijven, mensenhandelaars die prostituees ergens moeten onderbrengen, of leden van rondtrekkende bendes.

Een belangrijke criminele activiteit van de Italiaanse maffia in Nederland is, zoals hierboven al werd gesteld, de smokkel van verdovende middelen. In de casuïstiek komt een aantal malen naar voren dat daarbij de methode werd toegepast om drugs uit containers te halen voordat die het haventerrein hebben verlaten. Het verder bemoeilijken van de toegang tot dit terrein, of tot containers met een bepaald risicoprofiel, zou daarom een extra barrière kunnen opwerpen.

[203] *Spiegel Online*, 'Fahnder feiern schlag gegen Baustellen-Mafia', 23 september 2004.

[204] Spapens 2011.

Maffiagerelateerde vermogenscriminaliteit doet zich, voor zover de bevindingen van het project Cerca Trova reiken, op Nederlands grondgebied verhoudingsgewijs weinig voor. Daarbij moet echter een kanttekening worden geplaatst: of dit beeld mede voortvloeit uit geringe aangiftebereidheid van bedrijven of personen die te maken hebben gekregen met afpersing of fraude door Italiaanse zakenpartners, is onvoldoende duidelijk geworden. In een recent opsporingsonderzoek in de context van de bloemenhandel worden aan de maffia gelieerde personen ervan verdacht dat zij enkele Nederlandse bedrijven grote financiële schade hebben toegebracht. Of Italiaanse maffiagroeperingen zich daarbij beperken tot deze branche, of dat andere bedrijven die veel handel drijven met Italië soortgelijke risico's lopen, moet nader worden onderzocht. Wanneer dergelijke risico's worden vastgesteld, zouden de desbetreffende ondernemers specifieke voorlichting of preventie-adviezen moeten krijgen.

Het opwerpen van barrières tegen witwassen door middel van screening, is in Nederland in belangrijke mate onderdeel van de Wet BIBOB. 2 specifieke aandachtspunten verdienen hier nog vermelding. Om te beginnen vormen bedrijven die meerdere jaren achtereen verlies lijden zonder dat afdoende duidelijk wordt waarom ze toch worden voortgezet of hoe ze desondanks financieel weten te overleven, een risicofactor waar het gaat om witwassen. In Italië neemt de belastingdienst een onderneming die langer dan 3 jaar geen positieve resultaten behaalt onder de loep en ze kan desgewenst overgaan tot beëindiging van de onderneming. Dit leidt er in elk geval toe dat bedrijven 'met een luchtje' regelmatig een doorstart moeten maken, waardoor een extra drempel wordt opgeworpen.

Andere landen stellen specifieke eisen aan de deskundigheid van de ondernemer om het inzetten van strolieden te bemoeilijken. Iemand die geen enkele ervaring of opleiding heeft in een bepaalde branche, kan er niet zomaar een bedrijf beginnen. Nederland heeft dit soort eisen ook gekend, maar weer afgebouwd. Het is echter de vraag of dat ten aanzien van specifieke bedrijvigheid met een criminogeen risico, niet moet worden heroverwogen.

Afgezien van dit type maatregelen is het voorts zinvol om in zijn algemeenheid, dus niet specifiek met betrekking tot de maffia, de 'criminele bewustwording' te vergroten bij medewerkers van publieke instellingen en private ondernemingen, zoals bij banken, bij financiële en juridische dienstverleners en bij toezichthouders. In Nederland gevestigde financiële instellingen en juridische dienstverleners zijn betrokken bij het opzetten en het adviseren ten aanzien van uiterst complexe internationale bedrijfsstructuren, waar zeer grote geldbedragen doorheen lopen. Casuïstiek die in hoofdstuk 7 werd besproken, laat zien dat daarbij ook het risico bestaat dat (ongewild) misdaadgeld wordt geïnvesteerd of via ons land wordt verplaatst.

8.3 Opsporing van de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland

In deze paragraaf komt aan de orde welke aspecten specifiek voor de opsporing van activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland van belang zijn. Om te beginnen wordt ingegaan op de signalering van maffia-activiteiten in ons land. Vervolgens komen de juridische en organisatorische kaders die van belang zijn voor de strafrechtelijke samenwerking met Italië aan bod. Tot slot wordt kort ingegaan op het probleem dat aangehouden en overgeleverde maffialeden die besluiten mee te werken met de Italiaanse autoriteiten, op die manier (ook) aan bestraffing voor in Nederland gepleegde misdrijven kunnen ontkomen.

8.3.1 Signalering van maffia-activiteiten

Tabel 8.1 Aanleiding/herkomst maffiagerelateerd rechtshulpverkeer (1989 – 2013)

Start onderzoek naar aanleiding van:	**Aantal**	**Percentage**
Eigen inlichtingen/onderzoek Nederlandse politie	50	13%
Incident/aanhouding in Nederland of buitenland	32	8%
Rechtshulpverzoek of informatie vanuit Italië	235	60%
Rechtshulpverzoek of informatie uit een ander land	12	3%
Verzoek via Europol of Interpol	5	1%
Verzoek via Eurojust	19	5%
Overig	7	2%
Onbekend	34	8%
Totaal	**394**	**100%**

De tabel laat zien dat rechtshulpverzoeken of informatie ten aanzien van activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland, in 60 procent van de gevallen afkomstig is uit Italië. Ook verzoeken die worden doorgeleid via Europol, Interpol of Eurojust, zijn doorgaans door Italië ingebracht. In 13 procent van de geobserveerde gevallen betrof het uitgaande verzoeken of informatie vanuit Nederland. Incidenten of, al dan niet toevallige, aanhoudingen in Nederland of in het buitenland, waren goed voor 8 procent van het rechtshulpverkeer.

De conclusie die uit deze bevindingen kan worden getrokken, is dat er aanzienlijk meer rechtshulpverzoeken vanuit Italië naar ons land worden gestuurd, dan andersom. Dat beeld is overigens niet uniek: in algemene zin is de hoeveelheid naar ons land gestuurde verzoeken eveneens aanzienlijk groter dan het aantal uitgaande. Vooral het feit dat in veel buitenlandse drugszaken een verband met Nederland wordt gevonden, is daaraan debet. Dat geldt ook voor Italië, zoals hoofdstuk 3 liet zien. Bovendien ligt het voor de hand dat er in Italië meer opsporingsonderzoeken lopen naar de maffia waarin een link met Nederland wordt gevonden, dan andersom.

De uitkomsten roepen desondanks de vraag op of de Nederlandse opsporingsinstanties op dit moment voldoende zicht hebben op de activiteiten die de maffia in ons land ontplooit, ook al omdat de informatie die wel beschikbaar is, niet een 'maffiatag' krijgt. De problemen die tijdens het project Cerca Trova werden ervaren met het verzamelen van maffiagerelateerde gegevens in de relevante registratiesystemen, geven aan dat hier nog de nodige winst te boeken valt. Daarnaast schiet de alertheid op signalen van eventuele maffiabetrokkenheid tekort: maatregelen om deze beter op te vangen zouden door alle betrokken overheidsinstanties moeten worden genomen. Tot slot moet er voor worden gezorgd dat de gegevens die dat oplevert worden gebundeld en geanalyseerd en – van cruciaal belang – worden opgevolgd met opsporingsonderzoek of andere interventies.

Gebruik van informatie van pentiti

Maffialeden die besluiten mee te werken met justitie, spelen sinds jaar en dag een sleutelrol in de opsporing en vervolging van maffiacriminaliteit in Italië. Voor het rondkrijgen van het bewijs zijn zij vaak essentieel, maar zij kunnen ook startinformatie leveren ten behoeve van nieuwe onderzoeken, alsmede bijdragen aan het opbouwen en onderhouden van een goede kennis- en informatiepositie over de activiteiten, ontwikkelingen en modi operandi van de Italiaanse maffia. Verklaringen van *pentiti* zouden dus,

voor zover ze op Nederland betrekking hebben, ook onze autoriteiten meer kennis en inzicht kunnen bieden in wat de Italiaanse maffia op ons grondgebied uitvoert.

Tijdens het project Cerca Trova zijn in Italië voorhanden zijnde verklaringen van spijtoptanten, die mogelijk relevant waren voor Nederland, ingezien door een vertegenwoordiger van het openbaar ministerie. De conclusie was dat er geen actuele informatie instond die direct tot opsporingsactiviteiten aanleiding gaf. Dit neemt niet weg dat ook 'oude' gegevens voor analyses relevant kunnen zijn. Behalve het met terugwerkende kracht kunnen inzien van verklaringen, is het ook van belang om in een vroegtijdig stadium samenwerking tot stand te brengen wanneer een spijtoptant in Nederland gepleegde strafbare feiten aankaart. Vanuit ons land overgeleverde maffialeden die er in Italië voor kiezen om mee te gaan werken met justitie, zouden specifiek over hun activiteiten in Nederland moeten worden bevraagd, liefst door, of in het bijzijn van, Nederlandse functionarissen. Daartoe zijn nu beginselafspraken gemaakt tussen de Nederlandse en Italiaanse autoriteiten.

Het belang van informatie uit het verleden

Tijdens het project Cerca Trova werd duidelijk dat informatie die relevant is voor de detectie en analyse van criminele activiteiten van de maffia in Nederland, doorgaans een lange periode bestrijkt. Zeker wanneer financieel onderzoek moet worden gedaan, is het noodzakelijk om dossiers van 10 tot soms wel twintig jaar geleden te kunnen raadplegen. Dit geldt echter evenzeer voor het kunnen doorgronden van bredere criminele netwerkstructuren dan op een bepaald moment actieve criminele samenwerkingsverbanden (zogenoemde 'meso-netwerken'), aangezien de daarbinnen bestaande criminele relaties vaak jarenlang betrekkelijk stabiel blijven. [205]

De toegang tot informatie uit het verleden blijkt echter ernstig te worden gehinderd door de artikelen 9 en 10 van de Wet politiegegevens (Wpg), die voorschrijven dat persoonsgegevens in beginsel na 5 jaar niet meer toegankelijk mogen zijn. Dit probleem speelt vanzelfsprekend niet alleen bij onderzoeken naar de Italiaanse maffia, maar breed waar het de opsporing van de meer 'verborgen' vormen van zware en georganiseerde misdaad betreft. Het bevorderen van meer evenwicht tussen privacybelangen en opsporingsbelangen zou hiervoor een oplossing kunnen bieden.

8.3.2 Juridische kaders voor de strafrechtelijke samenwerking met Italië

De strafrechtelijke samenwerking tussen lidstaten van de Europese Unie berust op een zeer uitgebreid stelsel van instrumenten, variërend van Europese regelgeving tot bilaterale verdragen tussen landen. Italië is, evenals Nederland, als lidstaat van de EU partij bij uiteenlopende instrumenten, zoals de Schengen Uitvoeringsovereenkomst (1990), de overeenkomst Inzake de Wederzijdse Rechtshulp in Strafzaken tussen de Lidstaten van de Europese Unie (2000), het Kaderbesluit inzake informatie-uitwisseling (2006/960/JBZ), ofwel het 'Zweeds Kaderbesluit', alsmede het Kaderbesluit 2008/616/JBZ inzake de intensivering van de grensoverschrijdende samenwerking, in het bijzonder ter bestrijding van terrorisme en grensoverschrijdende criminaliteit. Op het vlak van de overlevering van verdachten is het Europees Arrestatiebevel (2002) van belang.

[205] Spapens 2012.

Deze instrumenten bieden, naast voor de uitwisseling van uiteenlopende politiële informatie, een kader voor een breed scala aan opsporingshandelingen, zoals grensoverschrijdende observatie, gecontroleerde aflevering, infiltratie, het afluisteren van telecommunicatie, enzovoorts. Daarmee is echter niet gezegd dat een vorm van rechtshulp die niet in een verdrag is geregeld, per definitie onmogelijk is. Specifieke afspraken kunnen altijd (op ministerieel niveau) worden gemaakt, mits in overeenstemming met meer algemene juridische kaders, zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Een grondregel in het internationale rechtshulpverkeer is dat sprake moet zijn van dubbele strafbaarheid: rechtshulp is niet mogelijk wanneer het gepleegde feit niet in beide landen strafbaar is gesteld. In de samenwerking met Italië is dat bijvoorbeeld van belang omdat het met het Italiaanse artikel 416bis het maffialidmaatschap als zodanig strafbaar stelt. Nederland kent een dergelijke bepaling niet. Wanneer een persoon louter verdacht wordt van een overtreding van artikel 416bis, kan Nederland dus geen rechtshulp verlenen.

Beperkingen kunnen ook gelden ten aanzien van specifieke opsporingsmethoden. Zo is in Nederland het inzetten van (criminele) burgerinfiltranten nagenoeg onmogelijk, terwijl Italië daarmee minder terughoudend is. Dat kan bijvoorbeeld problemen opleveren wanneer een burgerinfiltrant naar Nederland komt, bijvoorbeeld om te onderhandelen over een drugsdeal. [206] In het tijdperk Berlusconi was Italië op zijn beurt zeer traag met het implementeren van de Europese instrumenten voor internationale justitiële samenwerking, waardoor bijvoorbeeld lange tijd geen gemeenschappelijke onderzoeksteams konden worden gevormd. Inmiddels is een inhaalslag gemaakt, maar de omzetting van EU-regelgeving in de nationale wetgeving kost tijd, evenals het ratificeren van internationale verdragen.

Een laatste punt dat hier wordt aangestipt is het feit dat het verzoekende land in het rechtshulpverzoek – in de grotere zaken doorgaans nadat eerst persoonlijk overleg heeft plaatsgevonden – laat weten wat men van de aangezochte lidstaat wil. Het aangezochte land kan op grond van het rechtshulpverzoek in principe niet meer opsporingshandelingen verrichten, dan waarom wordt gevraagd. Met name bij *latitanti* is dat vanuit Nederlands perspectief soms te beperkt. Italië vraagt meestal niet meer dan aanhouding en overlevering, door middel van een Europees Arrestatiebevel, waardoor Nederland niet de mogelijkheid heeft om uitgebreider onderzoek te doen naar criminele activiteiten die de voortvluchtige mogelijk in ons land heeft gepleegd. Ook de overlevering zelf stuit soms op problemen, zoals in de volgende subparagraaf aan de orde komt.

8.3.3 Overlevering van latitanti: een specifiek vraagstuk

Als Italië aan Nederland de overlevering vraagt (middels signalering of een Europees aanhoudingsbevel) van een voortvluchtige, wordt nagegaan of aanhouding en overlevering aan Italië mogelijk is. Het antwoord op deze vraag wordt bepaald door EU-recht (vrij verkeer van personen) en door de Nederlandse wet- en regelgeving op het terrein van overlevering en overname van strafvervolging. De uitkomst van dat proces kan tweeledig zijn. Wanneer er naar de Nederlandse overleveringswet geen weigeringsgronden bestaan, kunnen voortvluchtigen onvoorwaardelijk worden overgeleverd aan Italië ter berechting en/of voor het uitzitten van een in Italië opgelegde straf. Echter, de Nederlandse rechter kan een overlevering van een voortvluchtige aan Italië ook weigeren, waarbij de duur en mate van rechtmatigheid van het verblijf van de *latitante* in Nederland een rol kan spelen.

Het belang van inburgering

Als een voortvluchtige kan aantonen dat hij als EU-onderdaan een duurzaam verblijfsrecht heeft in Nederland, in de praktijk is daarvan doorgaans sprake als iemand tenminste 5 jaar in ons land verblijft, wordt hij in de Overleveringswet gelijkgesteld aan een Nederlander (artikel 6 lid 1, 2 en 5 Overleveringswet, OLW). Dit geeft de persoon in kwestie onder meer het recht om bij oplegging van een onherroepelijke gevangenisstraf in Italië, zijn straf in Nederland uit te zitten. De ratio hierachter is dat een ingeburgerd persoon hier meer kans op resocialisatie heeft.

Veelal zal in deze gevallen overlevering aan Italië ter executie van een straf niet worden toegestaan en overlevering ter berechting alleen als Italië de toezegging doet dat de straf in Nederland kan worden uitgezeten. Hierop kan een uitzondering worden gemaakt als de verwachting is dat de strafzaak waarvoor overlevering wordt gevraagd, de verblijfsstatus van de Italiaan in Nederland in negatieve zin zal beïnvloeden, maar onder EU-recht zijn de regels daarvoor streng (zie hierna).

Na 5 jaar zijn ook de mogelijkheden om de verblijfsstatus in Nederland aan te tasten, beperkt. In richtlijn 2004/38/EG is neergelegd dat het recht op vrij verkeer en verblijf van personen slechts beperkt kan worden om redenen van openbare orde, openbare veiligheid of volksgezondheid. Het bestaan van een strafrechtelijke veroordeling vormt niet automatisch een rechtvaardiging voor uitzetting. Het gedrag moet een 'actuele, werkelijke en voldoende ernstige bedreiging voor een fundamenteel belang van de samenleving' vormen. Motiveringen die los staan van het individuele geval of die verband houden met algemene preventieve redenen, mogen niet worden aangevoerd. (artikel 27 van de richtlijn).

Bij deze beoordeling wordt de duur van het verblijf in Nederland meegewogen, alsmede de leeftijd, de gezondheidstoestand, sociale integratie, gezins- en economische situatie en de mate van binding met Italië. Zoals in hoofdstuk 4 werd beschreven, kan het soms lang duren voordat het strafrechtelijk verleden van latitanti bij de Nederlandse opsporings- en immigratieautoriteiten bekend wordt. Hoe langer de voortvluchtige in ons land is, hoe meer bescherming hij geniet. Als hij meer dan 10 jaar in Nederland is kan een besluit tot verwijdering nog slechts om dwingende redenen van openbare veiligheid worden genomen (zie artikel 28 van de richtlijn).

EU-burgers kunnen zich vrijelijk in de Lidstaten vestigen en het is niet verplicht om een verblijfsvergunning aan te vragen. Ook wanneer iemand zich inschrijft in een Nederlandse gemeente wordt niet gecontroleerd of er sprake is van een buitenlands strafblad, lopende strafzaken, of een signalering. Kortom, naast alle bonafide Italianen die zich in Nederlands vestigen, kunnen maffialeden eveneens eenvoudig onder hun eigen naam in ons land gaan wonen, met alle rechten en plichten die daarbij horen en kan het geruime tijd duren voordat bekend wordt dat er sprake is van processen, veroordelingen of bijzondere voorwaarden in Italië.

Overdracht van strafvervolging

Als een voortvluchtige niet kan worden overgeleverd, kan een verzoek tot overname van de straf worden ingediend door de Italiaanse autoriteiten bij de Nederlandse autoriteiten. Als de Italiaanse straf onherroepelijk is geworden na 5 december 2011, zijn daarbij de regels van de Wet wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende en voorwaardelijke sancties (WETS) van toepassing. [207] Op grond van deze wet is het relatief eenvoudig om Italiaanse straffen in Nederland over te nemen en ten uitvoer te leggen. [208]

[207] Gebaseerd op Kaderbesluit 2008/909/JBZ.

[208] Artikel 5:2 lid 3 WETS.

De straf wordt in beginsel geheel overgenomen. Dateert het vonnis echter van voor 5 december 2011, dan kent de overname van de straf meer haken en ogen. [209]

Omdat Italië het Protocol bij het Verdrag inzake overbrenging van gevonniste personen niet heeft geratificeerd, moet voor de (verdrags)basis worden terug gegrepen op artikel 68 van de Schengen uitvoeringsovereenkomst (SUO). Dit heeft tot gevolg dat Nederland een straf niet kan overnemen, tenzij aangetoond kan worden dat de latitante Italië is ontvlucht met het doel om zich aan de tenuitvoerlegging van de straf te onttrekken. De straf die in Italië is opgelegd, moet bovendien worden 'omgerekend' naar Nederlandse maatstaven. [210]

De Italiaanse Preventieve maatregel bijzonder toezicht

In het Italiaanse strafrecht bestaat de mogelijkheid om aan personen van wie door de rechter wordt vastgesteld dat ze tot de maffia behoren en een gevaar voor de samenleving vormen, een zogenoemde *Misura di prevenzione delle sorveglianza speciale* op te leggen. Op grond van deze regeling kunnen vermogensbestanddelen in beslag worden genomen en kunnen bijzondere voorwaarden worden opgelegd, zoals een meldplicht, beperkingen van de bewegingsvrijheid, een verbod om bedrijven op naam te hebben, of om mee te dingen naar openbare aanbestedingen.

In Italië legt de strafrechter de *misura di prevenzione* op. Er wordt echter geen straf opgelegd voor een gepleegd strafbaar feit: het is een maatregel ter voorkoming van strafbare feiten. Het opleggen van dergelijke maatregelen wordt door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in principe toelaatbaar geacht. [211]

In een zaak van een Italiaan met eigen bedrijf in Nederland, bleek niet alleen sprake te zijn van een lang strafblad en een forse openstaande straf in Italië, maar ook van een levenslang verbod om bedrijven op naam te hebben. Wanneer de Italiaanse rechter – in vaak uitvoerig gemotiveerde vonnissen – heeft geoordeeld dat een persoon lid is van de maffia en een gevaar is voor de samenleving, kan daaruit wellicht de conclusie worden getrokken dat die persoon ook voor Nederland 'een actuele, werkelijke en voldoende ernstige bedreiging vormt voor een fundamenteel belang van de samenleving'. Dit zou dus ook gevolgen kunnen hebben voor de verblijfsstatus en daarmee overleveringsmogelijkheden, van de persoon in kwestie.

Of deze weg begaanbaar is hangt enerzijds af van de vraag of een Italië opgelegde *misura di prevenzione*, door de Nederlandse autoriteiten in deze context mag worden gebruikt. Anderzijds is van belang hoe Nederland en Nederlandse rechters de dreiging van georganiseerde misdaad en van carrièrecriminelen in het algemeen en van de Italiaanse maffia in het bijzonder, beoordelen.

[209] Kaderbesluit 2009/909/JHA.

[210] Bij overname van de straf geldt overigens – zowel onder de WETS als onder de SUO – dat een latitante in beginsel van te voren schriftelijk op de hoogte wordt gesteld van het Nederlandse voornemen om de straf te gaan overnemen.

[211] In de zaak Raimondo v. Italy, EHRM 22 februari 1994, no. 12954/87 werden klachten op basis van de artikelen 2 Protocol 4 bij het EVRM (right of liberty of movement and freedom to choose his residence) door het Hof afgewezen: The Court considers in the first place that, notwithstanding the applicant's assertion to the contrary, the measure in issue did not amount to a deprivation of liberty within the meaning of Article 5 para. 1 (art. 5-1) of the Convention. The mere restrictions on the liberty of movement resulting from special supervision fall to be dealt with under Article 2 of Protocol No. 4 (P4-2) (see the Guzzardi v. Italy judgment, para. 92). In view of the threat posed by the Mafia to "democratic society", the measure was in addition necessary "for the maintenance of ordre public" and "for the prevention of crime".

Veroordeling bij verstek

Een andere kwestie die regelmatig voor complicaties zorgt bij overleveringen van Nederland naar Italië en vice versa, is het verschil in wetgeving op het gebied van verstekveroordelingen. De regelingen en jurisprudentie zijn complex, maar kunnen als volgt worden samengevat. Tot april 2014 gold in Italië de regeling dat iemand die bij verstek was veroordeeld in dat land toestemming kon krijgen om alsnog een rechtsmiddel in te mogen stellen, als *hij zelf kon aantonen* dat hij – buiten zijn schuld – niet op de hoogte was geweest van de lopende procedure of het vonnis (Artikel 175, Italiaans Wetboek van Strafvordering). De bewijslast lag dus bij de veroordeelde en het was voorafgaand aan de daadwerkelijke overlevering moeilijk in te schatten of de verdachte een nieuw proces op tegenspraak zou kunnen krijgen.

Dit was voor Nederland regelmatig aanleiding om een verzoek om overlevering van een bij verstek veroordeelde persoon te weigeren, omdat vanwege deze regeling niet gegarandeerd was dat aan de minimumgaranties van de verdediging van de verdachte was voldaan en daarmee niet aan de vereisten van artikel 12 Overleveringswet. Ook het EHRM zag in sommige gevallen in de Italiaanse regeling een schending van het recht op een eerlijk proces, omdat deze niet met voldoende zekerheid een nieuw proces garandeerde, terwijl evenmin ondubbelzinnig vaststond dat de veroordeelde voldoende kennis van de vervolging had gehad en expliciet van zijn verschijningsrecht afstand had gedaan. [212]

In 2014 is de Italiaanse wet gewijzigd en werd de positie van de bij verstek veroordeelde persoon versterkt. Een arrest van het *Corte di Cassazione* van 24 mei 2015 maakt duidelijk hoe de nieuwe regels moeten worden uitgelegd. De Italiaanse Hoge Raad overweegt verder dat in het vernieuwde artikel 175 van het Italiaanse Wetboek van Strafvordering juridisch wordt aangenomen dat de veroordeelde niet op de hoogte was van de procedure. De bewijslast ligt dus niet meer bij de veroordeelde. Deze heeft recht op een nieuw proces als niet ondubbelzinnig komt vast te staan dat hij op de hoogte was van de procedure of bewust en vrijwillig afstand heeft gedaan van het verschijningsrecht. Of dit de problemen met betrekking tot Nederland en Italië oplost, moet toekomstige jurisprudentie uitwijzen.

8.3.4 Organisatorische kaders voor de strafrechtelijke samenwerking met Italië

Internationale strafrechtelijke samenwerking berust zowel op juridische kaders als op een organisatorische infrastructuur voor de uitwisseling van informatie en rechtshulpverzoeken. Internationale instanties zoals Interpol, Europol, het Europees Justitieel Netwerk en Eurojust spelen een rol als intermediair tussen opsporingsinstanties uit verschillende landen die willen samenwerken. De doorgaans bij de ambassades gestationeerde liaisons zijn voor het vlotte verloop van de strafrechtelijke samenwerking eveneens van groot belang. Nederland heeft zowel op het niveau van de politie als het openbaar ministerie liaisons in Rome en Italië heeft politiële verbindingsofficieren gestationeerd in Den Haag, alsmede bij Europol.

[212] EHRM Sejdovic vs Italië, 1 maart 2006, 56581/00: '....101. In those circumstances, the Court considers that it has not been shown that the applicant had sufficient knowledge of his prosecution and of the charges against him. It is therefore unable to conclude that he sought to evade trial or unequivocally waived his right to appear in court. It remains to be determined whether the domestic legislation afforded him with sufficient certainty the opportunity of appearing at a new trial...104. It follows that the remedy provided for in Article 175 of the CCP did not guarantee with sufficient certainty that the applicant would have the opportunity of appearing at a new trial to present his defence. It has not been argued before the Court that the applicant had any other means of obtaining the reopening of the time allowed for appealing, or a new trial...'

De Italiaanse politie kent een complexe organisatie, aangezien er 5 verschillende opsporingsinstanties zijn die zich met de bestrijding van de maffia bezighouden:
- *de nationale politie (Polizia di Stato)*
- *de Carabinieri*
- *de Corpo Forestale dello Stato*
- *de Polizia Penitenziaria*
- *Guardia di Finanza*

Om de activiteiten van deze verschillende opsporingsinstanties te coördineren, is in 1991 de *Direzione Investigativa Antimafia* (DIA) opgericht. De DIA verricht daarnaast zelf opsporingsonderzoeken. Het directoraat heeft 3 afdelingen die respectievelijk verantwoordelijk zijn voor preventie en screening, strafrechtelijke opsporingsonderzoeken en internationale strafrechtelijke samenwerking.

Op het niveau van het openbaar ministerie kent Italië, eveneens sinds 1991, gespecialiseerde teams van magistraten die zich bezighouden met het bestrijden van de maffia. Zij zijn ondergebracht in *Direzioni Distrettuali Antimafia* (DDA), verspreid over Italië. Op nationaal niveau worden hun activiteiten gecoördineerd door de *Direzione Nazionale Antimafia* (DNA). In vergelijking met Nederland is van belang dat het Italiaanse openbaar ministerie veel informatie onder zich heeft die men in ons land als politieel zou zien en het dus eerder nodig is om gegevens langs justitiële weg uit te wisselen.

De ingewikkelde organisatie van de Italiaanse opsporing maakt het niet eenvoudig om effectief samen te werken. Daar komt bij dat de verschillende Italiaanse politiediensten onderling niet altijd genegen zijn tot samenwerking en uitwisseling van informatie. Een van de ervaringen is bijvoorbeeld dat het niet functioneert om verschillende politiediensten in dezelfde vergadering uit te nodigen, omdat zij dan niets willen zeggen. Ook kan samenwerking met de ene dienst ertoe leiden dat een andere de deuren sluit.

Behalve organisatorische factoren, spelen (organisatie)culturele verschillen in de samenwerking een rol. In interviews noemen Nederlandse politiemensen en officieren van justitie die in Italië hebben gewerkt, bijvoorbeeld de statusgevoeligheid van Italiaanse overheidsfunctionarissen. [213] Dat heeft onder andere consequenties voor het hiërarchische niveau waarop men met elkaar in gesprek moet gaan. De diplomatieke status van de politieliaison in Rome maakt bijvoorbeeld dat deuren gemakkelijker opengaan. Wanneer strafrechtelijk wordt samengewerkt, biedt het grote voordelen als daarbij Nederlandse functionarissen betrokken zijn die de Italiaanse taal spreken. Veel meer dan in ons land zijn *face to face* en quasi informele contacten, bijvoorbeeld tijdens het eten, van groot belang om een vertrouwensband op te bouwen. Italiaanse functionarissen laten in gevoelige kwesties niet graag 'papieren sporen' achter en communiceren dus bij voorkeur mondeling.

Vanzelfsprekend kan men hier aandragen dat de Italianen evengoed begrip moeten opbrengen voor onze (organisatie)cultuur, maar enig pragmatisme is op zijn plaats: als inwoners van een klein en internationaal georiënteerd land, is het voor ons nu eenmaal vaak gemakkelijker om ons flexibel op te stellen, dan om dit van de tegenpartij te eisen. Bovendien exporteren wij de nodige drugscriminaliteit naar Italië en andere landen en heeft het buitenland in dat opzicht meer 'last' van Nederland, dan omgekeerd. Dat verplicht ons tot een coöperatieve opstelling.

[213] Ontleend aan Terhoeve en Deijkers 2014.

Een en ander neemt niet weg dat de Italianen duidelijk moet zijn dat zij richting Nederland met concrete en op schrift gestelde informatie moeten komen, omdat wij geen opsporingsonderzoeken kunnen starten op basis van mondelinge verhalen.

8.3.5 Bestraffing van pentiti voor in Nederland gepleegde feiten

Diverse maffialeden die in Nederland strafbare feiten hebben gepleegd, kozen er na hun overlevering voor om in Italië te gaan samenwerken met justitie. Dit brengt met zich mee dat zij overeenkomsten kunnen sluiten omtrent strafmaten, ook als het feiten betreft die buiten Italië zijn gepleegd. De vraag is of het wenselijk is dat het land in kwestie bij dat laatste geen enkele invloed heeft.

Uit open bronnen valt bijvoorbeeld af te leiden dat *pentito* Filippo Cerfeda volgens zijn eigen verklaring in Nederland 4 moorden had gepleegd. [214] Hij kwam met de Italiaanse justitie overeen dat hij vanwege zijn verklaringen slechts een beperkte gevangenisstraf hoefde uit te zitten. Nederland is bij die besluitvorming niet betrokken geweest. Men kan stellen dat één en ander zonder de *pentiti*-regeling waarschijnlijk nooit had kunnen worden bewezen en de crimineel geheel vrijuit was gegaan. Daar staat tegenover dat de uitkomst voor de nabestaanden weinig bevredigend is. Het dilemma dat hier speelt laat zich echter lastig oplossen.

8.4 Besluit

In dit hoofdstuk is ingegaan op de vraag welke maatregelen kunnen worden getroffen om de activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland te bemoeilijken en de opsporing in ons land, alsmede de samenwerking met de Italiaanse autoriteiten, te verbeteren. Allereerst kan daarbij worden gekeken naar criminele gelegenheidsstructuren. Het project Cerca Trova laat zien dat het maffiagerelateerde rechtshulpverkeer in overgrote meerderheid verdovende middelen als onderwerp heeft. Hoe voor de hand liggend het ook klinkt, een feit blijft dat het verkleinen van de rol van ons land bij de in- en doorvoer, alsmede bij de productie van verdovende middelen, ook betekent dat buitenlandse criminele groeperingen hier minder ‘te zoeken’ hebben. Meer specifiek kan de aandacht voor de (kleinschalige) export naar Italië, in samenwerking met de Italiaanse opsporingsinstanties, worden vergroot.

Ten tweede is bekend dat overheidsaanbestedingen voor de maffia in Italië een belangrijke bron van inkomsten zijn, waarbij de nadruk op de bouwsector ligt. In Italië worden bedrijven die voor de overheid willen werken dan ook grondig preventief gescreend. Wanneer het gaat om buitenlandse bedrijven, ontbreekt vooralsnog een sluitend juridisch kader om tussen de Lidstaten van de EU strafrechtelijke informatie uit te wisselen voor bestuurlijke doeleinden, waaronder de screening van aanbestedingen.

Dit betekent dat een door de maffia gecontroleerd bedrijf dat in Italië nooit voor de overheid zou kunnen werken, zonder veel problemen ofwel in een andere Lidstaat activiteiten kan ontplooien. Omgekeerd, wanneer het bedrijf in het buitenland gevestigd is en de politie ter plekke over relevante gegevens beschikt, kan die informatie niet aan de Italiaanse autoriteiten ter beschikking worden gesteld. Hetzelfde uitwisselingsprobleem speelt wanneer personen gescreend moeten worden ten behoeve van gevoelige functies. De Europese Commissie en Nederland maken zich al sterk om dit probleem op te lossen, maar de initiatieven daartoe moeten vanuit de Lidstaten komen: de EU heeft niet de competentie om op dit terrein op eigen initiatief regels vast te stellen.

[214] Husken 2011.

Wanneer specifiek naar de opsporing van de maffia in Nederland wordt gekeken, wordt duidelijk dat ons land daarvoor sterk afhankelijk is van informatie uit Italië. Het opbouwen van een betere eigen informatiepositie is dus wenselijk. Daarnaast dient informatie die in Italië door spijtoptanten is verstrekt, effectief worden benut.

Een specifiek aandachtspunt is de overlevering van voortvluchtige maffialeden die in ons land worden aangehouden. Wanneer zij zijn 'ingeburgerd' in ons land, is overlevering doorgaans niet (meer) mogelijk. Voorts kent Italië de 'Preventieve maatregel bijzonder toezicht.' Nader onderzocht zou moeten worden of Nederland een dergelijke maatregel kan overnemen, wanneer die in Italië is opgelegd ten aanzien van een in ons land verblijvende persoon.

De organisatie van de opsporing is in Italië ingewikkeld. Italië kent 5 zelfstandige opsporingsdiensten die zich bezighouden met de maffia. Weliswaar worden hun activiteiten gecoördineerd door de *Direzione Nazionale Antimafia* (openbaar ministerie) en de *Direzione Investigativa Antimafia* (politie), maar dit neemt niet weg dat goede samenwerking vanuit Nederlands perspectief de nodige kennis van de gevoeligheden vereist. Voorts is kennis van het Italiaans en van (organisatie)culturele gevoeligheden van groot belang om de strafrechtelijke samenwerking vlot te laten verlopen.

Tot slot is het goed om te beseffen dat de hier geschetste punten veelal niet alleen op de maffia en op Italië van toepassing zijn, maar evenzeer op criminelen uit andere landen die in ons land actief zijn, of die op de vlucht zijn voor de autoriteiten in eigen land. ■

9 Algemeen besluit

9.1 Inleiding

In deze rapportage stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

Wat is de aard en reikwijdte van de criminele activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland en welke acties vraagt dit van de Nederlandse autoriteiten?

Deze vraag is tussen 2012 en 2015 onderzocht in het kader van het project Cerca Trova, een samenwerkingsverband van de Nationale Politie, de Belastingdienst, de FIOD, het Openbaar Ministerie (Landelijk Parket en Functioneel Parket). Tijdens het project zijn gegevens uit gesloten bronnen, zowel in Nederland als in Italië, verzameld, gebundeld en geanalyseerd en is gebruik gemaakt van informatie uit interviews, literatuur en openbare bronnen.

In dit slothoofdstuk geven we beknopt de onderzoeksbevindingen weer, aan de hand van de gestelde onderzoeksvragen (paragraaf 9.2).

Daarna geven we de aanbevelingen die daaruit voortvloeien weer (paragraaf 9.3).

9.2 Bevindingen

De hiervoor weergegeven hoofdvraag is uiteengelegd in deelvragen, die navolgend worden beantwoord.

Met welke strafbare feiten worden leden van de Italiaanse maffia in Nederland in verband gebracht en welke rollen vervullen zij hierin?

De Italiaanse maffia is in ons land actief met handel in verdovende middelen en vermogenscriminaliteit en investeert ze ook in bedrijven. Daarnaast houden door de Italiaanse justitie gezochte maffialeden zich in ons land schuil.

Verdovende middelen

De beschikbare informatie duidt erop dat de handel in verdovende middelen, in vergelijking met de andere strafbare feiten waarbij ze betrokken is, voor de Italiaanse maffia in Nederland verreweg de belangrijkste criminele activiteit vormt. Van de maffiagroeperingen zijn de 'Ndrangheta en de Camorra het meest zichtbaar actief in de drugshandel en de Cosa Nostra en Sacra Corona Unita het minst. De beschikbare informatie betreft eerst en vooral de import van cocaïne vanuit Zuid-Amerika via ons land, om die vervolgens door te voeren naar Italië. Marokkaanse hasjiesj, alsmede in Nederland geproduceerde synthetische drugs en cannabis(producten), worden in veel mindere mate genoemd in het rechtshulpverkeer.

Bij cocaïnetransporten naar Nederland is samenwerking zichtbaar met in ons land verblijvende Colombianen en andere Zuid-Amerikanen, maar ook met de zogenoemde 'Hollandse netwerken.' Uit de beschikbare informatie valt niet op te maken of de Nederlanders volwaardig partner zijn en gezamenlijk met de Italianen investeren in smokkelzendingen, of dat zij louter in opdracht het transport naar Europa verzorgen. De maffia maakt voor het naar Nederland brengen van cocaïne ook gebruik van personen met andere nationaliteiten.

Zo worden Zuidoost-Europeanen, met name Albanezen, bijvoorbeeld ingezet om drugs uit containers in de Rotterdamse haven te halen.

De verdovende middelen worden vervolgens over de weg naar Italië vervoerd, ofwel door koeriers in personenauto's, ofwel met voor Italië bestemde goederentransporten. De koeriers zijn doorgaans jonge mannen, met zowel de Italiaanse, Nederlandse, als andere nationaliteiten. Bij goederentransporten wordt als deklading voor verdovende middelen bijvoorbeeld gekozen voor bederfelijke waren, zoals bloemen of fruit.

Vermogenscriminaliteit

Het eisen van 'beschermingsgeld' van ondernemers, is in Italië een bekende activiteit van de maffia. Uit de (wetenschappelijke) literatuur komt naar voren dat de maffia ook Italiaanse gemeenschappen in het buitenland afperst. Concrete aanwijzingen voor recente afpersingen in Nederland werden niet gevonden, maar daarbij moet worden aangetekend dat dergelijke praktijken lastig te signaleren zijn. Slachtoffers durven veelal geen aangifte te doen en de afpersing kan voorts op meer geraffineerde wijze geschieden, zoals door middel van gedwongen winkelnering.

Er waren al langere tijd signalen dat de Italiaanse maffia in de Nederlandse bloemenhandel actief was met flessentrekkerij en dat met bloementransporten ook verdovende middelen werden gesmokkeld. Een recent opsporingsonderzoek heeft uitgewezen dat 3 leden van de 'Ndrangheta in Nederland eigenaar waren van een bloemenhandel en vanuit die hoedanigheid worden zij verdacht van oplichting van Nederlandse bedrijven, faillissements- en fiscale fraude, alsmede heling van gestolen goederen. Of ook andere branches die veel zaken doen met Italië kwetsbaar zijn voor flessentrekkerij door kopers die in Nederland goederen bestellen en niet betalen, kon niet worden vastgesteld.

Fraude met overheidsaanbestedingen is in Italië eveneens een belangrijke activiteit van de maffia. Aangezien bedrijven die overheidsopdrachten willen verwerven in Italië streng worden gescreend, bestaat de mogelijkheid dat de maffia de aandacht verschuift naar andere landen, dan wel via buitenlandse bedrijven opdrachten in Italië verwerft om aldus de antimaffiawetgeving in eigen land te omzeilen. Door gebrek aan regelgeving, is uitwisseling van strafrechtelijke informatie voor (bestuurlijke) screeningsdoeleinden in de EU problematisch. Hier is sprake van een criminogeen risico: binnen het project Cerca Trova zijn geen concrete voorbeelden gevonden waarin maffiabedrijven deze omweg kozen.

Witwassen in en via Nederland

Gezien de omvang van de inkomsten die de maffia volgens de Italiaanse autoriteiten genereert met illegale activiteiten, bestaat de mogelijkheid dat misdaadgeld niet alleen in Italië wordt geïnvesteerd, maar ook in andere landen. In het project Cerca Trova is dus gezocht naar signalen dat maffiagroeperingen geld in of via Nederland witwassen.

Onderzoek laat zien dat de maffia, buiten Italië, Italiaanse horecagelegenheden gebruikt als veilige ontmoetingsplaats, bijvoorbeeld voor voortvluchtigen en handelaren in verdovende middelen. De vraag was dus of de maffia ook in ons land over dergelijke plaatsen beschikt. In het project Cerca Trova zijn 22 Italiaanse horecagelegenheden waarbij sprake was van signalen dat zij aan de maffia gelieerd zijn, nader onderzocht. We kunnen niet vaststellen of de maffia deze gelegenheden (met crimineel geld) heeft gefinancierd en opgezet met de gedachte om er ook andere vormen van misdaad mee te faciliteren, of dat sprake is van ondernemers die zich (al dan niet bewust) voor het karretje van de maffia hebben laten spannen.

Hierbij moet worden aangetekend dat er opgeteld ruim 1.200 Italiaanse horecagelegenheden in Nederland zijn en dat het aantal waarbij een signaal van een potentiële link met de maffia zichtbaar was, op zichzelf klein is.

Investeringen door de maffia in andere vormen van bedrijvigheid konden maar beperkt worden vastgesteld. Voorts blijft onduidelijk of de maffia bij witwastrajecten geldstromen via Nederland laat lopen. Wel komen Nederlandse vennootschappen en trustmaatschappijen naar voren in lopende opsporingsonderzoeken van Italiaanse maffiabestrijders naar verdachte kapitaalstromen.

Schuilplaats voor voortvluchtigen

Tot slot blijken in Italië gezochte maffialeden Nederland als schuilplaats te gebruiken. Ofschoon vluchten en onderduiken voor justitie op zichzelf gezien niet strafbaar is, komt het wel naar voren als een belangrijke activiteit van de maffia in ons land. Tussen 1992 en 2014 werden 55 personen aangehouden. Lang niet altijd deden zij veel moeite om zich verborgen te houden: sommigen verbleven hier onder hun eigen naam. Anderen namen wel uitgebreide afschermingsmaatregelen, hoewel niet altijd duidelijk was of zij dat vooral deden uit angst voor arrestatie, of voor wraakzuchtige collega-criminelen.

Of Nederland specifiek aantrekkelijk is voor deze *latitanti* laat zich lastig vaststellen. Enerzijds lijkt een voortvluchtig maffialid een schuilplaats te kiezen op grond van de aanwezigheid of nabijheid van personen op wie hij kan vertrouwen. Anderzijds valt op dat in 2 landen die gelden als belangrijke Europese invalspunten voor cocaïne (Nederland en Spanje) ook veel voortvluchtige maffialeden worden aangehouden, mogelijk dus omdat zij zich dan bij die handel 'nuttig' kunnen maken. De voortvluchtigen maken deel uit van het lagere en het middenkader van hun clans: de 'familiehoofden' die op de vlucht zijn voor justitie, houden zich in Italië schuil in de buurt van hun 'territoria'.

Welke afschermingsmethoden, met inbegrip van corrumpering, hanteert de Italiaanse maffia in Nederland?

Maffialeden blijken bedreven in het toepassen van dezelfde afschermingsmethoden als die Nederlandse criminelen gebruiken, daar waar het gaat om het afluisteren van telefoons en stelselmatige observaties. Het gebruik van valse identiteitspapieren komt vaak voor en incidenteel werden ook materialen voor vermomming aangetroffen, zoals pruiken. Familieleden die voortvluchtigen bezoeken, wapenen zich eveneens tegen achtervolging en afluisteren van telefoons.

Daar staat tegenover dat sommige maffialeden zich in het geheel niet afschermden. Van het drietal dat zich met hun bloemenbedrijf bezighield met uiteenlopende vormen van vermogenscriminaliteit, hadden er 2 geen valse identiteit aangenomen, terwijl hun familiebanden met een clan van de 'Ndrangheta in Italië bekend waren. Deze 'openheid' laat zich mogelijk verklaren doordat EU-burgers die in een ander land zijn ingeburgerd – dat wil zeggen: daar langer dan 5 jaar op een normale manier, dus niet met een valse identiteit, verblijven – niet zomaar kunnen worden overgeleverd. Daarnaast kunnen de Italiaanse autoriteiten wel weten dat een persoon deel uitmaakt van een maffiaclan, maar dat wil nog niet zeggen dat dit ook bij de Nederlandse autoriteiten bekend is, zeker niet wanneer deze geen strafbare feiten pleegt en er dus geen navraag in Italië wordt gedaan.

Corrumpering van Nederlandse bestuurders of politici door maffiagroeperingen kon niet worden vastgesteld. Gevallen van vermoedelijke omkoping die in het onderzochte rechtshulpverkeer werden aangetroffen, hadden betrekking op transporten van verdovende middelen. Daarnaast bleek een klein aantal mogelijk aan

de maffia gelieerde personen werkzaam op posities die zich lenen voor misbruik ten behoeve van illegale activiteiten, terwijl één de eigenaar was van een inmiddels ter ziele gegaan bedrijf dat gevoelige informatiediensten leverde, ook aan de Nederlandse overheid. Of zij door de maffia bewust in deze positie werden geplaatst of dat sprake is van toeval, is niet bekend.

Op welke manieren wordt de Nederlandse rechtsorde door deze activiteiten ondermijnd?

Het begrip 'ondermijning' laat zich lastig definiëren. *Grosso modo* worden er illegale activiteiten onder verstaan die het normale functioneren van leden van de samenleving, de economie en de overheid verstoren, of anderszins negatief beïnvloeden.

Het buitensporige geweld dat de maffia in Italië, zowel ten opzichte van burgers, de overheid als in onderlinge conflicten tussen de 'families' lange tijd vrijwel onbestraft kon toepassen, werkt in alle opzichten ondermijnend. Daarvan is in ons land nooit sprake geweest. Het aantal maffiagerelateerde moorden dat in Nederland werd gepleegd, bedroeg in een tijdsbestek van 1988 – 2013 in totaal 13 en mogelijk 17, inclusief een geval waarin het niet verder kwam dan voorbereidingshandelingen. Dit laatste voorval en een moord waarbij geen stoffelijk overschot kon worden gevonden, zijn de enige gevallen sinds 2002. Veel van deze zaken werden niet opgelost omdat geen verdachte werd gevonden, of de dader werd verhoudingsgewijs licht bestraft omdat hij in Italië als spijtoptant begon mee te werken met de autoriteiten.

Een tweede activiteit van de maffia in Italië die als zeer ondermijnend kan worden beschouwd, is het verstoren van de economie, enerzijds door afpersing van bedrijven en anderzijds door, met ondersteuning van corrupte politici, overheidsopdrachten te verwerven om vervolgens tegen hogere kosten slechtere kwaliteit te leveren of projecten helemaal niet uit te voeren of af te maken. Het project Cerca Trova heeft geen aanwijzingen opgeleverd dat de maffia in Nederland op grote schaal bedrijven afperst, noch dat 'maffiabedrijven' in Nederland overheidsopdrachten verwerven door middel van bedreiging of omkoping van overheidsfunctionarissen of politici. Wel laat de casus van de bloemenexport zien dat Nederlandse firma's die handel drijven met Italië, het risico lopen dat zij het slachtoffer worden van flessentrekkerij. Diverse bedrijven in de sector hebben daardoor grote financiële schade geleden, of zijn zelfs failliet gegaan. Bovendien werden ondernemers die probeerden verhaal te halen, met geweld en zelfs moord bedreigd. Deze praktijken kunnen zonder meer als ondermijnend worden beschouwd. Binnen de kaders van Cerca Trova was het onmogelijk om vast te stellen of dergelijke risico's breed aan de orde zijn voor bedrijven die zakelijk actief zijn in (bepaalde delen van) Italië, of dat de geobserveerde problematiek uniek is voor de bloemensector.

Een derde kenmerk van de maffia is dat ze in gebieden waar de bestuurlijke overheid betrekkelijk zwak is, als alternatieve overheid kan gaan optreden, waarbij de bestuurders geen beslissingen meer kunnen nemen zonder dat de criminelen er hun goedkeuring aan hechten. Voor de laatstgenoemden levert dat uiteraard ook allerlei andere voordelen op, zoals hiervoor werd beschreven. Van een dergelijke situatie is in Nederland op geen enkele manier sprake. De bevindingen van het onderzoek Cerca Trova beperken zich in dit opzicht tot het vaststellen van een risico – dat overigens geenszins specifiek is voor Italië – namelijk dat de screening van zowel personen als bedrijven die in Italië bekend zijn als gelieerd aan de maffia, in Nederland tekortschiet omdat er noch bilateraal tussen Nederland en Italië, noch in de EU, een sluitend juridisch kader bestaat voor de uitwisseling van strafrechtelijke informatie die niet (direct) voor de opsporing bedoeld is.

Bijvoorbeeld: de Italiaanse autoriteiten kunnen over een maffialid dat in Nederland een vergunning aanvraagt om een horecagelegenheid te beginnen en daarvoor wordt gescreend op grond van

de Wet BIBOB, officieel geen informatie ter beschikking stellen. Wanneer een maffialid in Nederland een bedrijf opricht, kan hij daarmee eenvoudig in Italië overheidsopdrachten verwerven, terwijl hij in eigen land nooit een antimaffiaverklaring zou hebben ontvangen.

Voor zover de informatie die kon worden verzameld strekt, zijn de belangrijkste activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland de handel in verdovende middelen en het benutten van ons land als schuilplaats wanneer men voortvluchtig is voor de Italiaanse autoriteiten. De ondermijnende effecten die daarvan uitgaan, kunnen op verschillende manieren worden geduid. Om te beginnen is de aanwezigheid op ons grondgebied van personen die er de gewelddadige mores van de maffia op nahouden, in algemene zin niet wenselijk. *Latitanti* kunnen bovendien inburgeren en daarmee als voorposten fungeren voor uitbreiding van de invloed van de maffia op andere terreinen. In de tweede plaats vragen drugshandel en schuilhouden ook om facilitering. Het aankopen door de maffia van een horecagelegenheid kan bijvoorbeeld nuttig zijn omdat daarmee een veilige ontmoetingsplaats wordt gecreëerd. Een bloemenbedrijf of fruithandel, kan nuttige dekladingen opleveren voor het smokkelen van drugs.

9.3 Aanbevelingen

De laatste vraag die in dit project centraal stond, was de volgende:

Welke maatregelen kunnen worden genomen in reactie op de geconstateerde criminele activiteiten en door welke partijen?

Deze vraag wordt beantwoord in de vorm van de volgende aanbevelingen.

1. Het project Cerca Trova laat zien dat het moeilijk is om de precieze aard en omvang van de activiteiten van de maffia op Nederlands grondgebied te duiden. Het verdient daarom aanbeveling om nieuwe informatie omtrent die activiteiten structureel te blijven vastleggen en (periodiek) te analyseren om zo ontwikkelingen te kunnen volgen. Enkele experts kunnen daarmee specifiek worden belast, zoals bijvoorbeeld ook in Duitsland en België gebeurt. Het project Cerca Trova heeft aangetoond dat daarvoor in ons land voldoende aanleiding bestaat.

2. De activiteiten van de Italiaanse maffia in Nederland hangen in belangrijke mate samen met het feit dat ons land vanuit crimineel oogpunt een aantrekkelijke 'marktplaats' is voor uiteenlopende soorten verdovende middelen. Zowel om de Italiaanse maffia in Nederland goed te kunnen bestrijden, als voor de goede samenwerkingsrelaties met de Italiaanse autoriteiten, is blijven investeren op de bestrijding van de drugssmokkel vanuit Nederland naar Italië van belang. Een centrale aanbeveling is om concrete afspraken te maken met de Italiaanse autoriteiten omtrent hoe wederzijds gevolg wordt gegeven aan concrete (rechtshulp)verzoeken en deze afspraken ook periodiek te evalueren.

3. Het gevaar bestaat dat de Italiaanse maffia de strikte antimaffiawetgeving in eigen land probeert te omzeilen door bedrijfsactiviteiten in andere landen te ontplooien. Een goede screening is essentieel om dergelijke vormen van ondermijning tegen te gaan. De verdragsrechtelijke mogelijkheden daartoe moeten worden benut en waar mogelijk worden uitgebreid. Dit geldt ook voor de internationale uitwisseling van voor screening relevante strafrechtelijke informatie. Nederland en Italië kunnen zich daarvoor in EU-verband of multilateraal verband inzetten, maar ook bilaterale afspraken maken.

4. Het onderzoek laat zien dat de maffia, meer in het bijzonder de 'Ndrangheta, zich in Nederland schuldig maakte aan ondermijnende vermogenscriminaliteit bij de handel in bloemen. Het verdient aanbeveling om deze en andere typen bedrijven of personen die voor deze praktijken kwetsbaar zijn, vanwege hun persoonlijke of zakelijke relaties met Italië, nader te onderzoeken op soortgelijke problemen en ondernemers te voorzien van preventie-adviezen, alsmede hen te wijzen op mogelijkheden om eventuele problemen (anoniem) te melden. Bij het aldus vergroten van de weerbaarheid van ondernemers kunnen ook de RIEC's een belangrijke rol spelen.

5. De Nederlandse opsporingsinstanties zijn voor de aanpak van de maffia sterk afhankelijk van informatie uit Italië. Het opbouwen van een sterkere eigen informatiepositie is wenselijk, aangezien de Italiaanse autoriteiten niet over alle (soorten) strafbare feiten waarbij de maffia op Nederlands grondgebied (mogelijk) betrokken is evenveel informatie hebben. Daarnaast kan informatie die in Italië door spijtoptanten is verstrekt, beter worden benut (zie ook aanbeveling 1).

6. De juridische kaders voor de strafrechtelijke samenwerking met Italië, zijn vastgelegd in EU-regelgeving en multilaterale verdragen. Deze verdragen bieden ruime mogelijkheden voor strafrechtelijke samenwerking. Toch kunnen verschillen in wet- en regelgeving, of de interpretatie daarvan, in specifieke gevallen knelpunten opleveren. Ook kan het ene land voorzieningen kennen die het andere land niet kent. Het verdient aanbeveling om dergelijke knelpunten en verschillen steeds duidelijk aan te kaarten bij de verantwoordelijke autoriteiten en naar oplossingen te zoeken.

7. Voor een goed verloop van de strafrechtelijke samenwerking is kennis van de organisatie en werkwijze van het Italiaanse opsporingsapparaat, van de Italiaanse taal en van (organisatie)culturele bijzonderheden van groot belang. Deze kennis is momenteel vooral bij de liaisons aanwezig. Er dient te worden bewerkstelligd dat die expertise aan Nederlandse zijde behouden blijft. Ook Europol en Eurojust kunnen daarin worden meegenomen.

8. Een specifiek knelpunt is dat politiële en strafrechtelijke informatie, ingevolge de Wet politiegegevens en Wet Justitiële en strafvorderlijke gegevens, in beginsel voor een beperkte periode beschikbaar is. Dit hindert niet alleen analyses, maar zorgt er ook voor dat in opsporingsonderzoeken opgedane kennis en informatie verloren kunnen gaan. Wij bevelen aan te bevorderen dat de wettelijke mogelijkheden op dit vlak worden verruimd. ■

Summary

This report presents the findings of an analysis of Italian mafia activities on Dutch territory. Tasked with this analysis was a project team operating under the name 'Cerca Trova', in which the Dutch police, the tax authorities, the Fiscal Intelligence and Investigation Service (FIOD), and the public prosecution service cooperated. The analysis was conducted between 2012 and 2015 and the report was finished in April 2016. It was based on confidential police and fiscal information collected in the Netherlands and in Italy in particular, as well as on interviews with investigators. Requests for mutual legal assistance handled by the Dutch police liaison in Rome were an especially important information source and starting point for further research. In addition, Cerca Trova staff collected data from open sources, such as media publications and scholarly literature, and interviewed academics who study the Italian mafia. The project addressed the following main research question: *What are the nature and scope of the Italian mafia's criminal activities in the Netherlands and what response is required from the Dutch authorities?* This summary highlights the main findings.

This study focused on four Italian mafia groups: Cosa Nostra, the Camorra, the 'Ndrangheta, and the Sacra Corona Unita (SCU). Other Italian crime groups that apply mafia methods were not included. Generally speaking, the Cerca Trova project established that all four mafias are involved in criminal activities on Dutch territory. The main illegal activity is drug trafficking, but mafia groups also commit property crimes, particularly fraud, tax evasion, and the fencing of stolen goods, and are involved in different types of money laundering, such as smuggling cash money to the Netherlands and possibly moving capital to and from Italy through Dutch companies and financial service providers. Furthermore, there are indications that the Italian mafia invests in economic activities in the Netherlands, particularly in Italian restaurants. Finally, although this is not a criminal offence as such, mafia members who are wanted by the Italian authorities seek refuge in the Netherlands.

Drug trafficking

Records of mutual legal assistance show that drug trafficking represents by far the most important criminal activity in which the Italian mafia is involved on Dutch territory. The Camorra and 'Ndrangheta are mentioned in nearly 90% of the drug related requests. Cosa Nostra and the SCU play modest roles, although they do cooperate with other mafia groups in the context of narcotic drugs. Of the cases in which the type of drug was known, 89% involved cocaine. Although the Netherlands is an important source country for synthetic drugs and cannabis, only a small number of requests for mutual legal assistance mention these narcotics.

Mafia groups organise drug shipments in cooperation with Colombians and other South Americans and also with 'Dutch networks'. The data do not indicate whether the latter acquire and smuggle drugs in shared partnership with the Italians or are hired solely to do the trafficking. We have, however, observed that South Eastern Europeans, particularly Albanians, perform risky tasks for the Italian mafia, for example the removal ('ripping') of drugs from containers that have arrived in the port of Rotterdam.

Drugs are commonly trafficked from the Netherlands to Italy by road, either by couriers in private vehicles or hidden between goods such as flowers and fruit. Traffickers may be Italian, Dutch, or another nationality.

Property crimes

In Italy the mafia is known to be involved in extorting businesses and procuring government contracts, particularly for construction work. In the latter cases, mafia-controlled companies may acquire contracts via corrupt local or other officials and deliver substandard quality for non-market prices; in some cases, the construction work is not even completed. To curb this problem, the Italian authorities have implemented

antimafia legislation that includes thorough screening of any private company that wants to work for the government or apply for a subsidy. The Cerca Trova project therefore assessed whether the Italian mafia 'exports' extortion to the Netherlands and tries to circumvent the documentazione antimafia by establishing companies abroad, but found no examples. This also applies to whether mafia-infiltrated companies based in the Netherlands operate in Italy. However, there is a risk because the EU's legislative framework for exchanging law enforcement information for purposes other than criminal investigation is currently inadequate. Antimafia screening depends largely on information and intelligence being made available by the investigative authorities to the administrative authorities that award government contracts and issue licences for specific business activities.

Although there are indications that the mafia extorted Italian restaurants in the Netherlands in the 1990s, there have been no recent signs of this. It must be noted, however, that extortion is difficult to detect because the victims are often reluctant to report this crime to the police. When confronted with vandalism or arson, for example, they will not explain that failure or refusal to pay 'protection money' might have been the reason.

Recently, a major criminal investigation in the Netherlands made clear that the 'Ndrangheta probably controlled a flower export company that it used to engage in a range of property crimes. The most important crime was fraud: the company and other buyers ordered large shipments of flowers for the Italian market without paying the bills. Several Dutch companies went bankrupt as a result, and representatives who called for payment received serious threats. In addition, the investigation also linked the three suspects involved in the company to bankruptcy fraud and VAT fraud, as well as the fencing of expensive Swiss chocolate found in a company warehouse. At the time of writing, the investigation is still ongoing in both the Netherlands and Italy. So far, there are no strong indications that the mafia has also infiltrated other economic sectors in the Netherlands.

Money laundering

Academic studies as well as estimates by the *Direzione Nazionale Antimafia* show that Italian organised crime groups amass sizeable financial profits. It is safe to assume that some of these financial assets are laundered and invested in Italy and abroad. The question was therefore whether and, if so, to what extent this affects the Netherlands.

To begin with, the Cerca Trova project focused on the Italian catering sector in the Netherlands. From the 1990s onwards, there have been indications that some restaurants are used to facilitate mafia activities on Dutch territory, for example by providing drug traffickers and fugitives a safe place to meet. Analysis indicted that 22 Italian restaurants might be associated with the mafia (out of 1,205 venues). In three cases, existing or former restaurant owners were convicted of mafia membership in Italy; in eight cases, mafia members used the venue as a meeting place; and in eight cases the owner maintained contacts with known mafia members. Others were themselves involved in serious and organised crime in the Netherlands or the restaurants were frequented by Dutch criminals. The information available did not allow the project team to conclude that the venues were established by the Italian mafia to facilitate criminal activities in the Netherlands or to launder money.

The analysis showed no indications of large-scale mafia investments in other economic sectors. There are, however, some cases under investigation in which the Italian mafia is suspected of having used Dutch companies and financial service providers to move capital. So far, these investigations have not produced concrete evidence.

Does the mafia undermine the Dutch legal, social, and economic order?

Undermining activities can be described as criminal acts that present a serious threat to the functioning of

society, the economy, and the institutions of the state. The undermining effect of the mafia in Southern Italy follows predominantly from the use of extensive violence, in the past almost with impunity; the extortion of businesses and the use of corrupt officials and politicians to procure government contracts; and the fact that the mafia operates as an alternative to the legitimate government.

The Cerca Trova project shows that mafia-related violence on Dutch territory is comparatively rare. From 1988 to 2013, a total of 13 and a possible 17 individuals perished in mafia-related killings. After 2002, only one person, whose remains have never been found, was the victim of murder, and in one other case the Dutch police intervened when a mafia member had initiated preparations to kill a Dutch businessman. Punishment has been rare because a relatively large number of cases could not be solved and in other cases the perpetrators managed to escape long prison terms by becoming a collaboratore di giustizia, the most notable example being Filippo Cerfeda, a SCU member who killed four people in the Netherlands.

As mentioned above, there are no indications that the mafia has succeeded in infiltrating businesses and corrupt government officials in the Netherlands to procure subsidies and contracts. The risk of infiltration does exist, however, because it is difficult to exchange criminal intelligence outside the scope of a police investigation (see above). Furthermore, the case of the flower business illustrates that even a few mafia members operating on Dutch territory may be able to produce substantial economic losses. The Cerca Trova project was unable to establish whether and to what extent other sectors that often do business in Italy have been confronted with similar criminal activity.

In conclusion, the analysis revealed that law enforcement cooperation between the Netherlands and Italy predominantly concerns narcotic drugs and cocaine in particular. In addition, a relatively large number of mafia fugitives are apprehended on Dutch territory. To a lesser extent, given the information available, Dutch companies in the flower sector found themselves confronted with mafia methods in their business transactions with Italian buyers. Although this is difficult to assess without further research, various activities seem to be interrelated with narcotic drugs. *Latitanti* appear to choose the Netherlands partly because they can make themselves useful in the drug trade; flowers have also been used to conceal drug shipments, and this may explain why the 'Ndrangheta became involved in this sector in the first place; Italian restaurants and other businesses may also be set up to facilitate both fugitives and drug dealers. Once established in the Netherlands, the mafia can more easily engage in other criminal activities, such as fraud.

Recommendations

Finally, we briefly list the project team's main recommendations to the Dutch government. First, the Cerca Trova project showed that it is difficult to map the exact nature and scope of the activities of the Italian mafia in the Netherlands. It is therefore advisable to continue monitoring mafia activities, for example by establishing a small information cell. Second, as mafia activities in the Netherlands appear to be predominantly connected to drug trafficking, law enforcement cooperation and investigative focus should be strengthened. We recommend drawing up a detailed arrangement on mutual efforts in this field and a periodic review thereof. Third, we recommend giving priority to the cross-border exchange of law enforcement information for administrative purposes, particularly screening. Fourth, we advise the government to assess the extent to which economic sectors in the Netherlands have been confronted with mafia practices when doing business with Italy, to assist these companies in taking preventive measures, and to allow them to provide intelligence anonymously if necessary. Fifth, Dutch investigative authorities tend to depend on Italian information concerning mafia activities on Dutch territory. We recommend that the Dutch law enforcement agencies expand their intelligence gathering with regard to the Italian mafia's activities in the Netherlands. Sixth, one specific problem is that of fugitives who do not use an alias and have resided in the Netherlands long enough to establish Dutch citizenship, because these persons cannot be handed over to Italy then. We recommend conducting legal research to find solutions to this issue.

Seventh, it is important for law enforcement cooperation with Italy to involve staff who are familiar with the organisation and culture of Italian counterpart agencies. Dutch liaison officers based in Rome play an important role as intermediaries and we recommend that this should be continued in the future. Finally, Dutch legislation requires police and judicial information to be brought under a different regime five years after it was collected, making it more difficult to access for investigation and analysis. We advise studying whether and under which conditions a less rigorous regime would be possible. ■

Literatuurlijst

Allum 2012
Allum, F. (2012). 'Italian Organised Crime in the UK', *Policing*, 6 (4), p. 354-359.

Apollonio 2010
Apollonio, A. (2010). *Sacra Corona Unita: riciclaggio, contrabbando*. Rome: Carocci.

Arlacchi 1993
Arlacchi, P. (1993). *Leven in de mafia*; Het verhaal van Antonino Calderone. Amsterdam: Nijgh en Van Ditmar.

Behan 2002
Behan, T. (2002). *See Naples and Die. The Camorra and Organised Crime*. Londen: I.B. Tauris Publishers.

BKA 2009
Bundeskriminalamt (2009). *Die 'Ndrangheta in Deutschland. Analyse zu der Präsenz der 'Ndrangheta in Deutschland*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.

BKA 2012
BKA (2012). *Lagebericht Camorra*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.

Blok 1974
Blok, A. (1974). *The Mafia of a Sicilian Village 1860–1960*. Prospect Heights: Waveland Press.

Blok 1991
Blok, A. (1991). *De Bokkerijders. Roversbenden en geheime genootschappen in de landen van Overmaas 1730–1774*. Amsterdam: Prometheus.

Bundesamt für Polizei 2015
Bundesamt für Polizei (2015). *Jahresbericht 2014*. Bern.

Cantone 2009
Cantone, R. (2009). I*n naam van de rechtvaardigheid. De strijd van een rechter tegen de Camorra*. Amsterdam: Lebowski.

Castells 1998
Castells, M. (1998). *End of millennium: Vol. 3. The information age: Economy, society and culture*. Oxford: Blackwell.

CRI 1992
Centrale Recherche Informatiedienst (1992). *Italiaanse Misdaadorganisaties in relatie tot Nederland*. Zoetermeer.

Ciconte 1992
Ciconte, E. (1992). *'Ndrangheta dall'Unità a oggi*. Rome: Laterza.

Ciconte 2014
Ciconte, E. (2014), 'Origins and Development of the 'Ndrangheta', in N. Serenata (red.) *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita. The History, Organization and Operations of Two Unknown Mafia Groups*. Cham: Springer, pp. 33-50.

Commissione Antimafia XVI 2010
Commissione Antimafia XVI (2010). *Commissione parlamentare d'inchiesta sul fenomeno della mafia e sulle altre associazioni criminali, anche straniere. 2010. Audizione del Procuratore Distrettuale Antimafia di Reggio Calabria, dottor Giuseppe Pignatone. 21 september 2010*.

DDA Reggio Calabria 2010
DDA Reggio Calabria (2010). *Procura della Repubblica presso il Tribunale di Reggio Calabria, Direzione Distrettuale Antimafia. 2010. Decreto di fermo di indiziato di delitto—artt. 384 e segg. c.p.p.—nei confronti di A. A.M. + 156*.

De Pauw 1999
F. de Pauw (1999). *De maffia in België* (4e druk). Leuven: Davidsfonds/Leuven.

Dickie 2013
Dickie, J. (2013). *Mafia Republic*. London: Hodder and Stoughton.

Dienst voor het strafrechtelijk beleid 2010
Dienst voor het strafrechtelijk beleid (2010). *Jaarrapport 2010, Georganiseerde criminaliteit in België 2007–2009*. Brussel.

Van Dijk en Spapens 2014
Dijk van, J. en T. Spapens (2014) *'Transnational Organized Crime Networks', in P. Reichel en J. Albanese (red.), Handbook of Transnational Crime and Justice, 2nd Edition*. Thousand Oaks: Sage, pp. 213-226.

DNA 2002
Direzione Nazionale Antimafia (2002). *Relazione semestrale sull'attività svolta e i risultati conseguiti dalla Direzione Investigativa Antimafia nel primo semestre del 2002*. Rome: DNA.

DNA 2012
Direzione Nazionale Antimafia (2012). *Relazione annuale sulle attività svolte dal Procuratore nazionale antimafia e dalla Direzione nazionale antimafia nonché sulle dinamiche e strategie della criminalità organizzata di tipo mafioso nel periodo 1° luglio 2011 – 30 giugno 2012*. Rome: DNA.

DNA 2014
Direzione Nazionale Antimafia (2014). *Relazione annuale sulle attività svolte dal Procuratore nazionale antimafia e dalla Direzione nazionale antimafia nonché sulle dinamiche e strategie della criminalità organizzata di tipo mafioso nel periodo1° luglio 2012–30 giugno 2013*. Rome: DNA

DNA 2015
Direzione Nazionale Antimafia (2015). *Relazione annuale sulle attività svolte dal Procuratore nazionale antimafia e dalla Direzione nazionale antimafia nonché sulle dinamiche e strategie della criminalità organizzata di tipo mafioso nel periodo 1° luglio 2013 – 30 giugno 2014*. Rome: DNA.

Emergo 2011
Projectgroep Emergo (2011). *Emergo. De gezamenlijke aanpak van de zware (georganiseerde) misdaad in het hart van Amsterdam*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Van den Engel en Prummel 2007
Engel, van den, A., & Prummel, E. (2007). *Organised theft of commercial vehicles and loads in the European Union*. Brussels: European Parliament

Europol 2013a
Europol (2013a). *Threat Assessment: Italian Organized Crime*. Den Haag: Europol.

Europol 2013b
Europol (2013b). SOCTA 2013. *Europol Serious and Organized Crime Threat Assessment*. Den Haag: Europol.

Falcone en Padovani 1992
Falcone, G. en Padovani, M. (1992). *Cosa Nostra – de strijd van rechter Falcone tegen de mafia*. Baarn: Uitgeverij De Kern.

Fijnaut 2014
Fijnaut, C. (2014). *'Searching for Organized Crime in History', in L. Paoli (red.), The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford: Oxford University Press, pp. 53–95.

Fijnaut e.a. 2005
Fijnaut, C., Spapens, T. en Van Daele, D. (2005). *De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de Lidstaten van de Europese Unie*. Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.

Follain 2008
Follain, J. (2008). *The Last Godfathers*. London: Hodder and Stoughton.

Forgione 2010
Forgione, F. (2010). *Maffia export, hoe 'Ndrangheta, Cosa Nostra en Camorra de wereld hebben gekoloniseerd*. Amsterdam: Ambo.

Fulvetti 2004
Fulvetti, G. (2004). 'The Mafia and the 'Problem of the Mafia': Organized Crime in Italy, 1820 – 1970', in C. Fijnaut en L. Paoli (red.), *Organized Crime in Europe. Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*. Dordrecht: Springer, pp. 47-75.

Gambetta 1993
Gambetta, D. (1993). *The Sicilian Mafia*. Cambridge MA: Harvard University Press.

Gratteri en Nicaso 2010
Gratteri, N. en A. Nicaso (2010). *Fratelli di sangue: storie, boss e affari della 'ndrang¬heta, la mafia più potente del mondo*. Milaan: Oscar Mondadori.

Hess 1973
Hess, H. (1973). *Mafia and Mafiosi: The Structure of Power*. Farnborough: Saxon House

Husken 2011
Husken, M. (2011). *25 jaar deals met justitie*. De Boekerij: Amsterdam.

Interpol 2012
Interpol (2012). *Understanding the mafia*. Rome: Interpol.

Ingrascì 2014
Ingrascì, O. (2014). 'Ndrangheta Women in Contemporary Italy: *Between Change and Continuity', in N. Serenata (red.), The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita. The History, Organization and Operations of Two Unknown Mafia Groups*. Cham: Springer, pp. 63-80.

De Jong en Voskuil 2010
Jong de, S. en K. Voskuil (2010). *De Italiaanse maffia in Nederland*. Amsterdam: uitgeverij Nieuw Amsterdam.

KLPD 2011
Korps landelijke politiediensten (2011). *De 'Ndrangheta in Nederland. Aard, criminele activiteiten en werkwijze op Nederlandse bodem*. Driebergen: Dienst Nationale Recherche.

La Spina 2011
La Spina A. (2011). 'The need for a comparative analysis of Italian mafias', in T. Spapens, M. Groenhuijsen en T. Kooijmans (red.) *Universalis*. Antwerpen/Cambridge: Intersentia, pp. 713–722.

Longo 2014
Longo, M. (2014). 'Mafia-Like Culture and its Function in a Newly Formed Italian Criminal Organization. The Case of Sacra Corona Unita, in N. Serenata (red.), *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita. The History, Organization and Operations of Two Unknown Mafia Groups*. Cham: Springer, pp. 117-131.

Longrigg 2008
Longrigg, C. (2008). *Capo di tutti capi – Het leven van de machtigste maffiabaas Bernardo Provenzano*.Amsterdam: Meulenhoff

Lunde 2004
Lunde, P. (2004). *Georganiseerde Misdaad*. Houten: Van Holkema en Warendorf.

Massari 2014
Massari, M. (2014). 'The Sacra Corona Unita: Origins, Characteristics, and Strategies', in N. Serenata (red.), *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita. The History, Organization and Operations of Two Unknown Mafia Groups*. Cham: Springer, pp. 101-116.

Newark 2007
Newark, T. (2007). *The Mafia at War*. New York: Skyhorse Publishing.

Paoli 2003
Paoli, L. (2003). *Mafia Brotherhoods*. Oxford: Oxford University Press.

Paoli 2014
Paoli, L. (2014). 'The Italian Mafia', in L. Paoli (ed.), *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford: Oxford University Press, pp. 121-141.

Sarno 2014
Sarno, F. (2014). 'Italian mafias in Europe: between perception and reality. A comparison of press articles in Spain, Germany and the Netherlands', *Trends in Organized Crime*, 17, pp. 313–341.

Schwarzbach 2008
Schwarzbach, T. (2008). *Die Camorra, Betrachtung einer der mächtigsten Mafia-Organisationen und deren Relevanz für Deutschland und Baden Württemberg*. Villingen-Schwenningen: Hochschule für Polizei.

Sciarrone 2014
Sciarrone R. (2014). 'Ndrangheta: A Rectular Organization', in N. Serenata (red.), *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita. The History, Organization and Operations of Two Unknown Mafia Groups*. Cham: Springer, pp. 81-99.

Serenata 2014
Serenata, N. (2014). 'Introduction', in N. Serenata (red.), *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita. The History, Organization and Operations of Two Unknown Mafia Groups*. Cham: Springer, pp. 2-13.

Spapens 2006
Spapens, T. (2006). *Interactie tussen criminaliteit en opsporing*. Antwerpen/Oxford: Intersentia.

Spapens 2008
Spapens, T. (2008). *Georganiseerde misdaad en strafrechtelijke samenwerking in de Nederlandse grensgebieden*. Antwerpen/Oxford: Intersentia.

Spapens 2011
Spapens, T. (2011). 'Barrières opwerpen voor criminele bedrijfsprocessen'. *Justitiële verkenningen*, nr. 2, pp. 10-22.

Spapens 2012
Spapens, T. (2012). *Netwerken op niveau. Criminele micro-, meso- en macronetwerken*. Oratie, Tilburg: Prisma print.

Sterling 1990
Sterling. C. (1990). *Octopus. The long reach of the international Sicilian mafia*. New York: Simon and Schuster.

Strange 1996
Strange, S. (1996). *The retreat of the state. The diffusion of power in the world economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Terhoeve en Deijkers 2014
Terhoeve, P. en Deijkers, P. (2014). *Duurzaam internationaal partnership Nederland – Italië*. Apeldoorn: Nederlandse Politieacademie (vertrouwelijke masterthesis).

Transcrime 2014
Transcrime (2014). *Progetto PON sicurezza 2007 – 2013*: gli investimenti delle mafie. Milaan.

Tribunale di Brindisi 1994
Tribunale di Brindisi (1994). *Sentenza contra Bruno Ciro + 28*, 20 april 1994.

Tribunale di Lecce 1991
Tribunale di Lecce (1991). *Sentenza contro G. De Tommasi + 104*, 25 mei 1991.

Tweede Kamer 1995a
Kamerstukken II, Vergaderjaar 1995/96, 24 072, nr. 17.

Tweede Kamer 1995b
Kamerstukken II, Vergaderjaar 1995/96, 24 072, nr. 16.

Ulrich 2005
Ulrich, A. (2005). Das Engelsgesicht. *Die Geschichte eines Mafia-Killers aus Deutschland*. München/ Hamburg: DVA / Spiegel Buchverlag.

United Nations 2002
United Nations (2002). *Results of a pilot study of forty selected organized criminal groups in sixteen countries*. Wenen: U.N. Office on Drugs and Crime.

Williams 2003
Williams, P. (2003). *'Transnational organized crime and the state', In R. Hall en T. Bierstecker (red.), The Emergence of Private Authority in Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 161–182.

Woodiwiss 2003
Woodiwiss, M. (2003). 'Transnational organised crime: The global reach of an American concept', in A. Edwards en P. Gill (red.), *Transnational organized crime: Perspectives on Global Security*. New York: Routledge, pp. 13–27.